

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Π.Μ.Σ. «Ευρωπαϊκές Πολιτικές Νεολαίας, Επιχειρηματικότητας, Εκπαίδευσης και Πολιτισμού»

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ

«Ο ρόλος της Πολιτιστικής Διπλωματίας στην οικονομική ανάπτυξη και την εξωτερική πολιτική της Ε.Ε.»

Φοιτήτρια: Βαρβάρα Παπαδοπούλου (ΑΜ: 18006)

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Σοφία Μπουτσιούκη

Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2022

“In a world where war is everybody’s tragedy and everybody’s nightmare, diplomacy is everybody’s business.”¹

Lord Strang, former British diplomat, 1966

---

¹ Bolewski, W., 2007. *Diplomacy and International Law in Globalized Relations*. Berlin: Springer

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω, επίσης, υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δε συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.»

Βαρβάρα Παπαδοπούλου

Αφιερωμένο
στη μνήμη των γονιών μου,
Ιωάννη και Ευαγγελίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), η οποία δεν εμμένει στην αποκλειστική χρήση της στρατιωτικής ισχύος και είναι θιασώτης περισσότερο της εφαρμογής του διεθνούς δικαίου και των ήπιων παρεμβάσεων, αναγνωρίζει ότι η αξιοποίηση της πολιτιστικής διπλωματίας, λόγω του ανεξάντλητου πολιτιστικού κεφαλαίου της Ευρώπης, και η ενσωμάτωση αυτής στις διεθνείς σχέσεις της είναι ιδιαίτερα σημαντική, τόσο για τα οφέλη που μπορεί να προσκομίσει στην οικονομική της ανάπτυξη, όσο και για τη θετική επίδραση που μπορεί να έχει στην εδραίωσή της σε ένα διεθνές σύστημα ολοένα πιο περίπλοκο, αλληλεξαρτώμενο και απαιτητικό. Συγχρόνως, η αναγνώριση της πολιτισμικής πολυμορφίας εντός της Ε.Ε. και ο σεβασμός αυτής, μπορεί να συμβάλει στην πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αρχικά από το 2007, και από το 2016 και το 2018 με τη μορφή Στρατηγικής πλέον, η προώθηση και αξιοποίηση του πολιτισμού ως μέσου ήπιας ισχύος και η επένδυση σ' αυτόν εντάσσονται δυναμικά στην οικονομική πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασικές επιδιώξεις αποτελούν η άρση των ακραίων εθνικισμών, η διασφάλιση της ειρήνης και η ανάπτυξη μιας πράσινης και βιώσιμης οικονομικής πολιτικής σε ένα διεθνές σύστημα, όπου ο διαπολιτισμικός διάλογος, η αλληλοκατανόηση και η αλληλεγγύη μπορούν ενδεχομένως να αποφέρουν οφέλη πολλαπλάσια της σκληρής ισχύος.

Λέξεις- κλειδιά: Πολιτισμός, Διπλωματία, Πολιτιστική Διπλωματία, Ήπια Ισχύς, Στρατηγική, Διεθνείς Σχέσεις, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, Πολιτιστική Οικονομία, Βιώσιμη Οικονομική Ανάπτυξη

ABSTRACT

The European Union (EU), which does not insist on the exclusive use of military force and is more committed to the implementation of international law and soft interventions, recognizes that the use of cultural diplomacy, due to Europe's inexhaustible cultural capital, and its integration into its international relations is particularly important both for the benefits it can bring both to its economic development and for the positive effect it can have on consolidating it in an increasingly complex, interdependent and demanding international system. At the same time, the recognition of cultural diversity within the EU and respect for it can contribute to the path to European integration. Initially, since 2007, while since 2016 and 2018 in the form of a Strategy now, the promotion and utilization of culture as a means of soft power and investment in it and investment in it are dynamically integrated in the economic policy and international relations of the European Union. Key goals are the elimination of extremist nationalisms, the safeguarding of peace and the development of a green and sustainable economic policy in an international system where intercultural dialogue, mutual understanding and solidarity can potentially bring many benefits.

Key-words: Culture, Diplomacy, Cultural Diplomacy, Soft Power, Strategy, International Relations, European Union, European Integration, Cultural Economy, Sustainable Economic Development

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	σελ. 9
-----------------------	--------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1. Πολιτισμός.....	σελ. 11
1.2. Διαπολιτισμικότητα.....	σελ. 12
1.3. Πολιτιστική Πολιτική.....	σελ. 13
1.4. Διπλωματία.....	σελ. 14
1.5. Πολιτιστική Διπλωματία και Ήπια Ισχύς.....	σελ. 16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

2.1. Σύντομη Ιστορική Αναδρομή	σελ. 18
2.2. Σύγχρονα παραδείγματα Πολιτιστικής Διπλωματίας.....	σελ. 22
2.2.1. Πολυμερής Πολιτιστική Διπλωματία.....	σελ. 23
2.2.2. Διμερής Πολιτιστική Διπλωματία.....	σελ. 25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ Ε.Ε.

3.1. Εισαγωγή στην Πολιτιστική Διπλωματία της Ε.Ε.	σελ. 29
3.2. Φορείς Πολιτιστικής Διπλωματίας της Ε.Ε.	σελ. 34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ Ε.Ε.

4.1. Εισαγωγή	σελ. 42
4.2. Πολιτιστική Οικονομία.....	σελ. 45
4.3. Πολιτιστική Βιομηχανία.....	σελ. 47

- 4.4. Το οικονομικό περιβάλλον της Πολιτιστικής Βιομηχανίας στην Ε.Ε.....σελ. 50
- 4.5. Πολιτικές και στόχοι της Ε.Ε. για την πολιτιστική βιομηχανία.....σελ. 57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

- 5.1. Η Ε.Ε. ως διεθνής δρων.....σελ. 63
- 5.2. Η Πολιτιστική Διπλωματία στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε. ....σελ. 67
- 5.2.1. Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ).....σελ. 69
- 5.2.2. Διαδικασία της Λιουμπλιάννα (Ljubljana Process).....σελ. 74
- 5.2.3. Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Ιδρυμάτων για τον Πολιτισμό....σελ. 76
- 5.2.4. Πολιτιστικός διάλογος Ευρώπης-Κίνας.....σελ. 78
- 5.2.5. Άλλες δράσεις.....σελ. 80

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ .....σελ. 82

ΑΝΑΦΟΡΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....σελ. 86

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται να αναδειχτεί ότι η αξιοποίηση του πολιτισμού στις εσωτερικές πολιτικές και τις διεθνείς σχέσεις της Ε.Ε. μπορεί να αποτελέσει εργαλείο για την επίτευξη σημαντικών κοινωνικών και οικονομικών ωφελειών, τόσο για το εσωτερικό όσο και για το εξωτερικό περιβάλλον της. Βάση του επιχειρήματος αποτελεί το γεγονός ότι ο πολιτισμός έχει την ικανότητα να εμπνέει την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, να δημιουργεί συνέργειες, να μεγιστοποιεί τα κοινωνικοοικονομικά οφέλη και να οδηγεί σε μεγαλύτερη διαλλακτικότητα, άρση στερεοτύπων, κοινωνική ευημερία και συνοχή.

Η εργασία αποτελείται από εισαγωγή, πέντε κεφάλαια και μερική εξαγωγή συμπερασμάτων, ενώ η σχετική βιβλιογραφία στο τέλος της εργασίας παρατίθεται σύμφωνα με το Harvard style.²³

Στο πρώτο κεφάλαιο, δίνονται σύντομοι ορισμοί για τον Πολιτισμό, τη Διαπολιτισμικότητα, την Πολιτιστική Πολιτική, τη Διπλωματία και την Πολιτιστική Διπλωματία, προκειμένου να αποσαφηνιστούν και να γίνει αντιληπτή η διάκριση κυρίως μεταξύ διπλωματίας - πολιτιστικής διπλωματίας και ήπιας ισχύος - σκληρής ισχύος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αρχικά, μέσω σύντομης ιστορικής αναδρομής, αναλύονται παραδείγματα άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας από την αρχαιότητα έως σήμερα, ενώ στη συνέχεια, γίνεται διάκριση μεταξύ διμερούς και πολυμερούς πολιτιστικής διπλωματίας με αναφορά σε σύγχρονα κράτη.

Στο τρίτο κεφάλαιο, ορίζεται το κοινωνικό, πολιτιστικό και πολιτικό περιβάλλον της Ε.Ε. μέσα στο οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις και καθορίζονται οι πολιτικές και

---

² Ζαφειρόπουλος, Κ., 2015. *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*, (2^η έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ, σσ. 343-360.

³ Αναλυτικός οδηγός του Harvard Referencing System από τη βιβλιοθήκη του Anglia Ruskin University.

οι στρατηγικές που αφορούν την αξιοποίηση του πολιτισμού ως αναπόσπαστου και καίριας σημασίας μέρους της οικονομικής πολιτικής της Ένωσης, των διεθνών σχέσεων της, καθώς και των διαδικασιών και δράσεων που μπορούν να συμβάλλουν στην πορεία για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Επιπλέον, παρουσιάζονται οι επίσημοι φορείς της Ε.Ε. μέσω των οποίων ασκείται πολιτιστική διπλωματία.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, περιγράφεται το οικονομικό περιβάλλον της Ε.Ε. μετά την οικονομική κρίση, ορίζονται οι έννοιες της πολιτιστικής οικονομίας, της πολιτιστικής βιομηχανίας και των δημιουργικών βιομηχανιών, παρουσιάζονται οι πολιτικές της Ε.Ε. που αφορούν την πολιτιστική οικονομία της και τα μέσα ενίσχυσής της, ενώ επιχειρείται και μερική εκτίμηση της συνεισφοράς της στην οικονομία της Ε.Ε.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, αρχικά παρουσιάζεται το νέο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον με τα προβλήματα που προέκυψαν τις τελευταίες δεκαετίες και επιχειρείται η τοποθέτηση της Ε.Ε. ως παγκόσμιου παράγοντα στο νέο πιο περίπλοκο διεθνές σύστημα. Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου, περιγράφονται οι συμφωνίες και δράσεις της Ε.Ε. στις οποίες η άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι των διεθνών σχέσεων της.

Τέλος, επιχειρείται μία σύνοψη του διεθνούς πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού γίνεσθαι και των προκλήσεων που καλείται να αντιμετωπίσει η Ευρώπη γενικά και η Ε.Ε. ειδικότερα, προκειμένου να καταστεί σημαντικός διεθνής παράγοντας αξιοποιώντας την πολύμορφη πολιτιστική της κληρονομιά και την ήπια ισχύ της, εφόσον υστερεί σε στρατιωτική ισχύ (π.χ. σε σχέση με τις ΗΠΑ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Προκειμένου να αποσαφηνιστούν βασικοί όροι που χρησιμοποιούνται στην εργασία και να γίνει αντιληπτή η διάκριση μεταξύ διπλωματίας - πολιτιστικής διπλωματίας και ήπιας ισχύος - σκληρής ισχύος, είναι απαραίτητο αρχικά να διατυπωθούν σύντομοι ορισμοί για τον Πολιτισμό, τη Διαπολιτισμικότητα, την Πολιτιστική Πολιτική, τη Διπλωματία και την Πολιτιστική Διπλωματία.

1.1. Πολιτισμός

Ο “πολιτισμός” είναι έννοια σύνθετη και πολυδιάστατη, γι’ αυτό και αποτελεί αντικείμενο μελέτης πολλών και διαφορετικών επιστημονικών κλάδων. Βάσει του ορισμού της UNESCO, όπως αυτός διατυπώθηκε και υιοθετήθηκε διεθνώς στην 43^η Διεθνή Συνδιάσκεψη της UNESCO για την Παιδεία και τον Πολιτισμό, στις 14–19 Σεπτεμβρίου 1992 στη Γενεύη, «Πολιτισμός είναι ολόκληρο το πλέγμα των πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα και αποτελούν τα στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητάς της. Σ’ αυτά περιλαμβάνονται τρόποι ζωής, παραδόσεις, αντιλήψεις, τέχνες και γράμματα, ενώ στο σύστημα των ηθικών αξιών τους εντάσσονται τα θεμελιώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου. Περιλαμβάνει τόσο τον επίσημο όσο και τον λαϊκό πολιτισμό και δεν περιορίζεται στην υπάρχουσα πολιτισμική κληρονομιά, αλλά εμπλουτίζεται συνεχώς από τη Μνήμη και τη Δημιουργικότητα. Δεν είναι εσωστρεφής, αλλά γονιμοποιείται από τις έξωθεν πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις. Επιπλέον, ο πολιτισμός συνδέεται με μια δυναμική σχέση με την Παιδεία, μέσω της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας της συμμετοχής και της ελεύθερης διακίνησης προσώπων, επιστημονικών γνώσεων και πολιτισμικών δημιουργημάτων».⁴ Ομοίως, το Αγγλικό Λεξικό της Οξφόρδης ορίζει τον

---

⁴ UNESCO (1992)

Πολιτισμό ως τις τέχνες και τις άλλες εκδηλώσεις του ανθρώπινου πνευματικού επιτεύγματος που θεωρούνται συλλογικές.⁵

Ο πολιτισμός σχετίζεται άμεσα με όσα συμβαίνουν σε μια κοινωνία, με τα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της, γεννιέται από το συνδυασμό τους και συγχρόνως τα αντιπροσωπεύει. Παραδείγματα δύο τέτοιων αντίθετων συνθηκών αποτελούν η άνθηση στις τέχνες και τις επιστήμες στην Αθήνα του Χρυσού Αιώνα από τη μία και, αντίθετα, ο απόλυτος πεσιμισμός, ως αποτύπωση ψυχολογικής διάθεσης, σε όλες τις μορφές της τέχνης στην Ευρώπη μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο από την άλλη. Επιπλέον, η μελέτη του Πολιτισμού συνδυαστικά με τη μελέτη της Ιστορίας συνιστά πολύτιμο εργαλείο για την καλύτερη κατανόηση του παρελθόντος και του παρόντος και απαραίτητο σύμβουλο για τη διαμόρφωση του μέλλοντος.

1.2. Διαπολιτισμικότητα

Ο όρος “διαπολιτισμικότητα” αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο άτομα ή ομάδες ατόμων διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης διαχειρίζονται την πολιτισμική ετερότητα δημιουργώντας μια νέα πολιτισμική ταυτότητα μέσω της συνεργασίας και του συγκερασμού χαρακτηριστικών από διάφορους πολιτισμούς.⁶ Η πρόθεση “δια” ως α΄ συνθετικό δηλώνει την υπέρβαση ενός μόνο πολιτισμού, το «δια μέσου» και το κανάλι επικοινωνίας μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών.

Ως εκ τούτου, κακώς συγχέεται συχνά με την πολυπολιτισμικότητα, δηλαδή την ταυτόχρονη συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών. Η διαπολιτισμικότητα είναι ένας από τους πολλούς τρόπους διαχείρισης της πολυπολιτισμικότητας και δε θα πρέπει να συγχέεται ούτε με την αφομοίωση, η οποία δεν δέχεται την ετερότητα ως ενδεχόμενη κατάσταση, αλλά ούτε και με τον πολιτισμικό σχετικισμό. Στη διαπολιτισμική θεωρία, αντίθετα, η έμφαση δίνεται στη γνωριμία και την

---

⁵ Oxford Dictionaries, 2014. “Culture: Definition of Culture in Oxford Dictionary (British & World English)”. Διαθέσιμο στην: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/culture_1

⁶ Γεωργογιάννης, Π., 2008. Διαπολιτισμικότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Στο: Π. Γεωργογιάννης, (επιμ.) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Πάτρα: τόμ. 7, σ. 30.

αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών που συνθέτουν μία κοινωνία, καθώς οι αρχές πάνω στις οποίες αρθρώνεται η διαπολιτισμική προσέγγιση είναι η αναγνώριση της ετερότητας, η ισότητα, η δικαιοσύνη και η κοινωνική συνοχή.

Οι τέσσερις βασικές αρχές της διαπολιτισμικότητας, οι οποίες αποτελούν ταυτόχρονα και τους στόχους της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, είναι: α) η διαμόρφωση θετικών αντιλήψεων για τις διαφορές μεταξύ των πολιτισμών, β) η αλληλεγγύη, γ) ο σεβασμός των άλλων πολιτισμών ως ισότιμων και δ) η αγωγή στην ειρήνη. Οι αρχές αυτές θεωρούνται «οι βάσεις της επικοινωνίας και των σχέσεων των ανθρώπων μεταξύ τους, αλλά και με το φυσικό και κοινωνικό τους περιβάλλον, το οποίο εξελίσσεται διαρκώς σε ένα πολυσύνθετο μόρφωμα».⁷

1.3. Πολιτιστική Πολιτική

Η σημασία που αποδίδει κάθε κοινότητα, τοπική, περιφερειακή ή εθνική, στο πολιτισμικό της κεφάλαιο καταδεικνύεται από τη θεσμοθέτηση διακριτού τομέα πολιτιστικής πολιτικής. Για παράδειγμα, δημιουργούνται αντιδημαρχίες πολιτισμού, υπουργεία πολιτισμού και άλλοι φορείς που μπορούν να υποστηρίξουν την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας. Διαχρονικά, τα κράτη, και πολύ περισσότερο τα σύγχρονα, προσπαθούν να προβάλλουν διεθνώς τις αξίες και τα συμφέροντά τους κυρίως μέσω του εμπορίου και αμιγώς οικονομικών πολιτικών και συναλλαγών.

Τις τελευταίες δεκαετίες, ωστόσο, και ο πολιτιστικός τομέας έχει αναδειχτεί ως φορέας ιδεών και αξιών, ικανός να εμπλουτίσει τις παραδοσιακές πολιτικές και να αναδείξει την ιδιαίτερη σημασία της πολιτιστικής διπλωματίας, που συχνά επιτυγχάνει καλύτερα αποτελέσματα επιρροής και αλληλεπίδρασης μεταξύ των λαών, με στόχο το αμοιβαίο συμφέρον.⁸ Ενίοτε, μάλιστα, κάποια κράτη

---

⁷ Κανακίδου, Ε. & Παπαγιάννη, Β., 1998. *Διαπολιτισμική Αγωγή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σ. 45.

⁸ Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της Πολιτιστικής Διπλωματίας. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ.) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σ. 130.

κατηγορούνται για υπερβολές στην προβολή του πολιτιστικού τους κεφαλαίου και για άσκηση “πολιτιστικού ιμπεριαλισμού”. Ιδιαίτερα στον 21^ο αι., η κυριαρχία των νέων τεχνολογιών με την ψηφιακή επικοινωνία και γνώση, που συμπεριλαμβάνονται σε όσα απαρτίζουν τον πολιτισμό, συνδράμουν στην ταχύτατη προώθηση και διάδοσή του σχεδόν σε κάθε σημείο του πλανήτη.

Η πολιτιστική πολιτική ασκείται από το κράτος σε εθνικό επίπεδο, από τους δήμους και τις περιφέρειες τοπικά, από την Ε.Ε. σε πανευρωπαϊκό επίπεδο και από διεθνείς οργανισμούς, όπως είναι η UNESCO. Διαμορφώνεται με γνώμονα το δημόσιο (συλλογικό) συμφέρον, σχετίζεται με τη στρατηγική κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και στόχος της είναι η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, η αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και του ανθρώπινου δυναμικού που μπορεί να συμβάλει σ’ αυτό, η ενίσχυση των πολιτιστικών δομών και δράσεων, η ενθάρρυνση για δημιουργία νέων πολιτιστικών εκφράσεων και πολιτιστικών προγραμμάτων και η προώθησή τους στους αποδέκτες, με σκοπό τη γνώση, την τέρψη και την αισθητική καλλιέργεια.

Για να επιτευχθεί, όμως, ουσιαστική πρόοδος και ανάπτυξη, απαραίτητος είναι ο σεβασμός στον πολιτισμό του τόπου, την ιστορία του και το φυσικό περιβάλλον. Σημαντικό, επίσης, είναι οι αρμόδιοι οργανισμοί να στελεχώνονται με εξειδικευμένο προσωπικό και να τηρούνται οι κανόνες διαφάνειας (εφόσον δαπανώνται δημόσιοι πόροι), ίσων ευκαιριών συμμετοχής, έγκυρης πληροφόρησης και έγκαιρης ενημέρωσης όλων των πολιτών - αποδεκτών των πολιτιστικών αγαθών.

1.4. Διπλωματία

Ένας από τους ορισμούς της “διπλωματίας” είναι ότι πρόκειται για το «βασικό μηχανισμό του κράτους να συνάπτει συμφωνίες με άλλα κράτη καθώς και να ανιχνεύει ευκαιρίες αύξησης των φορτίων ισχύος του στο διεθνές σύστημα»,⁹ ενώ

---

⁹ Λίτσας, Σπ., 2014. *ΙΛΙΑΔΑ και Διεθνής Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σ. 129.

εφαρμόζεται ήδη από την αρχαιότητα ως μέσο εξωτερικής πολιτικής για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων σκοπών και τη διευθέτηση διακρατικών διαφορών.¹⁰

“Διπλωματία” καλείται, επίσης, η τέχνη και πρακτική της διεξαγωγής διαπραγματεύσεων μεταξύ εκπροσώπων, ατόμων, ομάδων ή κρατών. Ο ορισμός συνήθως αναφέρεται στη διεθνή διπλωματία, ήτοι στη διεξαγωγή των διεθνών σχέσεων.¹¹ Ωστόσο, δεν ταυτίζεται με την εξωτερική πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις, αλλά συνιστά διαχρονικά αναγκαίο μέσο στρατηγικής και πολύτιμο εργαλείο τους. Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο “διπλωματία” δηλώνεται «το σύνολο των προσώπων και των υπηρεσιών που ασχολούνται με τις διεθνείς σχέσεις ενός κράτους» και είναι αυτή που βοηθά ένα κράτος να αντιπροσωπεύεται σε άλλα κράτη και διεθνείς οργανισμούς,¹² ενώ η χρησιμότητά της δεν αμφισβητείται ούτε σε περιόδους πολέμου.

Η διπλωματία του 21^{ου} αιώνα μεταμορφώνεται και επεκτείνεται από μια ειρηνική μέθοδο διακρατικών σχέσεων σε ένα γενικό μέσο επικοινωνίας μεταξύ παγκοσμιοποιημένων κοινωνιών. Αρχικά, ασκούσαν μόνο από επαγγελματίες διπλωμάτες, ενώ σήμερα, λόγω του αυξανόμενου αριθμού συμμετεχόντων στις διεθνείς σχέσεις (κράτη, διεθνείς οργανισμοί, μη κυβερνητικοί οργανισμοί, διεθνικές εταιρείες, μέσα μαζικής ενημέρωσης, ακαδημαϊκοί και άλλοι), το επίκεντρο της παραδοσιακής διπλωματίας διευρύνεται και αίρεται το μονοπώλιο της διπλωματίας από επαγγελματίες διπλωμάτες.¹³ Μπορεί, μάλιστα, να ασκηθεί και από πολίτες, υπό τις οδηγίες πάντα του κράτους, όταν αυτοί έχουν τη δυνατότητα λόγω γνωριμιών και επαφών να μεταφέρουν μηνύματα ή να μετέχουν στην προετοιμασία συναντήσεων σε επίσημο επίπεδο.¹⁴

---

¹⁰ Βαρβαρούσης, Π., 2004. *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 286.

¹¹ Barston, R. P., 2006. *Modern diplomacy*. New York: Pearson Longman, p. 1.

¹² Γιανναράς, Χ., 2001. *Πολιτιστική Διπλωματία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος.

¹³ Bolewski, W., 2007. *Diplomacy and International Law in Globalized Relations*. Berlin: Springer, p.5.

¹⁴ Κουσκουβέλης, Η., 1997. *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 124.

1.5. Πολιτιστική Διπλωματία και Ήπια Ισχύς

Μπορεί να επιχειρηθεί μια γενική διάκριση των τρόπων με τους οποίους διεξάγονται οι διεθνείς σχέσεις σε “σκληρή” και “ήπια” ισχύ, σύμφωνα με τον πολιτικό επιστήμονα J.S. Nye. Ο τελευταίος εισηγείται τον όρο και περιγράφει ως “ήπια ισχύ” την ικανότητα πειθούς μέσα από την κουλτούρα, τις αξίες και τις ιδέες, σε αντίθεση με τη “σκληρή ισχύ”, η οποία εξαναγκάζει και κατακτά μέσω της στρατιωτικής δύναμης.¹⁵ Η ήπια ισχύς αφορά την ικανότητα ενός κράτους να πείθει άλλα κράτη να επιθυμούν αυτό που το ίδιο επιθυμεί. Είναι ο θαυμασμός προς τις αξίες που διέπουν ένα κράτος και η επιθυμία άλλων κρατών να φτάσουν στο ίδιο επίπεδο.¹⁶

Η “πολιτιστική διπλωματία” είναι η επιδίωξη άσκησης επιρροής μέσω του πολιτισμού, η κυβερνητική πολιτική που αξιοποιεί στοιχεία από τον πολιτισμό μιας χώρας στο πλαίσιο του σχεδιασμού και της άσκησης εξωτερικής πολιτικής αποσκοπώντας κυρίως στην πολιτιστική διείσδυσή της στο εξωτερικό, η οποία μπορεί να αποφέρει πολλαπλά οφέλη. Τέτοιου είδους στοιχεία είναι η γλώσσα, οι τέχνες, τα έθιμα, οι παραδόσεις, οι πολιτιστικές αξίες, πολιτιστικά και εμπορικά αγαθά, ο τρόπος ζωής κ.λπ. Συνοψίζοντας, η πολιτιστική διπλωματία συνεχίζει τις προσπάθειες της εξωτερικής πολιτικής, όταν οι άλλοι δρόμοι, οι πιο παραδοσιακοί, δεν επαρκούν ή έχουν πάψει να είναι ανοικτοί.¹⁷ Σε οργανωσιακό επίπεδο αυτό σημαίνει την ενσωμάτωση των εργαλείων της πολιτιστικής διπλωματίας στους θεσμικούς φορείς άσκησης διπλωματίας.¹⁸

Σήμερα, οι περισσότερες χώρες αναγνωρίζουν τη σημασία της και επενδύουν σ’ αυτήν, καθώς μέσω της διαμόρφωσης και αξιοποίησης της κατάλληλης πολιτιστικής

---

¹⁵ Nye, J., 2005. *Ήπια ισχύς το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*. Μτφ. Ε. Μπαρτζινόπουλος. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σσ. 32-50.

¹⁶ Nye, J., 2005. *Ήπια ισχύς το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*. Μτφ. Ε. Μπαρτζινόπουλος. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σσ. 32-50.

¹⁷ Τζουμάκα, Ε., 2005. *Πολιτιστική Διπλωματία: Διεθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές*. Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, σ. 9.

¹⁸ Παγουλάτος, Γ., 2021. Πρόλογος. Στο: Δ. Κιζλάρη & Μ. Σιεχατέ (2021), *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία. Σύγχρονες Προσεγγίσεις – Μελλοντικές Προκλήσεις*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο, σσ. 9-10.

πολιτικής και των αποτελεσματικών τρόπων άσκησης της πολιτιστικής διπλωματίας μπορούν να αποκτήσουν ένα πρόσθετο μέσο, το οποίο αποτελεί σημαντική συνισταμένη των διεθνών σχέσεων.

Η εισαγωγή και εδραίωση των νέων τεχνολογιών με τις αλλαγές που επέφεραν στις μεθόδους επικοινωνίας, καθώς και οι αλλαγές του συνεχώς -και ενίοτε ραγδαία- μεταβαλλόμενου διεθνούς πολιτικού συστήματος έχουν επιφορτίσει τους διπλωμάτες με μια νέα σειρά ευθυνών στους παραδοσιακούς τρόπους άσκησης καθηκόντων και αρμοδιοτήτων τους, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και οι πολιτιστικές και μορφωτικές λειτουργίες.¹⁹

---

¹⁹ Κουλουμπής, Θ., Κώνστας, Δ., 1985. *Διεθνείς Σχέσεις. Μια Συνολική Προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, τ. Α', σσ. 243-246.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

2.1. Σύντομη Ιστορική Αναδρομή

Οι όροι “πολιτιστική διπλωματία” και “ήπια ισχύς” μπορεί να φαίνονται νέοι, αλλά η άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας χρονολογείται από την αρχή του πολιτισμού²⁰ και από τότε που υφίστανται οι διεθνείς σχέσεις. Η άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας στο διεθνές σύστημα έχει τις ρίζες της τουλάχιστον στην πρώτη χιλιετία π.Χ. και, όπως μαρτυρούν οι γραπτές πηγές, οι διακρατικές σχέσεις περιελάμβαναν ανταλλαγή δώρων ανάμεσα στους ηγεμόνες, καθώς και εκατέρωθεν αποστολή πολύτιμων έργων και καλλιτεχνών μεταξύ τους.²¹ Σύμφωνα με κάποιες άλλες πηγές (αιγυπτιακές), οι ρίζες της ενδέχεται να φτάνουν στον 14^ο αι. π.Χ.

Έτσι, ενώ ο όρος “πολιτιστική διπλωματία” έχει καθιερωθεί σχετικά πρόσφατα, τα στοιχεία της πρακτικής του μπορούν να εντοπιστούν σε όλη την ιστορία και υπήρχαν για αιώνες. Οι εξερευνητές, οι ταξιδιώτες, οι έμποροι, οι δάσκαλοι και οι καλλιτέχνες μπορούν όλοι να θεωρηθούν ζωντανά παραδείγματα “άτυπων πρεσβευτών” ή πρώιμων “πολιτιστικών διπλωματών”. Πράγματι, κάθε άτομο που αλληλεπιδρά με διαφορετικούς πολιτισμούς διευκολύνει μια μορφή πολιτιστικής ανταλλαγής, η οποία μπορεί να λάβει χώρα σε τομείς όπως είναι η τέχνη, ο αθλητισμός, η λογοτεχνία, η μουσική, η επιστήμη, οι επιχειρήσεις και η οικονομία. Για παράδειγμα, η καθιέρωση εμπορικών οδών επιτρέπει συχνή ανταλλαγή πληροφοριών και πολιτιστικών δώρων και εκφράσεων μεταξύ εμπόρων και κυβερνητικών εκπροσώπων. Τέτοιες σκόπιμες προσπάθειες πολιτιστικής και επικοινωνιακής ανταλλαγής μπορούν να χαρακτηριστούν ως πρώιμα παραδείγματα

---

²⁰ Osojnik, M. Cultural Diplomacy and the European Union: Key Characters and Historical Development. *Institute for cultural diplomacy*. Διαθέσιμο στην: <https://www.culturaldiplomacy.org/pdf/case-studies/cd-eu.pdf>

²¹ Τζουμάκα, Ε., 2005. *Πολιτιστική Διπλωματία: Διεθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές*. Αθήνα: Σιδέρης, σ. 60.

πολιτιστικής διπλωματίας, ενώ, διαχρονικά, η αλληλεπίδραση των λαών, η ανταλλαγή γλώσσας, θρησκείας, ιδεών, τεχνών και κοινωνικών δομών συνέβαλλαν σταθερά στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ λαών και κρατών.²²

Είναι γνωστό και ότι οι ελληνικές πόλεις κράτη ενίοτε έστελναν αντιπροσωπείες η μία στην άλλη, προκειμένου να διαπραγματευτούν ορισμένα θέματα, όπως πόλεμο και ειρήνη, εμπορικές σχέσεις κ.ά., και ότι οι Έλληνες αξιοποιούσαν τον πολιτισμό στις μεταξύ τους συναλλαγές, αλλά και με τους Πέρσες. Εδώ, αξίζει να αναφερθούν τρεις περιπτώσεις από την αρχαία Ελλάδα που θα μπορούσαν να εκληφθούν ως άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας, παρόλο που οι εισηγητές τους δεν απευθύνονταν σε αλλοεθνείς.

Ο Θουκυδίδης καταγράφει πολλές περιπτώσεις διπλωματικών αποστολών και διαπραγματεύσεων κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, ενώ στον περίφημο *Επιτάφιο*, ο Περικλής, μεταξύ άλλων, επικαλείται το πολιτισμικό και το μοναδικό μεγαλείο της κλασικής Αθήνας, προκειμένου να εμψυχώσει τους Αθηναίους στην αρχή του πελοποννησιακού πολέμου και να ενθαρρύνει την αβίαστη συμμετοχή τους σ' αυτόν. Αντιπαραβάλλει δύο διαφορετικούς πολιτισμούς και κυρίως μέσω αυτού επιδιώκει να εγείρει στους Αθηναίους αίσθημα υπερηφάνειας.²³

Έναν περίπου αιώνα αργότερα, ο βασιλιάς Φίλιππος Β', από τους ευφυέστερους πολιτικούς της παγκόσμιας ιστορίας, όταν προετοίμαζε τη μεγάλη εκστρατεία για την απελευθέρωση των ελληνικών πόλεων στη Μ. Ασία (την οποία, τελικά, πραγματοποίησε ο γιος του λόγω της δολοφονίας του), όρισε αντιβασιλέα τον Αντίπατρο για όσο διάστημα θα έλειπε και του έδωσε τον τίτλο "Στρατηγός της Ευρώπης".²⁴ Για ποιο λόγο "της Ευρώπης" και όχι "της Μακεδονίας" ή έστω "της Ελλάδας"; Για τον ίδιο, ακριβώς, λόγο που είχε επιλέξει ως θέμα και για ψηφιδωτό που κοσμούσε το ανάκτορο στις Αιγές την αρπαγή της Ευρώπης. Ήξερε να ανοίγει δρόμους, αντιλαμβανόταν την Ελλάδα ως πύλη της Ευρώπης και αντιμετώπιζε την

---

²² Institute for Cultural Diplomacy (ICD). Διαθέσιμο στην:

https://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy

²³ Θουκυδίδης, επιμ. Ν.Μ.Σκουτερόπουλος, 2011. *Θουκυδίδης Ιστορία*. Αθήνα: Πόλις, σσ. 259-267.

²⁴ Χανιώτης, Άγγ., 2015. *Η μακρά ελληνιστική εποχή: Ο ελληνικός κόσμος από τον Αλέξανδρο στον Αδριανό*. Mathesis [online]. Ηράκλειο: ΠΕΚ.

εκστρατεία ως σύγκρουση Ευρώπης-Ασίας, ως σύγκρουση δύο εντελώς διαφορετικών πολιτισμών και κοσμοαντιλήψεων, ενώ με την επιλογή της “Ευρώπης” έκανε κοινωνούς του οράματος και του εγχειρήματός του περισσότερους των Μακεδόνων και των Ελλήνων του ελλαδικού χώρου.

Λίγα χρόνια μετά το θάνατο του Φιλίππου, μετά την νίκη στον Γρανικό ποταμό (334 π.Χ.), ο Αλέξανδρος έστειλε στην Αθήνα, για να τοποθετηθούν στην Ακρόπολη, 300 περσικές ασπίδες με τη γνωστή επιγραφή: «*Αλέξανδρος ο Φιλίππου και οι Έλληνες, πλην Λακεδαιμονίων, από των βαρβάρων των την Ασίαν κατοικούντων*». Πλέον, θεωρείται σχεδόν βέβαιο ότι η επιλογή των λέξεων έγινε από τον ίδιο τον Αλέξανδρο. Παρόλο που σε άλλες επιγραφές επιλέγεται το “Βασιλεύς Αλέξανδρος”, εδώ αποσιωπάται το “Βασιλεύς”.²⁵ Στόχος του ήταν να προβάλλει στους πολίτες των άλλων ελληνικών πόλεων κρατών ότι επρόκειτο για σύγκρουση πολιτισμών («από των βαρβάρων των την Ασία κατοικούντων»), αλλά και για καθολική και ισότιμη συμμετοχή των Ελλήνων, την οποία επιτείνει υπογραμμίζοντας την απουσία μόνο των Λακεδαιμονίων από τη συλλογική προσπάθεια.

Ομοίως, οι Μακεδόνες συνεχιστές της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου διατήρησαν την πολιτική υπεροχή και επιρροή τους στην αχανή αυτοκρατορία που κληρονόμησαν μέσω της άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας και της εδραίωσης της ελληνιστικής κοινής (η αίσθηση πολιτιστικής υπεραξίας και η πολιτιστική επιρροή που επετεύχθη αναδεικνύονται εναργέστατα στο ποίημα του Καβάφη «*Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης*»²⁶). Βέβαια, το κλίμα ήταν πρόσφορο, καθώς είχαν προηγηθεί η προώθηση από τον Αλέξανδρο της πολιτικής των επιμειξιών μεταξύ κατακτημένων πληθυσμών και Μακεδόνων, ο συγκρητισμός των θρησκειών, αλλά και η αξιοποίηση των ντόπιων και ήδη οικείων διοικητικών συστημάτων στη δημιουργία και οργάνωση των νέων διοικητικών συστημάτων και θεσμών.²⁷

---

²⁵ Χανιώτης, Άγγ., 2019. *Μνήμη, πάθος, πίστη: Το ανθρώπινο πρόσωπο του μετακλασικού ελληνικού κόσμου*. Mathesis [online]. Ηράκλειο: ΠΕΚ.

²⁶ Ιλίνσκαγια, Σ., 2003. *Κ. Π. Καβάφης. Άπαντα τα ποιήματα*. Αθήνα: Νάρκισσος, σσ. 210-211. και Ιλίνσκαγια, Σ., 1983. *Κ. Π. Καβάφης. Οι δρόμοι προς το ρεαλισμό στην ποίηση του 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Κέδρος.

²⁷ Χανιώτης, Άγγ., 2015. *Η μακρά ελληνιστική εποχή: Ο ελληνικός κόσμος από τον Αλέξανδρο στον Αδριανό*. Mathesis [online]. Ηράκλειο: ΠΕΚ.

Και οι Ρωμαίοι, που ακολούθησαν, επέκτειναν την πολιτική τους ισχύ μέσω των πολιτιστικών δεσμών που συνέδεαν διαφορετικές εθνικότητες μεταξύ τους και δίνοντας τη ρωμαϊκή υπηκοότητα σε όσους συμμετείχαν ενεργά στις πολιτιστικές παραδόσεις τους και έκαναν χρήση της λατινικής γλώσσας. Επίσης, η ολοκληρωτική πολιτική κυριαρχία της Ρώμης δεν οδήγησε μόνο στην εξάλειψη άλλων μορφών πολιτικής οργάνωσης (π.χ. πόλεις-κράτη), αλλά και στη σταδιακή ομογενοποίηση του δικαίου εντός αυτοκρατορίας, αφού οι εισηγήσεις του κλασικού ρωμαϊκού δικαίου αποτελούν τη βάση του σύγχρονου αστικού δικαίου και ο ρωμαϊκός Δωδεκάδελτος Νόμος εξελίχθηκε στο *jus civile* και *jus gentium*.²⁸

Αυτή, όμως, που ανήγαγε την πολιτιστική διπλωματία σε αναπόσπαστο θεσμό στο πλαίσιο της εξωτερικής της πολιτικής ήταν η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Στο Βυζάντιο ιδρύθηκε το πρώτο Υπουργείο Εξωτερικών, με αυστηρό διπλωματικό πρωτόκολλο και μυστικές υπηρεσίες για τη μέγιστη δυνατή προστασία της αυτοκρατορίας,²⁹ ενώ η βυζαντινή διπλωματική υπηρεσία αποτέλεσε έναν έξοχο γραφειοκρατικό μηχανισμό, που άσκησε σημαντική επιρροή και στην ευρωπαϊκή διπλωματία, πρωτίστως γιατί έθεσε τις βάσεις και τα πρότυπα για τη συγκρότηση των σύγχρονων διπλωματικών υπηρεσιών, όπως αυτές διαμορφώθηκαν μετά το 1825 και το Συνέδριο της Βιέννης, αλλά και επειδή, με επίκεντρο το Βυζάντιο, δημιούργησε ένα ομοιογενές σύστημα πολιτικών σχέσεων με την κεντροδυτική Ευρώπη.³⁰ Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, που υπήρξε ιστορικά η μακροβιότερη αυτοκρατορία, παρά την ύπαρξη πολυεθνικού πληθυσμού εντός της και των συχνών εχθρικών επιθέσεων από σχεδόν κάθε πλευρά των συνόρων της, κατόρθωσε να επιβιώσει για περίπου μία χιλιετία, επίτευγμα που αποδίδεται κυρίως στην καλλιέργεια και την ανάπτυξη διπλωματικών μεθόδων και θεσμών,³¹ που λειτουργούσαν εναλλακτικά ή συνέδραμαν το στρατό και το στόλο της. Στο πλαίσιο της πολιτιστικής διπλωματίας της, ο ρόλος των πρέσβων ήταν ιδιαίτερα σημαντικός για την ενίσχυση του

---

²⁸ Σαρηγιαννίδης, Μ., 2014. Ιστορική εξέλιξη. Στο: Π. Νάσκου-Περράκη, Κ. Αντωνόπουλος, Μ. Σαρηγιαννίδης (2014), *Δίκαιο Διεθνών Οργανισμών*. Αθήνα: Εκδόσεις Θέμις, σ. 11.

²⁹ Κοσμίδου, Ζ., 2000. *Ο πολιτισμός ως επικοινωνιακό μέσο για τη βελτίωση των διεθνών σχέσεων και η ελληνική πολιτιστική διπλωματία*. Διδακτορική διατριβή [online]. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, σ. 74.

³⁰ Σαρηγιαννίδης, Μ., 2014, ό.π., σ. 12.

³¹ Σαρηγιαννίδης, Μ., 2014, ό.π., σσ. 11-12.

εμπορίου, τη διάδοση των βυζαντινών ιδεών και τη συγκρότηση αποστολών με σκοπό τον εκχριστιανισμό Σλάβων και άλλων γειτονικών λαών. Στην ενίοτε ειρηνική διευθέτηση διαφορών, όπως και στην προώθηση του βυζαντινού πολιτισμού, της γραμματείας του και των βυζαντινών ιδεών, καθοριστική ήταν και η συμβολή των γαμικών συναλλαγίων.³²

Μεταγενέστερα, χαρακτηριστικές μορφές άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας υπήρξαν η αναβάθμιση του ρόλου του υπουργού εξωτερικών και η εγκατάσταση πρεσβειών και πρέσβων στις μεγαλύτερες πρωτεύουσες του κόσμου από τον Λουδοβίκο XIV,³³ ενώ συχνοί ήταν στη Δύση και οι γάμοι πολιτικού συμφέροντος.

Τέλος, οι μεγάλες αποικιοκρατικές δυνάμεις διατήρησαν την επιρροή τους στις χώρες που ήλεγχαν και μετά τη λήξη του αποικιοκρατικού καθεστώτος, καθώς είχαν επιτύχει την πολιτιστική διείσδυση μέσω της γλώσσας, της διοίκησης, της θρησκείας με τις ιεραποστολές και του ευρύτερου τρόπου ζωής.

2.2. Σύγχρονα παραδείγματα Πολιτιστικής Διπλωματίας

Αν και η πολιτιστική διπλωματία ασκείται από την αρχαιότητα, στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη εποχή, όπου ως επιστημονικός κλάδος ενώνει τις επιστήμες των Διεθνών Σχέσεων και του Πολιτισμού, οι μεγάλες δυνάμεις αλλά και τα μικρότερα κράτη επενδύουν στη συστηματική προβολή της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και δημιουργίας εντάσσοντάς την στο πλαίσιο άσκησης της εξωτερικής τους πολιτικής, με επιδίωξη τη σύναψη σχέσεων σεβασμού, αλληλοκατανόησης και συνεργασίας με άλλα κράτη.

---

³² Παναγοπούλου, Α., 2001. *Τα διπλωματικά γαμικά συναλλάγια στο Βυζάντιο (6^{ος}-12^{ος} αιώνας)*. Διδακτορική διατριβή [online]. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Τα διπλωματικά γαμικά συναλλάγια ήταν οι γάμοι μεταξύ μελών του βυζαντινού αυτοκρατορικού οίκου και μελών ξένων ηγεμονικών οίκων, με στόχο την ενίσχυση της επίδρασης και της επιρροής της βυζαντινής αυτοκρατορίας σε άλλα κράτη, κυρίως στη Δύση.

³³ Κοσμίδου, Ζ., 2000, ό.π., σ. 74.

2.2.1. Πολυμερής πολιτιστική διπλωματία

Στις 28 Ιουνίου 1919, ιδρύθηκε από 44 κράτη η Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ) και θεμελίωσε τη σύγχρονη πολυμερή διπλωματία, αφού υπήρξε ο πρώτος διεθνής οργανισμός αυτού του σκοπού, ενώ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η διπλωματία σταδιακά γινόταν όλο και πιο περίπλοκη, μέχρι να πάρει την σύγχρονη μορφή της.³⁴

Σήμερα, στο χώρο της πολυμερούς πολιτιστικής διπλωματίας, που ασκείται περισσότερο μέσω σειράς διεθνών οργανισμών, προβεβλημένη θέση κατέχει σε παγκόσμιο επίπεδο η UNESCO. Στο καταστατικό της γίνεται μνεία στη «διατήρηση, αύξηση και διάχυση της γνώσης, διασφαλίζοντας τη διατήρηση και την προστασία της παγκόσμιας κληρονομιάς των βιβλίων, των έργων τέχνης και των μνημείων της ιστορίας και της επιστήμης και την ενθάρρυνση της διεθνούς συνεργασίας σε όλους τους τομείς της πνευματικής δραστηριότητας μέσω των πολιτιστικών ανταλλαγών».³⁵ Η πολιτιστική διπλωματία διαχέεται σε όλες τις δράσεις της UNESCO, διότι πέραν των σημαντικών Συμβάσεων που έχει υιοθετήσει για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών της παγκόσμιας κληρονομιάς, των θησαυρών της οικουμένης, επίγειων ή ενάλιων, για την κατοχύρωση πνευματικών δικαιωμάτων κ.ά., έχει υιοθετήσει αρχές και κανόνες για την προστασία τους και για τον έλεγχο της εφαρμογής των διεθνών υποχρεώσεων των κρατών, καθώς και για τη διαχείριση πολιτιστικών ζητημάτων, ιδίως σε περίοδο ενόπλων συρράξεων.³⁶

Η Ε.Ε. και όλα τα κράτη μέλη της είναι συμβαλλόμενα μέρη της σύμβασης της UNESCO του 2005 για την πολυμορφία των πολιτιστικών εκφράσεων. Η σύμβαση χρησιμεύει ως πλαίσιο για την ενωσιακή πολιτική όσον αφορά τον πολιτισμό στις εξωτερικές της σχέσεις, συμπεριλαμβανομένου του εμπορίου και της αναπτυξιακής συνεργασίας. Η Ε.Ε. και η UNESCO εξέδωσαν κοινή δήλωση³⁷ με την οποία επαναβεβαιώνουν τις κοινές αξίες τους, μεταξύ των οποίων είναι ο σεβασμός της

³⁴ Νάσκου-Περράκη, Π., και Ζάικος, Ν., 2016. *ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΡΟΞΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 5.

³⁵ UNESCO (1946)

³⁶ Νάσκου – Περράκη, Π. (2017). Προσωπικό ιστολόγιο.

³⁷ European Commission (2013). Διαθέσιμο στην:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_925

ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ελευθερία, η δημοκρατία, η ισότητα, το κράτος δικαίου και, πάνω απ' όλα, το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, ενώ η UNESCO ήταν και ενεργός εταίρος για το Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018.

Στο επίπεδο αυτό, μνεία θα πρέπει να γίνει και στον ρόλο του ΟΗΕ, ο οποίος μέσω διεθνών Συμβάσεων παρέχει προστασία στα πολιτιστικά δικαιώματα, όπως αυτά κατοχυρώνονται στα δύο Σύμφωνα (ICCPR και ICESCR),³⁸ ενώ το Συμβούλιο Δικαιωμάτων των Ανθρώπου προστατεύει μεταξύ άλλων τα πολιτιστικά δικαιώματα των αυτοχθόνων λαών.³⁹

Στο χώρο των Περιφερειακών Οργανισμών, η πολιτιστική διπλωματία αποτελεί μια νέα αντίληψη. Στην Ευρώπη, το Συμβούλιο της Ευρώπης, που ιδρύθηκε το 1949⁴⁰ με έδρα το Στρασβούργο, με σκοπό την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την προώθηση των δημοκρατικών θεσμών, είναι σημαντικός διεθνής εταίρος της Ε.Ε., ιδίως στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στους σκοπούς του τονίζει την ανάγκη εξέτασης ζητημάτων κοινού ενδιαφέροντος μέσω σύναψης συμφωνιών και αποδοχής κοινών και πολιτιστικών δράσεων επί όλων των πεδίων συνεργασίας «ως και διά της διαφυλάξεως και αναπτύξεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών». Η Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Σύμβαση, η Σύμβαση για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς είναι μερικές από τις πολλές Συμβάσεις που έχει υιοθετήσει, τονίζοντας το ρόλο του πολιτισμού ως προτεραιότητα του Οργανισμού.⁴¹ Όπως και η UNESCO, υπήρξε επίσης ενεργός εταίρος της Ε.Ε. για το Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018.

---

³⁸ UNRIC (1966). Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα προέβη στη σύνταξη του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ICCPR) και του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ICESCR), τα οποία έγιναν διεθνείς νόμοι το 1976.

³⁹ Νάσκου – Περράκη, Π. (2017), ό.π.

⁴⁰ Το 1948, στο πλαίσιο της Διάσκεψης της Χάγης συστάθηκε και μία επιτροπή για τον Πολιτισμό. Στόχος αυτής της επιτροπής ήταν η ανάδειξη της ευρωπαϊκής ιδέας και της κοινής ευρωπαϊκής κουλτούρας μέσω πολιτιστικών δράσεων και οι εργασίες της οδήγησαν στην ίδρυση του Συμβουλίου της Ευρώπης.

⁴¹ Νάσκου – Περράκη, Π. (2017), ό.π.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Συνθήκη της Λισαβόνας αναφέρει⁴² στους στόχους την «πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία, καθώς και τη μέριμνα για την προστασία και ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς», ενώ η Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης τονίζει ότι «η Ένωση συμβάλλει στην ανάπτυξη του πολιτισμού των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ταυτόχρονα με την προβολή της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς».⁴³ Η πολιτιστική διπλωματία της Ε.Ε. ασκείται σε δύο πεδία, αφενός ανάμεσα στα κράτη μέλη και αφετέρου μεταξύ της Ε.Ε. και τρίτων χωρών ή Διεθνών Οργανισμών. Η δημιουργία του European Union National Institute for Culture (EUNIC) με στόχο «More Europe: external cultural relations» και με τη στήριξη του European Cultural Foundation τείνει να κινητοποιήσει όλους τους φορείς του πολιτισμού και των κέντρων πολιτικής απόφασης για αναγνώριση και προαγωγή του ρόλου του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε.⁴⁴

2.2.2. Διμερής πολιτιστική διπλωματία

Ως το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας ήταν κυρίως διμερής, με την έννοια ότι απευθυνόταν πρωτίστως από ένα κράτος σε άλλο, κάποια από τα οποία εξακολουθούν να διακρίνονται στην επιτυχή άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας, ενώ κατά τις τελευταίες δεκαετίες επενδύουν σ' αυτήν και άλλα κράτη χωρίς προηγούμενη σχετική παράδοση.

Οι **ΗΠΑ** κατέχουν ηγετική θέση στη σύγχρονη πολιτιστική διπλωματία και θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως η ναυαρχίδα της σύγχρονης πολιτιστικής διπλωματίας, η άσκηση της οποίας εξαρχής συνδέθηκε με την άσκηση της επίσημης δημόσιας διπλωματίας και της ιδεολογικής προπαγάνδας. Πολύ πριν ενσωματωθεί στην πολιτική των Η.Π.Α., η αμερικανική πολιτιστική έκφραση προκαλούσε το

---

⁴² Ιωακειμίδης, Π.Κ., 2010. *Η Συνθήκη της Λισαβόνας. Παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

⁴³ ΣΛΕΕ (2007)

⁴⁴ Νάσκου – Περράκη, Π. (2017), ό.π.

θαυμασμό του υπόλοιπου κόσμου για τη σταθερή και ισχυρή δημοκρατία και τους θεσμούς της, τα πανεπιστήμια, τον κινηματογράφο, τον τρόπο ζωής κ.λπ.

Την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, η αμερικανική κυβέρνηση μέσω του Στέιτ Ντιπάρτμεντ και άλλων φορέων, μεταξύ αυτών η CIA, ενορχήστρωσε μια δυναμική διάδοση της αμερικανικής σκέψης και της δημιουργικής έκφρασης σε όλο τον κόσμο, ενώ η χρηματοδότηση της CIA για πολιτιστικές πρωτοβουλίες συνέβαλε στην ανάπτυξη σημαντικού πολιτιστικού προγραμματισμού από την κυβέρνηση των ΗΠΑ. Πολιτιστικά προγράμματα -από την τεράστια συγκέντρωση διανοουμένων στο Συνέδριο για την Πολιτιστική Ελευθερία,⁴⁵ έως πιο ανεπίσημες ανταλλαγές καλλιτεχνών και συγγραφέων, αλλά και τη μουσική στο Radio Free Europe⁴⁶- συνέβαλαν στην ιδεολογική επιρροή των Ευρωπαίων και άνοιξαν την πόρτα του δυτικού πολιτισμού και τρόπου ζωής σε όλον τον κόσμο.⁴⁷

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και παρά τις θεωρίες συνωμοσίας και τα αντιαμερικανικά αισθήματα που ενισχύθηκαν μετά τις 11/09/2011, οι ΗΠΑ μείωσαν τις κρατικές δαπάνες για την πολιτιστική εξωτερική πολιτική, όχι λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος γι' αυτήν, αλλά γιατί μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου παρέμειναν η μόνη κυρίαρχη υπερδύναμη. Η σχεδόν απόλυτη κυριαρχία στα σύγχρονα μέσα τεχνολογίας, επικοινωνίας, μεταφορών κ.λπ., επιτρέπουν την αξιοποίηση του προσωπικού και των πόρων σε άλλες υπηρεσίες,⁴⁸ εφόσον τα αμερικανικά πολιτιστικά προϊόντα, από τα πανεπιστήμια έως την τέχνη, τη μουσική, τον κινηματογράφο, τη μόδα κ.λπ., μπορούν πλέον να φτάνουν δωρεάν μέσω του διαδικτύου και στο τελευταίο χωριό του πλανήτη. Τέλος, πολύ μεγάλης σημασίας

---

⁴⁵ Το Συνέδριο για την Πολιτιστική Ελευθερία (Congress of Cultural Freedom – CCF) δημιουργήθηκε το 1950 στις Η.Π.Α. στο πλαίσιο των πολιτικών αναγκών του Ψυχρού Πολέμου, με σκοπό την προάσπιση της πνευματικής και πολιτιστικής ελευθερίας και τη συγκρότηση κοινής στάσης από πλευράς των δυτικών διανοουμένων έναντι της Ε.Σ.Σ.Δ.

⁴⁶ Το Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL) ιδρύθηκε το 1949 (το RL δύο χρόνια αργότερα και συγχωνεύτηκε το 1976) ως κρατικός οργανισμός των ΗΠΑ, χρηματοδοτούμενος από τη CIA ως το 1972. Τα χρόνια της ακμής του ήταν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, καθώς ιδρύθηκε κυρίως ως αντικομμουνιστική πηγή ειδήσεων για την παροχή πληροφόρησης σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και της Κεντρικής Ασίας, στις οποίες η ροή ειδήσεων και πληροφοριών δεν ήταν ελεύθερη ή ήταν ελεγχόμενη από κυβερνητικές πηγές.

⁴⁷ Schneider, Synthia P., 2004. Culture Communicates: US diplomacy that Works. In: J. Melissen (Ed.), *Discussion Papers in Diplomacy* (No. 94), September 2004, University of Nottingham: Netherlands Institute of International Relationships "Clingendael".

⁴⁸ Κοσμίδου, Ζ., 2000, ό.π., σ. 154.

είναι οι υποτροφίες Fulbright,⁴⁹ οι οποίες κυριαρχούν μεταξύ των διεθνών προγραμμάτων εκπαιδευτικών ανταλλαγών των ΗΠΑ αλλά και διεθνώς, καθώς συνεργάζονται με περισσότερες από 160 χώρες και παρέχουν τη δυνατότητα για σπουδές, έρευνα ή διδασκαλία σε διαπρεπείς φοιτητές, επιστήμονες, καλλιτέχνες κ.ά. συμβάλλοντας στη δόμηση αμοιβαίας κατανόησης, δημιουργικής συνεργασίας και αρμονικής συνύπαρξης.

Η **Γαλλία**, που διαθέτει μακροχρόνια πολιτιστική κληρονομιά, είναι η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που ασκεί συστηματικά πολιτιστική διπλωματία ήδη από τα μέσα του 16^ο αι., όταν οι διπλωμάτες ήταν επίσης και άνθρωποι των γραμμάτων.⁵⁰ Η πολιτιστική της πολιτική διαμορφώνεται και ασκείται κυρίως από το κράτος, υπό την αιγίδα του οποίου τελούν ποικίλα ινστιτούτα και πολιτιστικοί φορείς, και στόχος της είναι η προβολή του γαλλικού πολιτισμού ως κυρίαρχου πρότυπου και άξιου μίμησης από άλλα κράτη. Από το 1883, οι μορφωτικές υπηρεσίες της γαλλικής διοίκησης υποστηρίζονται και από ιδιωτικούς οργανισμούς, όπως είναι η Alliance Francaise,⁵¹ που έχει ως κύριο έργο την εξαγωγή και διάδοση της γαλλικής γλώσσας και του πολιτισμού, μέσω των σχολείων, των βιβλιοθηκών, της έκδοσης βιβλίων, της διοργάνωσης διαλέξεων κ.λπ.⁵²

Η αναγνώριση από την, άλλοτε πανίσχυρη αποικιοκρατική δύναμη, **Μ. Βρετανία** της αξίας των μακροχρόνιων φορέων της όπως είναι το BBC και το Βρετανικό Συμβούλιο, για την παροχή «παγκόσμιων δημόσιων αγαθών» με βάση μια στάση ανεξαρτησίας και αμεροληψίας ενδυναμώνει διαχρονικά την πολιτιστική διπλωματία της.⁵³ Η Μ. Βρετανία εφάρμοσε την άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας στη διοίκησή της με την ίδρυση του Βρετανικού Συμβουλίου το 1934,⁵⁴ σκοπός του οποίου ήταν «να κάνει το πνεύμα και τον τρόπο ζωής της Βρετανίας γνωστά στο εξωτερικό και να προβάλλει τη συνεισφορά των Βρετανών στα γράμματα, τις

---

⁴⁹ Πληροφορίες για Fulbright: <https://us.fulbrightonline.org/>

⁵⁰ Κοσμίδου, Ζ., 2000, ό.π., σσ. 140-141.

⁵¹ Πληροφορίες για Alliance Francaise: <https://www.alliancefr.org/>

⁵² Κοσμίδου, Ζ., 2000, ό.π., σ. 141.

⁵³ Ang, I., et al., 2015. Cultural diplomacy: beyond the national interest? *International Journal of Cultural Policy*, [online] 21 (4), pp. 365-381. Διαθέσιμο στην:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10286632.2015.1042474?src=recsys>

⁵⁴ Πληροφορίες για British Council: <https://www.britishcouncil.org/>

επιστήμες και τις τέχνες».⁵⁵ Τις κυβερνητικές αυτές δραστηριότητες ακολούθησαν και άλλοι ιδιωτικοί οργανισμοί, με κύριο στόχο τη διατήρηση των δεσμών με τις πρώην αποικίες της, καθώς η πολιτιστική κληρονομιά, η γλώσσα και οι δημοκρατικές πολιτικές παραδόσεις αποτελούν τα κύρια συστατικά που συνιστούν και διατηρούν τις καλές σχέσεις και τη συμμαχία με τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Αυστραλία και τη Ν. Ζηλανδία.⁵⁶ Συνοψίζοντας, η Μ. Βρετανία εστιάζει κυρίως στους τομείς της παιδείας και της γλώσσας, προκειμένου να μεταλαμπαδεύσει τις πολιτιστικές της αξίες σε όλον τον κόσμο, κυρίως μέσω της αγγλικής γλώσσας, που είναι διεθνής, και των περιώνυμων πανεπιστημίων της.

Η **Γερμανία**, κατά την περίοδο του Ναζισμού, υιοθέτησε σκληρή ιδεολογική προπαγάνδα ως μέσο άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας (αξιοσημείωτη η αφή της φλόγας στην Αρχαία Ολυμπία που ξεκίνησε στους Ολυμπιακούς αγώνες του 1936, με στόχο τη συνειρμική σύνδεση με υψηλά ιδανικά και αξίες).⁵⁷ Τα τελευταία πενήντα χρόνια η πολιτιστική διπλωματία της ασκείται κυρίως από το γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών και άλλους φορείς, συνήθως επιμορφωτικούς (π.χ. το Ινστιτούτο Γκάιτε),⁵⁸ γι' αυτό και η πολιτιστική της διπλωματία επικεντρώνεται κυρίως σε εκπαιδευτικά προγράμματα, επιμορφωτικά συνέδρια και πολιτιστικές δράσεις.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι τις τελευταίες δεκαετίες έχουν εισέλθει δυναμικά στον τομέα της άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας και επενδύουν σ' αυτήν κράτη χωρίς προηγούμενη σχετική ισχυρή παρουσία, όπως είναι ο Καναδάς, η Κίνα με την πολύ σημαντική ιστορική και πολιτιστική παράδοση, η Βραζιλία, η Ινδία, η Ολλανδία κ.ά.

---

⁵⁵ Κοσμίδου, Ζ., 2000, ό.π., σ. 136.

⁵⁶ Κοσμίδου, Ζ., 2000, ό.π., σ. 136.

⁵⁷ Friedrich, R., 1937. *The XIth Olympic Games Berlin 1936*. (Official Report, V1). Berlin: W. Limpert, pp. 512-532.

⁵⁸ Πληροφορίες για Goethe Institut: <https://www.goethe.de/de/index.html>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ Ε.Ε.

Ο Ντάριο Φο επεσήμανε ότι ακόμη και πριν η Ευρώπη ενωθεί σε οικονομικό επίπεδο ή επίπεδο οικονομικών συμφερόντων και εμπορίου, ο πολιτισμός ήταν εκείνος που ένωσε όλες τις χώρες της Ευρώπης. Οι τέχνες, η λογοτεχνία και η μουσική είναι ο συνδεδετικός κρίκος της Ευρώπης.⁵⁹

3.1. Εισαγωγή στην Πολιτιστική Διπλωματία της Ε.Ε.

Οι Ευρωπαίοι μοιράζονται μια κοινή πολιτιστική κληρονομιά, η οποία είναι αποτέλεσμα αιώνων δημιουργικότητας, μεταναστευτικών ροών και ανταλλαγών. Απολαμβάνουν, επίσης, και εκτιμούν μια πλούσια πολιτιστική και γλωσσική ποικιλομορφία, η οποία έχει εμπνεύσει πολλές χώρες σε όλο τον κόσμο. Η πρωτοτυπία και η επιτυχία της Ευρωπαϊκής Ένωσης έγκειται στην ικανότητά της να σέβεται⁶⁰ τα κράτη μέλη με την ποικίλη και αλληλένδετη ιστορία, τις γλώσσες και τους πολιτισμούς τους, ενώ σφυρηλάτησε την κοινή κατανόηση και κανόνες που εγγυώνται την ειρήνη, τη σταθερότητα, την ευημερία και την αλληλεγγύη μαζί με έναν τεράστιο πλούτο πολιτιστικής κληρονομιάς και δημιουργικότητας. Μέσα από αυτήν την ενότητα στη διαφορετικότητα, το σεβασμό στην πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία,⁶¹ η προώθηση μιας κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς βρίσκεται στην καρδιά του ευρωπαϊκού σχεδίου, καθώς αυτό είναι περισσότερο από ποτέ απαραίτητο σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο.⁶²

Στη σημερινή Ευρώπη, οι πολιτιστικές ανταλλαγές είναι ζωντανές όσο ποτέ. Η ελευθερία κίνησης προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων, που προβλέπεται από τη

---

⁵⁹ European Commission [SEC (2007) 570.

⁶⁰ Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. (ΕΕ C 202 της 7.6.2016). Διαθέσιμο στην: <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html>

⁶¹ Official Journal of the European Union, C 303/17-17.12.2007 (FRA).

⁶² European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην: <https://culture.ec.europa.eu/el/cultural-heritage/main-actors-on-cultural-heritage>

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει διευκολύνει σημαντικά τις πολιτιστικές ανταλλαγές και το διασυνοριακό διάλογο, ενώ οι πολιτιστικές δραστηριότητες και η ζήτηση για πολιτιστικά αγαθά εξαπλώνονται με πρωτοφανή πρόσβαση χάρη στα νέα εργαλεία επικοινωνίας. Την ίδια στιγμή, η παγκοσμιοποίηση αύξησε την έκθεση σε διαφορετικούς πολιτισμούς από όλο τον κόσμο, γεγονός το οποίο έχει ενισχύσει την περιέργεια και την ικανότητά για ανταλλαγές και αλληλεπίδραση με άλλους πολιτισμούς. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η πολιτισμική πολυμορφία και ο διαπολιτισμικός διάλογος έχουν καταστεί μεγάλες προκλήσεις για μια παγκόσμια τάξη βασισμένη στην ειρήνη, την αμοιβαία κατανόηση και τον σεβασμό των κοινών αξιών, όπως είναι η προστασία και προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η προστασία των γλωσσών. Από αυτή την άποψη, η έναρξη ισχύος (2009) της Συνθήκης της Λισαβόνας (2007) με πολιτικές για την προστασία και την προώθηση της διαφορετικότητας και των πολιτιστικών εκφράσεων πρέπει να θεωρηθεί ως ένα θεμελιώδες βήμα στο οποίο η Ε.Ε. έχει συμβάλει σημαντικά.⁶³

Σύμφωνα με τη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ε.Ε. (ΣΛΕΕ, 2007), η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι προσηλωμένη στην προώθηση της πολυμορφίας του ευρωπαϊκού πολιτισμού στις διεθνείς της σχέσεις. Από το 2005, είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση της UNESCO⁶⁴ για την προστασία και προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων, η οποία αποτελεί τη βασική νομοθεσία στον τομέα αυτόν, αλλά, από το 2007 με τη ΣΛΕΕ, η προώθηση του πολιτισμού ως ζωτικού στοιχείου των διεθνών σχέσεων της Ε.Ε. αποτελεί πλέον και έναν από τους τρεις κύριους στόχους του ευρωπαϊκού θεματολογίου για τον πολιτισμό.⁶⁵

Το 2007, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε μια «Ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό σ' έναν κόσμο παγκοσμιοποίησης», η οποία περιελάμβανε την προαγωγή του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις της Ένωσης. Έκτοτε, με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας και τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής

---

⁶³ Iskra, K.A., European Parliament. Διαθέσιμο στην:

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/137/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82>

⁶⁴ European Commission (2016). Διαθέσιμο στην: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016JC0029&from=EL>

⁶⁵ ΣΛΕΕ (2007), Τίτλος: Πολιτισμός, Άρθρο 167. Διαθέσιμο στην: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/synthiki-gia-ti-leitoyrgia-tis-eyropaikis-enosis>

Δράσης (European External Action Services - EEAS),⁶⁶ δημιουργήθηκε μια νέα αρχιτεκτονική, η οποία μπορεί να ενισχύσει περαιτέρω τη συμβολή της Ε.Ε. στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις, ενώ τα τελευταία χρόνια, τα κράτη μέλη, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και οι εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών ζητούν πιο συντονισμένη προσέγγιση της Ε.Ε. στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις της. Τον Νοέμβριο του 2015, το Συμβούλιο κάλεσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ύπατη Εκπρόσωπο να ετοιμάσουν μια «στρατηγική προσέγγιση του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε., με περιγραφή, για τον σκοπό αυτό, ενός συνόλου κατευθυντήριων αρχών». Το αποτέλεσμα ήταν η κοινή ανακοίνωση της Επιτροπής⁶⁷ (2016) προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο να προτείνει τις εν λόγω αρχές, καθώς και μια πιο στρατηγική προσέγγιση της Ε.Ε. για την πολιτιστική διπλωματία.⁶⁸

Η προσήλωση αυτή ανανεώθηκε στο πλαίσιο του νέου ευρωπαϊκού θεματολογίου του 2018 για τον πολιτισμό. Η Επιτροπή, για να χαράξει μια αποτελεσματική στρατηγική για τις πολιτιστικές της σχέσεις, κινήθηκε ως εξής⁶⁹:

- Διεξήγαγε μια μεγάλης κλίμακας διαδικασία χαρτογράφησης και διαβούλευσης σε 54 χώρες στο πλαίσιο της προπαρασκευαστικής δράσης «Ο πολιτισμός στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε.», με τη στήριξη πολιτιστικών ιδρυμάτων και οργανισμών. Μέσα από τη διαδικασία αυτή καταρτίστηκε σειρά εκθέσεων ανά χώρα, καθώς και μια τελική έκθεση και συστάσεις σχετικά με το πώς μπορεί να αναπτυχθεί η στρατηγική προσέγγιση σε επίπεδο Ε.Ε. όσον αφορά τον πολιτισμό.
- Ζήτησε τη γνώμη των πιο σημαντικών ενδιαφερόμενων μερών σχετικά με την προστιθέμενη αξία, τους πιθανούς στόχους και τις αρχές στις οποίες πρέπει να στηριχθεί μια πιο στρατηγική προσέγγιση του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ένωσης.

---

⁶⁶ EEAS (The Diplomatic Service of the European Union). Διαθέσιμο στην:

<https://www.eeas.europa.eu/en>

⁶⁷ European Commission (2016). Διαθέσιμο στην: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0029&from=EN>

⁶⁸ European Commission (2016). Διαθέσιμο στην: [EUR-Lex - 52016JC0029 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0029&from=EN)

⁶⁹ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην:

<https://ec.europa.eu/culture/el/policies/diethneis-politistikesheseis>

Μ' αυτόν τον τρόπο, προετοιμάστηκε το έδαφος για τη δημοσίευση της κοινής ανακοίνωσης με τίτλο «Προς μια στρατηγική της Ε.Ε. για διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις»,⁷⁰ η οποία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της διεθνούς πολιτιστικής συνεργασίας της Ε.Ε.

Η στρατηγική της Ε.Ε., εν προκειμένω, θέτει τρεις βασικούς στόχους⁷¹:

α) Αξιοποίηση του δυναμικού που ενέχει ο πολιτισμός και η δημιουργικότητα με σκοπό τη βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.

Ο πολιτισμός αποτελεί πηγή ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς και δημιουργίας θέσεων εργασίας, ενώ το παγκόσμιο εμπόριο δημιουργικών προϊόντων συνέχισε να επεκτείνεται τα τελευταία χρόνια, παρά την οικονομική αβεβαιότητα.

β) Προώθηση της ειρήνης και καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης μέσω του διαπολιτισμικού διαλόγου.

Ο διαπολιτισμικός διάλογος μπορεί να οικοδομήσει και να προωθήσει την κατανόηση εντός και μεταξύ των κοινωνιών, καθώς καταδεικνύει την αξία της πολιτιστικής πολυμορφίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ενθαρρύνει το σεβασμό αυτών.

γ) Ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί σημαντική έκφραση της πολιτιστικής πολυμορφίας και αξίζει να προστατευθεί. Η Ε.Ε. μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς σε ολόκληρο τον κόσμο παρέχοντας κατάρτιση και δραστηριότητες ανάπτυξης δεξιοτήτων και μεταφοράς γνώσεων στις χώρες - εταίρους της.

---

⁷⁰ European Commission, Eur-lex (2016). Διαθέσιμο στην: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0029&from=EN>

⁷¹ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην: <https://culture.ec.europa.eu/el/policies/international-cultural-relations>

Επειδή η ενεργός συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών⁷² στη νέα στρατηγική αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχία της, βασιζόμενοι στο πλαίσιο αυτό, διάφοροι παράγοντες απηύθυναν έκκληση για μια στρατηγική προσέγγιση του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε.⁷³:

- Τα κράτη μέλη της Ε.Ε. ενέκριναν τα συμπεράσματα⁷⁴ του Συμβουλίου για στρατηγική προσέγγιση της Ε.Ε., για τον πολιτισμό στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε., καθώς και για την πολιτιστική πολυμορφία και τον διαπολιτισμικό διάλογο. Το τρέχον πρόγραμμα εργασιών του Συμβουλίου για τον πολιτισμό, το οποίο καλύπτει την περίοδο 2019-2022, ορίζει τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις ως μία από τις έξι προτεραιότητές του.
- Η συνολική στρατηγική για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης όρισε την πολιτιστική διπλωματία ως νέο πεδίο κοινής εξωτερικής δράσης. Στη νέα ευρωπαϊκή κοινή αντίληψη για την ανάπτυξη αναγνωρίστηκε ο πολιτισμός ως σημαντικό στοιχείο και παράγοντας διευκόλυνσης.
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε ψήφισμα σχετικά με τις πολιτιστικές διαστάσεις των εξωτερικών δράσεων της Ε.Ε. και την αντίστοιχη προπαρασκευαστική δράση στον τομέα αυτόν.
- Και η κοινωνία των πολιτών συμμετείχε, ιδίως με την πρωτοβουλία «Περισσότερη Ευρώπη».

Προκειμένου να εφαρμοστεί η Νέα Ατζέντα⁷⁵ μέσω σχεδίων εργασίας και μεθόδων εργασίας – όπως είναι η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού – (τα οποία θα έπρεπε πρώτα να εγκριθούν από τα κράτη μέλη), αλλά και για να αυξηθεί η θετική

---

⁷² Σύμφωνα με την εν λόγω κοινή ανακοίνωση (2016) της Επιτροπής, τα ενδιαφερόμενα μέρη στη νέα στρατηγική είναι: α) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, β) η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, γ) το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, δ) τα άλλα θεσμικά όργανα της Ε.Ε., ε) τα κράτη μέλη της Ε.Ε. και τα πολιτιστικά τους ιδρύματα, στ') οι κυβερνήσεις των χωρών – εταίρων και ζ) οι τοπικές πολιτιστικές οργανώσεις και η κοινωνία των πολιτών. Διαθέσιμο στην:

<https://culture.ec.europa.eu/el/policies/international-cultural-relations>

⁷³ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην:

<https://culture.ec.europa.eu/el/policies/international-cultural-relations>

⁷⁴ Access to European Union Law (EUR – Lex). Διαθέσιμο στην: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-EL/TXT/?from=EN&uri=CELEX%3A52019XG0607%2801%29>

⁷⁵ European Commission (Culture and Creativity) Διαθέσιμο στην:

<https://culture.ec.europa.eu/document/a-new-european-agenda-for-culture-swd2018-267-final>

επίδρασή τους, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε να επικεντρωθούν σε συγκεκριμένη εφαρμογή σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, μέσω κοινών έργων χρηματοδοτούμενων μερικώς από Κοινοτικά μέσα. Επιπλέον, πρότεινε την παροχή μάθησης και τεχνικής βοήθειας στα κράτη μέλη ή σε περιφερειακές και τοπικές αρχές που ορίζονται από τα κράτη μέλη.⁷⁶

Η Ε.Ε. δείχνει, λοιπόν, να υιοθετεί αυτό που είχε διατυπωθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1997, ότι, δηλαδή, για την ενωμένη Ευρώπη «η κουλτούρα δεν είναι απλώς η έκφραση ιδεών για τον κόσμο αλλά και η βούληση κάποιου να τον διατηρήσει ή να τον αλλάξει ή, ακόμη, να τον κυριαρχήσει»,⁷⁷ ενώ ο Τίμπορ Νάβρατσιτς, πρώην Επίτροπος Παιδείας, Πολιτισμού, Νεολαίας και Άθλησης στην Ε.Ε. (2014 – 2019), είχε δηλώσει σχετικά: «Ο πολιτισμός είναι το κρυμμένο διαμάντι της εξωτερικής μας πολιτικής. Συμβάλλει στην προώθηση του διαλόγου και της αμοιβαίας κατανόησης. Ο πολιτισμός είναι, συνεπώς, σημαντικός για την οικοδόμηση μακροχρόνιων σχέσεων με χώρες σε ολόκληρο τον κόσμο: πρέπει να διαδραματίσει ακόμη πιο σημαντικό ρόλο, ώστε να καταστεί η Ε.Ε. ένας ισχυρότερος παγκόσμιος παράγοντας».⁷⁸

3.2. Φορείς Πολιτιστικής Διπλωματίας της Ε.Ε.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως υπερεθνικός οργανισμός, ασκεί πολυμερή διπλωματία (όπως και το Συμβούλιο της Ευρώπης και η UNESCO) μέσω ποικίλων δράσεων, προγραμμάτων και εξειδικευμένων συμβάσεων, που διαμορφώνονται ή υλοποιούνται από βασικούς φορείς και θεσμικά όργανά της. Τα πιο σημαντικά από αυτά είναι τα εξής:

---

⁷⁶ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην: <https://culture.ec.europa.eu/document/a-new-european-agenda-for-culture-swd2018-267-final>

⁷⁷ The European Task Force on Culture and Development, 1997. A contribution to the debate on culture and development in Europe. *In from the margins*. Strasbourg: Council of Europe, p. 28.

⁷⁸ ΕΛΙΑΜΕΠ, 2016. *Ο πολιτισμός στο επίκεντρο των διεθνών σχέσεων της Ε.Ε.*

- Παράλληλα με τις δράσεις και τις αρμοδιότητες της UNESCO και του Συμβουλίου της Ευρώπης και τη συνεργασία τους με την Ε.Ε. στον τομέα του πολιτισμού, η Ε.Ε. μέσω της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής** διαμορφώνει το πλαίσιο της πολιτιστικής πολιτικής της, χαράσσει στρατηγική και προωθεί έργα και δράσεις για την προστασία, την ενίσχυση και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μετά την *Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον Πολιτισμό* (2007), η Επιτροπή με τη *Νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον Πολιτισμό* (2018) πρότεινε το πρώτο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Δράσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά με στρατηγικό προσανατολισμό και στόχους⁷⁹ την αξιοποίηση της δύναμης του πολιτισμού και της πολιτιστικής ποικιλομορφίας για κοινωνική συνοχή και ευημερία, την υποστήριξη της δημιουργικότητας που βασίζεται στον πολιτισμό, την εκπαίδευση και την καινοτομία, για θέσεις εργασίας και ανάπτυξη και, τέλος, την ενίσχυση των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων της Ε.Ε. μέσω της βιώσιμης κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, της συνεργασίας σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς, της προώθησης του διαπολιτισμικού διαλόγου για ειρηνικές διακοινοτικές σχέσεις και της εδραίωσης της πολιτιστικής συνεργασίας στο επίκεντρο των διπλωματικών σχέσεων της Ε.Ε. .

Επίσης, η Επιτροπή διασφαλίζει ότι οι πολιτιστικές πτυχές λαμβάνονται υπ' όψιν και σε όλες τις πολυμερείς και διμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις της. Για παράδειγμα, η Ε.Ε. έχει συνάψει το πρωτόκολλο πολιτιστικής συνεργασίας στο πλαίσιο της συμφωνίας οικονομικής εταιρικής σχέσης ΕΕ-CARIFORUM. Το πρωτόκολλο αυτό αποσκοπεί στο να προωθήσει περαιτέρω τις πολιτιστικές και οπτικοακουστικές ανταλλαγές μέσα σε συγκεκριμένο πλαίσιο συνεργασίας, σύμφωνα με τις βασικές διατάξεις της σύμβασης της UNESCO (άρθρο 16 σχετικά με την προτιμώμενη μεταχείριση των καλλιτεχνών, των πολιτιστικών αγαθών και των υπηρεσιών των αναπτυσσόμενων χωρών) και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στηρίζει τα

---

⁷⁹ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην: <https://culture.ec.europa.eu/policies/strategic-framework-for-the-eus-cultural-policy>

πολιτιστικά και οπτικοακουστικά σχέδια που υλοποιούνται από κοινού με χώρες εντός και εκτός Ε.Ε. μέσω του προγράμματός “Δημιουργική Ευρώπη”.⁸⁰

Για την περίοδο 2019 - 2024, οι έξι πολιτικές προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι οποίες είναι πολύ σημαντικές και για τη χάραξη πολιτικής στον τομέα του πολιτισμού σε επίπεδο Ε.Ε., είναι οι εξής⁸¹:

α) Μια Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία⁸²

β) Μια Ευρώπη κατάλληλη για την ψηφιακή εποχή⁸³

γ) Μια οικονομία που λειτουργεί για τους ανθρώπους⁸⁴

δ) Μια ισχυρότερη Ευρώπη στον κόσμο⁸⁵

ε) Προώθηση του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής⁸⁶

στ') Μια νέα ώθηση για την ευρωπαϊκή δημοκρατία⁸⁷

- **Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο**, πέραν των πιλοτικών έργων για τον πολιτισμό που υλοποιεί (π.χ. η ηλεκτρονική αποκατάσταση της εβραϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και η προστασία των εβραϊκών νεκροταφείων της Ευρώπης), με ψήφισμά του στις 8 Σεπτεμβρίου 2015,⁸⁸ πρόταξε την ανάγκη και τη σημασία μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης για την

---

⁸⁰ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην:

<https://culture.ec.europa.eu/creative-europe>

⁸¹ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην:

<https://culture.ec.europa.eu/policies/strategic-framework-for-the-eus-cultural-policy>

⁸² European Commission (Strategy). Διαθέσιμο στην: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

⁸³ European Commission (Strategy). Διαθέσιμο στην: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_en

⁸⁴ European Commission (Strategy). Διαθέσιμο στην: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people_en

⁸⁵ European Commission (Strategy). Διαθέσιμο στην: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world_en

⁸⁶ European Commission (Strategy). Διαθέσιμο στην: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life_en

⁸⁷ European Commission (Strategy). Διαθέσιμο στην: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy_en

⁸⁸ European Parliament (Committee on Culture and Education). Διαθέσιμο στην: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0207_EN.html

πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και τη δέσμευση της Ένωσης για διατήρηση και ενίσχυση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς με χρηματοδότηση (Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία), μέσω προγραμμάτων, όπως είναι η “Δημιουργική Ευρώπη”, ο “Ορίζοντας 2020” και το “Erasmus +” και μέσω δράσεων, όπως είναι οι πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης, οι παγκόσμιες ημέρες πολιτιστικής κληρονομιάς κ.ά. Επιπλέον, προέτρεψε για ακόμη μεγαλύτερη συμμετοχή της Ε.Ε., των φορέων της, των κρατών μελών και της κοινωνίας των πολιτών στο εγχείρημα και για προσπάθεια να επιτύχουν μια ισορροπία μεταξύ της βιώσιμης και ποιοτικής διατήρησης και της ανάπτυξης των οικονομικών και κοινωνικών δυνατοτήτων που μπορεί να προκύψουν από την ορθή αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αξιοσημείωτο είναι ότι, μεταξύ άλλων, με το εν λόγω ψήφισμα κάλεσε την Επιτροπή να υποστηρίξει με ειδική χρηματοδότηση μελέτες, έρευνες και πιλοτικά μέτρα, με σκοπό να αναλύσουν το όφελος των διαδικασιών προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, να αναπτύξουν ειδικούς δείκτες αναφορικά με την άμεση και έμμεση συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στις διαδικασίες οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και να υποστηρίξει άμεσα την πολιτιστική και κοινωνική καινοτομία σε όποιο περιβάλλον αναπτύσσεται και όπου η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

- **Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης** εστιάζει περισσότερο στη διατήρηση, την προστασία και την ενίσχυση της πολιτιστικής κληρονομιάς με μέτρα ενθάρρυνσης και συστάσεις προς τα κράτη μέλη, στην αρμοδιότητα των οποίων εμπίπτουν οι πολιτιστικές πολιτικές. Οι στόχοι του διαφαίνονται και στα τρία κείμενα συμπερασμάτων⁸⁹ που εξέδωσε με γραπτή διαδικασία το 2020 για τη διαχείριση των κινδύνων στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, την προστασία της, την εξοικείωση με τα

---

⁸⁹ European Council/Council of the European Union (2020). Διαθέσιμο στην: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/05/26/culture-and-audiovisual-the-council-adopts-conclusions-on-risk-management-in-the-area-of-cultural-heritage-media-literacy-and-the-amendment-of-the-work-plan-for-culture-2019-2022/>

μέσα επικοινωνίας και το πρόγραμμα εργασιών 2019-2022 στον πολιτιστικό τομέα, ενώ το 2018 είχε επισημάνει την ανάγκη ένταξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στο σύνολο των πολιτικών της Ε.Ε.⁹⁰

- **Η Επιτροπή των Περιφερειών** τονίζει τον θεμελιώδη ρόλο των τοπικών και περιφερειακών αρχών στη διαχείριση, την προώθηση, την προστασία και τη διαφύλαξη της ευρωπαϊκής κληρονομιάς, ενώ αρμοδιότητά της είναι να καταρτίζει γνωμοδοτήσεις σχετικά με νομοθετικές προτάσεις της Ε.Ε. και να προωθεί το διάλογο και τη διασυνοριακή συνεργασία με εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές. Με σχετική γνωμοδότησή της⁹¹, μάλιστα, το 2015, επικροτεί την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Προς μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς» και ιδιαίτερα την έμφαση σχετικά με τη σημασία που έχει η αξιοποίηση του πολιτισμού στην προώθηση της έξυπνης και βιώσιμης ανάπτυξης. Επίσης, εκφράζει την ικανοποίηση για το έργο που επιτελεί στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς και την ανάγκη να συνεχιστεί η στενή συνεργασία με την Ε.Ε., τόσο σε επίπεδο νομοθεσίας, όσο και σε επίπεδο καλών πρακτικών. Τέλος, τονίζει το ρόλο που πρέπει να διαδραματίσουν όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης και όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς για τη στήριξη της πολιτιστικής πολιτικής, με ενεργό συμμετοχή και ανάδειξη της σημασίας της πολυμορφίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς θεωρεί ότι από αυτήν θα προκύψουν οι καινοτομίες στον πολιτιστικό, οικονομικό, πολιτικό και επιστημονικό τομέα.
- Στη στήριξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής συμμετέχει και η **Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή**, κυρίως με την έκδοση γνωμοδοτήσεων, την ανάληψη πρωτοβουλιών και τη διοργάνωση ενημερωτικών εκθέσεων και εκδηλώσεων, ορισμένες εκ των οποίων είναι

---

⁹⁰ Publications Office of the European Union (2018). Διαθέσιμο στην: <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/3c777648-6aef-11e8-9483-01aa75ed71a1> και στη: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018XG0608\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018XG0608(02))

⁹¹ Publications Office of the European Union (2015). Διαθέσιμο στην: <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/b678c957-10cc-11e5-8817-01aa75ed71a1>

ειδικά αφιερωμένες στην πολιτιστική κληρονομιά, με επίκεντρο την κοινωνία των πολιτών και τη συμμετοχή αυτής. Αξίζει να επισημανθεί ότι, το 2018, με γνωμοδότησή της⁹² ενθάρρυνε τους ενδιαφερόμενους φορείς να υιοθετήσουν έναν ευρύτερο ορισμό για τον πολιτισμό, ο οποίος θα περιλαμβάνει όλους τους πολίτες και, επιπλέον, θα αναγνωρίζει επίσημα την αγροτική πολιτιστική κληρονομιά ως έχουσα εγγενή καλλιτεχνική αξία, αλλά και επειδή συμβάλλει στην κοινωνική και οικονομική ευημερία των Ευρωπαίων.

- Οι προπαρασκευαστικές ενέργειες πολιτισμού των ευρωπαϊκών χωρών υλοποιούνται από τα **EUNIC** (European Union National Institutes for Culture),⁹³ που έχουν σκοπό να προσδιορίσουν καινοτόμα πρότυπα συνεργασίας μεταξύ ευρωπαϊκών και τοπικών φορέων εντός Ευρώπης αλλά και σε τρίτες χώρες. Τα πρότυπα αυτά στηρίζουν πολιτιστικά σχέδια που σχετίζονται με το τοπικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, το σχέδιο «The Grid» στις ΗΠΑ, που αποτελεί συνεργασία των EUNIC, Silicon Valley, της αντιπροσωπείας της Ε.Ε. στην Ουάσινγκτον και διαφόρων εταιρών, ενσωματώνει την καλλιτεχνική σκέψη στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και ξεκινά μια συζήτηση μεταξύ καλλιτεχνών, τεχνολογικών φορέων και φορέων χάραξης πολιτικής από την Ευρώπη, τη Silicon Valley κ.ά. Ομοίως, το σχέδιο «Urban Cult Lab'Africa» συγκεντρώνει έξι «fab labs» (εργαστήρια ψηφιακού σχεδιασμού και κατασκευής) στη Δυτική Αφρική, με σκοπό να σχεδιάσουν από κοινού πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως είναι οι ζωντανές εκδηλώσεις, οι εκθέσεις και η φιλοξενία καλλιτεχνών σε διάφορους πολιτιστικούς θεσμούς.⁹⁴

---

⁹² Jones, T., 2018. European Economic and Social Committee (2018). Διαθέσιμο στην: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/contribution-europes-rural-areas-2018-year-cultural-heritage-ensuring-sustainability-and-urbanrural-cohesion-own>

⁹³ Περισσότερες πληροφορίες στην: <https://www.eunicglobal.eu/>

⁹⁴ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην: <https://culture.ec.europa.eu/el/policies/international-cultural-relations>

- Μία άλλη οριζόντια δράση που συγκροτήθηκε είναι η **Πλατφόρμα Πολιτιστικής Διπλωματίας της Ε.Ε.**,⁹⁵ με σκοπό να παρέχει συμβουλές σχετικά με την εξωτερική πολιτιστική πολιτική, να διευκολύνει τη δικτύωση, να πραγματοποιεί δραστηριότητες με πολιτιστικούς φορείς και να προωθεί προγράμματα επιμόρφωσης για την ανάπτυξη πολιτιστικής ηγεσίας. Τον Απρίλιο του 2020, δρομολογήθηκε μια πλατφόρμα πολιτιστικών σχέσεων παγκόσμιας εμβέλειας, με βάση την προηγηθείσα τετραετή εμπειρία από την πλατφόρμα πολιτιστικής διπλωματίας. Οι δραστηριότητες της πλατφόρμας αυτής υλοποιήθηκαν από κοινοπραξία στην οποία πρωτοστατούν το Ινστιτούτο Goethe, το IETM (Διεθνές Δίκτυο Σύγχρονων Τεχνών του Θεάματος), το Πανεπιστήμιο της πόλης Σιένα και το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Ίδρυμα.⁹⁶
- Εκτός από τους φορείς και τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε., και **οι αντιπροσωπείες και τα γραφεία της Ε.Ε.**⁹⁷ αποτελούν βασικούς εταίρους για την οικοδόμηση συνεργασίας και εταιρικών σχέσεων με πολιτιστικούς παράγοντες στις χώρες όπου βρίσκονται. Οι αντιπροσωπείες της Ε.Ε. μπορούν να συμβάλλουν στον προσδιορισμό των τοπικών αναγκών και ευκαιριών και να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού, ώστε να εξασφαλίζεται ότι οι δραστηριότητες εντάσσονται στο τοπικό πολιτισμικό πλαίσιο, ενώ παράλληλα εξυπηρετούνται οι στρατηγικοί στόχοι της Ε.Ε. Το προσωπικό των αντιπροσωπειών της Ε.Ε. επιμορφώνεται σχετικά με την πολιτιστική διάσταση της ανάπτυξης και των εξωτερικών σχέσεων, με σκοπό την καλύτερη διάδοση των βέλτιστων σχετικών πρακτικών.⁹⁸
- Εδώ είναι απαραίτητο να αναφερθεί και ο **Μηχανισμός Γειτονίας, Ανάπτυξης και Διεθνούς Συνεργασίας** (Neighbourhood, Development

⁹⁵ Περισσότερες πληροφορίες στην: <https://www.cultureinexternalrelations.eu/>

⁹⁶ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην: <https://culture.ec.europa.eu/el/policies/international-cultural-relations>

⁹⁷ EEAS. Διαθέσιμο στην: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-world-0_en

⁹⁸ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην: <https://culture.ec.europa.eu/policies/international-cultural-relations>

and International Cooperation Instrument - NDICI), που προτάθηκε το 2018 και εγκρίθηκε το 2020, ο οποίος θα στηρίζει μεταξύ άλλων και τους κλάδους του πολιτισμού και της δημιουργίας, καθώς θα αποτελεί το κύριο χρηματοδοτικό εργαλείο της Ε.Ε. για την περίοδο 2021 – 2027, με στόχο την εξάλειψη της φτώχειας και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, της ευημερίας και της σταθερότητας.

- Τέλος, η **“Δημιουργική Ευρώπη”**, το πρόγραμμα της Ε.Ε. που επικεντρώνεται αποκλειστικά στη στήριξη και την ενίσχυση του ευρωπαϊκού πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα, θα συνεχίζει να τους στηρίζει κατά την περίοδο 2021 – 2027, ενώ θα είναι ανοιχτό και στη συνεργασία με τρίτες χώρες.⁹⁹ Η δομή¹⁰⁰ του νέου προγράμματος ακολουθεί την προηγούμενη και περιλαμβάνει τρία σκέλη: α) το σκέλος **“Πολιτισμός”**, για τον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα, β) το σκέλος **“MEDIA”**, για τον οπτικοακουστικό τομέα και γ) το **“Διατομεακό”** σκέλος, για δραστηριότητες που σχετίζονται με όλους τους πολιτιστικούς και δημιουργικούς τομείς.

---

⁹⁹ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην: <https://culture.ec.europa.eu/policies/international-cultural-relations>

¹⁰⁰ European Commission (Creative Europe). Διαθέσιμο στην: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/creative-europe_en

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ Ε.Ε.

4.1. Εισαγωγή

Μία σημαντική ατέλεια της νομισματικής ένωσης της Ευρώπης υπήρξε η εναπόθεση σε κάθε κράτος-μέλος της ευθύνης για την εποπτεία του εθνικού τραπεζικού συστήματος και την προσφορά χρήματος. Οι παρεμβάσεις κάποιων ευρωπαϊστών ηγετών, όπως ήταν ο Χέλμουτ Κολ και ο Ζακ Ντελόρ, που υπογράμμιζαν την ανάγκη για “Οικονομική Ένωση” (και όχι απλώς νομισματική ένωση, η οποία επετεύχθη αργότερα με την ΟΝΕ) και σύγκλιση των εθνικών οικονομικών πολιτικών, δεν τελεσφόρησαν μπροστά στην ανυποχώρητη στάση πολιτικών που ήθελαν να διατηρήσουν το δικαίωμα χάραξης εθνικής οικονομικής πολιτικής.¹⁰¹

Η ατέλεια αυτή έγινε αντιληπτή, αμέσως μόλις ξέσπασε η οικονομική κρίση. Παρά το γεγονός ότι το ευρώ παρέμεινε σταθερό και ισχυρό, με αποτέλεσμα τη συγκράτηση των τιμών, η οικονομική κρίση κλόνισε το οικοδόμημα της Ε.Ε., η οποία πίστευε πως κινείται σε ευθεία γραμμή.¹⁰² Η ανεργία, η πτώση των μισθών, η υψηλή φορολογία και ο υψηλότοκος εθνικός δανεισμός πολλών ευρωπαϊκών κρατών επέφεραν ανησυχητική αύξηση του ποσοστού του ευρωσκεπτικισμού, με συνακόλουθη κρίση και των δημοκρατικών θεσμών σε ορισμένες περιπτώσεις. Στην ταχεία αύξηση του ποσοστού συνετέλεσε και η καταφυγή εκατομμυρίων προσφύγων και μεταναστών σε χώρες της Ε.Ε., αλλά το φαινόμενο υποδαυλίστηκε κυρίως από

---

¹⁰¹ Giscard d'Estaing, V., 2015. *EUROPA, Η τελευταία ευκαιρία για την Ευρώπη*. Αθήνα: Παπαζήσης, σσ. 72-73.

¹⁰² Giscard d'Estaing, V., 2015., ό.π., σσ. 102-103.

Λόγω της αμερικανόφερτης αποκανονικοποίησης των ευρωπαϊκών τραπεζών σε συνδυασμό με την ανάδυση της Κίνας, που προσφέρει στην παγκόσμια αγορά εκατομμύρια χαμηλόμισθου εργατικού δυναμικού και φθηνών προϊόντων, αποσταθεροποιήθηκαν αρκετοί τομείς της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και οικονομίας, ενώ το 2013 το συνολικό ποσοστό ανεργίας της Ε.Ε. υπερέβη το 10%.

πολιτικούς που επέρριπταν -και επιρρίπτουν- την ευθύνη για την κρίση στην Ένωση και το ευρώ, προκειμένου να αποποιηθούν των δικών τους ευθυνών.

Διαψεύδοντας τις Κασσάνδρες, η κατάρρευση της Ε.Ε. δεν έχει επέλθει ως τώρα, παρόλο που φαίνεται ότι δεν έχει διασφαλίσει μακροπρόθεσμα την ευημερία, τη δημοκρατία και την ειρήνη.¹⁰³ Η ευρωπαϊκή ενοποιητική διαδικασία παραμένει και σήμερα ζητούμενο και η πολιτική κρίση υπερβαίνει την κρίση χρέους.¹⁰⁴ Παρά τη μεγάλη πρόοδο που έχει σημειωθεί, είναι εξαιρετικά δυσκίνητη και, πλέον, καλείται να αντιμετωπίσει και νέα προβλήματα. Λόγω της οικονομικής κρίσης, η οικοδόμηση της ευρωπαϊκής συνείδησης και της συναίσθησης του κοινού ευρωπαϊκού πολιτισμού και της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας των πολιτών της προϋποθέτουν τώρα περισσότερα, αλλά και αναθεώρηση πολιτικής σε αρκετούς τομείς, ώστε να καταστεί στους πολίτες της σαφής η αναγκαιότητα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, καθώς «σε περίπτωση που η Ε.Ε. δεν κατορθώσει να διαβεβαιώσει για την ικανότητά της να αναλάβει κοινή δράση κατά τις προσεχείς δεκαετίες, δεν μπορεί να αποκλειστεί η περιθωριοποίηση των ευρωπαϊκών χωρών και του ευρωπαϊκού πολιτισμού».¹⁰⁵

Η Ε.Ε. έχει επίγνωση της πνευματικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της και συμβάλλει στη διαφύλαξη και ανάπτυξη των κοινών αξιών σεβόμενη, συγχρόνως, την πολυμορφία των πολιτισμών και παραδόσεων των λαών της.¹⁰⁶ Ο κοινός ευρωπαϊκός πολιτισμός (γραμματεία, τέχνη, διαφωτισμός, δημοκρατία, θεμελιώδεις αξίες, ανθρώπινα δικαιώματα κ.ά.), για την ανωτερότητα του οποίου εξακολουθούν να επαίρονται οι Ευρωπαίοι, προϋπήρχε της πολιτικής και νομισματικής ένωσης και μπορεί για άλλη μία φορά στη μακραίωνη ιστορία της Ευρώπης να τη βοηθήσει να

---

¹⁰³ Schmidt, Helmut Heinrich Waldemar, 2003. *Η αυτοδυναμία της Ευρώπης, Προοπτικές για τον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Παπαζήσης.

¹⁰⁴ Ντάλης, Σ., 2014. Η Ευρώπη δεν είναι το πρόβλημα, είναι η λύση. Στο: Γ. Κόκκινος & Σ. Ντάλης, (2014) *Η ευρωπαϊκή ιστορική συνείδηση και ο ρόλος της Ε.Ε. στο σύγχρονο κόσμο, Δύο Ανοικτές Διαλέξεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σσ. 67-69.

¹⁰⁵ Schmidt, Helmut Heinrich Waldemar, 2011. Απόσπασμα από το «Germany in and with and for Europe», ομιλία του στο συνέδριο του SPD, 04-12-2011 στο Βερολίνο, στο *Friedrich-Ebert-Stiftung*.

¹⁰⁶ Τσάτσος, Δ.Θ., 2005. *Το αξιακό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 120.

ανακάμψει οικονομικά και να πρωταγωνιστήσει σε πεδίο στο οποίο παραδοσιακά κρατάει τα σκήπτρα.

Η οικονομική κρίση όχι μόνο αποτελεί ευκαιρία για την ανάπτυξη της δημιουργικής οικονομίας, αλλά είναι το κατεξοχήν περιβάλλον όπου αυτή ευδοκιμεί, ενώ τα οφέλη μπορούν να είναι πολύπλευρα. Οι δημιουργικές επιχειρήσεις, για παράδειγμα, τείνουν να είναι πιο υπεύθυνες περιβαλλοντικά και κοινωνικά και η δημιουργική οικονομία δε βασίζεται πρωτίστως στα παραδοσιακά μοντέλα επιχειρηματικότητας. Ναι μεν βρίσκεται στην αγορά, αλλά είναι καινοτόμος ακόμα και στο είδος του επιχειρείν.¹⁰⁷

Αντιλαμβανόμενη η Ε.Ε. τη σημασία αυτού του πλεονεκτήματος και το οικονομικό όφελος που μπορεί να αποφέρει ο τομέας της πολιτιστικής βιομηχανίας και δημιουργίας σχεδίασε μια σειρά πολιτικών, με κύριο στόχο την ενίσχυση της πολιτιστικής πολιτικής και οικονομίας της. Η νομική βάση για δράση στον τομέα του πολιτισμού σε επίπεδο Ε.Ε. είναι το άρθρο 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και το άρθρο 167 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα κράτη μέλη έχουν την αποκλειστική αρμοδιότητα στη χάραξη και άσκηση πολιτιστικής πολιτικής, ενώ ο ρόλος της Ένωσης είναι να ενθαρρύνει τη συνεργασία με τη στήριξη και να συμπληρώνει τις δράσεις των κρατών μελών. Η πολιτική της Ε.Ε. για την πολιτιστική συνεργασία έλαβε σημαντική ώθηση μέσω της ανακοίνωσης της Επιτροπής το 2007,¹⁰⁸ που εγκρίθηκε από το Συμβούλιο, με θέμα «Ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο». Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, επίσης, υποστήριξε αυτήν την ατζέντα μέσω πολιτικών ψηφισμάτων και πιλοτικών σχεδίων.¹⁰⁹ Έκτοτε, έχουν σημειωθεί εντυπωσιακοί αριθμοί δράσεων από τα κράτη μέλη, εμπνευσμένων από τη συνεργασία και την πολιτική της Ε.Ε., μέσω των διαδοχικών σχεδίων εργασίας για τον πολιτισμό του Συμβουλίου, μέσω έργων

---

¹⁰⁷ Γιάνναρου, Λ., 2014. Το στοίχημα είναι να μεταφράσεις τη δημιουργία σε εμπορική αξία. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*.

¹⁰⁸ COM (2007) 242, Brussels. Διαθέσιμο στην: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0242&from=IT>

¹⁰⁹ Δύο αξιοσημείωτα πιλοτικά έργα που εφάρμοσε στον τομέα του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι το έργο για την ψηφιακή ανάκτηση της εβραϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς (JDCRP) και το έργο που αποσκοπεί στην προστασία των εβραϊκών κοιμητηρίων της Ευρώπης.

Για περισσότερες πληροφορίες: <https://culture.ec.europa.eu/el/cultural-heritage/main-actors-on-cultural-heritage>

που χρηματοδοτούνται από προγράμματα της Ε.Ε. και μέσω μακροπεριφερειακών στρατηγικών. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ανέθεσε στην Ε.Ε. να κάνει περισσότερα σε αυτόν τον τομέα και να εξετάσει περαιτέρω πιθανά μέτρα που καλύπτουν, μεταξύ άλλων, το νομικό και οικονομικό πλαίσιο για την ανάπτυξη πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών και την κινητικότητα των επαγγελματιών του πολιτιστικού τομέα.

4.2. Πολιτιστική Οικονομία

Τα τελευταία χρόνια έχει διευρυνθεί το ενδιαφέρον για τις οικονομικές διαστάσεις του πολιτιστικού τομέα και των παραγόμενων αγαθών του, καθώς έγινε αντιληπτό ότι το πολιτιστικό κεφάλαιο (cultural capital) εμπεριέχει συγχρόνως πολιτιστική και οικονομική αξία.¹¹⁰ Αυτή δεν είναι εύκολο να αποτιμηθεί με ακρίβεια, αλλά είναι κατάδηλη η θετική επίδραση του πολιτισμού σε οικονομικούς τομείς με ευδιάκριτους και μετρήσιμους δείκτες κερδοφορίας, όπως είναι ο τουρισμός, η επιχειρηματικότητα, η τεχνολογία, ο κλάδος των ακινήτων κ.λπ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η πολιτιστική πολιτική να καθιερωθεί ως δημόσια πολιτική και να κυριαρχεί στις συζητήσεις για τη χάραξη αναπτυξιακής στρατηγικής, τόσο στις ανεπτυγμένες, όσο και στις αναδυόμενες οικονομίες.¹¹¹

Η Ιταλίδα πολιτικός Federica Mogherini, πρώην Ύπατη Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, στην ομιλία της στο Culture Forum στις Βρυξέλλες, στις 20-04-2016,¹¹² τόνισε ότι ο πολιτισμός έχει μεγάλη σημασία για την ευρωπαϊκή οικονομία και ανάπτυξη και ότι τα οικονομικά οφέλη των πολιτιστικών ανταλλαγών συχνά αγνοούνται, παρόλο που

---

¹¹⁰ Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της Πολιτιστικής Διπλωματίας. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σ. 130.

¹¹¹ Λαζαρέτου, Σ., 2014. *Η Έξυπνη Οικονομία: Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξέξοδος από την Κρίση*; Working paper. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, σ. 3.

¹¹² EEAS (2016). Διαθέσιμο στην: https://www.eeas.europa.eu/eeas/speech-hrvp-federica-mogherini-culture-forum-brussels_en

τα στατιστικά στοιχεία είναι σαφή. Το παγκόσμιο εμπόριο δημιουργικών προϊόντων έχει υπερδιπλασιαστεί την τελευταία δεκαετία, παρά την παγκόσμια ύφεση, ενώ οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες αντιπροσωπεύουν περίπου το 3% του παγκόσμιου ΑΕΠ και παρέχουν 30 εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Μόνο στην Ε.Ε. οι βιομηχανίες αυτές αντιπροσωπεύουν περισσότερες από 7 εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Ο πολιτισμός, ισχυρίζεται η Mogherini, συμβάλλει στην οικονομία περισσότερο και από τους παραδοσιακούς εμβληματικούς τομείς, όπως είναι η αυτοκινητοβιομηχανία στην Γερμανία ή η χημική βιομηχανία στη Γαλλία. Τέλος, η Mogherini επεσήμανε ότι η πολιτιστική διπλωματία δεν αφορά μόνο τις θέσεις εργασίας, αλλά και την κοινωνική συνοχή και ασφάλεια, στην οποία συμβάλλουν και ο διαπολιτισμικός διάλογος και η προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας, και ότι μία σχετικά περιορισμένη επένδυση από την Ευρώπη μπορεί να κάνει τεράστια διαφορά, έτσι ώστε να υποστηρίξει το δικό της συμφέρον αλλά και τη γειτονιά της, όπως είναι η Αφρική, η ευημερία της οποίας είναι ζωτικής σημασίας και για την ευρωπαϊκή ασφάλεια και ευημερία.

Η πρόκληση που αντιμετωπίζει σήμερα η Ε.Ε. είναι η μεταστροφή της από τη στατική προσέγγιση του πολιτισμού προς μια δυναμική θεώρησή του, στην οποία μπορεί να έχει αρωγό και τον ιδιαίτερο κλάδο των οικονομικών επιστημών που έχει αναπτυχθεί ειδικά για τον πολιτισμό. Ο πολιτισμός και η οικονομία αντιμετωπίζονται συνήθως ως ξεχωριστοί και εντελώς άσχετοι μεταξύ τους κλάδοι, ο καθένας από τους οποίους δεν πρέπει να “μολυνθεί” από τον άλλο.¹¹³ Αυτό συμβαίνει γιατί ακόμη δεν έχει αναγνωριστεί πλήρως από πολλούς η συμβολή της πολιτιστικής βιομηχανίας και του πολιτιστικού τομέα στη βελτίωση των εθνικών ισοζυγίων πληρωμών, όπως και στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Ε.Ε. Όμως, η ταχύτατη ανάπτυξη που σημείωσε ο τομέας, τόσο στην Ε.Ε. όσο και διεθνώς, ήταν που οδήγησε στην αναγνώρισή του ως αυτόνομου κλάδου των οικονομικών του πολιτισμού, ο οποίος

---

¹¹³ Pratt, A. C., 2007. *The state of the cultural economy: the rise of the cultural economy and the challenges to cultural policy making*. In: Ribeiro, Antonio Pinto, (ed.) *The Urgency of Theory*. Manchester UK: Carcanet Press/Gulbenkin Foundation, pp. 166-190.

περιλαμβάνει ποικίλες δραστηριότητες παραγωγικού και οικονομικού ενδιαφέροντος.¹¹⁴

4.3. Πολιτιστική Βιομηχανία

Ο όρος “πολιτιστική βιομηχανία” συναντάται ίσως για πρώτη φορά το 1947 στο έργο των Adorno και Horkheimer με τίτλο *Η Διαλεκτική του Διαφωτισμού*,¹¹⁵ όπου ασκείται δριμεία κριτική στη βιομηχανία του πολιτισμού, η οποία προβάλλεται ως αιτία μαζικής κουλτούρας και συνειδητή επιδίωξη της αστικής τάξης, προκειμένου να επιτύχει με την εμπορευματοποίηση και τη βοήθεια της τεχνολογίας τη μαζική χειραγώγηση. Ωστόσο, σ’ αυτήν την αρνητική θεώρηση πιθανόν να παραβλέπονται τα οφέλη που προέκυψαν για τους οικονομικά ασθενέστερους, καθώς η τεχνολογική πρόοδος δε συνέβαλε μόνο στην αύξηση των ποσοστών κερδοφορίας και τη μαζική παραγωγή αντιτύπων ενός αυθεντικού πολιτιστικού προϊόντος, αλλά επέφερε, για παράδειγμα, και μείωση του κόστους των βιβλίων με τη μαζική παραγωγή χάρη στην τυπογραφία και έτσι αύξησε την επιθυμητή επιρροή πολιτιστικών συμβόλων στη δημόσια σφαίρα,¹¹⁶ το οποίο αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την κοινωνική κινητικότητα και τη συμμετοχή των κοινωνικά μειονεκτούντων, ιδιαίτερα αφότου η μεσαία τάξη άρχισε να ενδιαφέρεται για τις αποκαλούμενες “πολιτισμικές αξίες”.¹¹⁷

Για τις πολιτιστικές και τις δημιουργικές βιομηχανίες (οι τελευταίες είναι πιο πρόσφατος όρος και θα μπορούσε ίσως να ειπωθεί ότι αναφέρεται σε υποκατηγορία των πρώτων) έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί, με αποτέλεσμα να προκρίνονται διαφορετικές μεθοδολογίες σχετικά με τους τομείς που θα συμπεριλαμβάνονται στις

---

¹¹⁴ Λαζαρέτου, Σ., 2014. *Η Έξυπνη Οικονομία: Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξέξοδο από την Κρίση; Working paper*. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, σ. 14.

¹¹⁵ Adorno, Th., Horkheimer, M., 1996. *Διαλεκτική του Διαφωτισμού*. Μτφ. Λ. Αναγνώστου. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, σσ. 201-276.

¹¹⁶ Αυδίκος, Β., 2014. *Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο, σσ. 31-32.

¹¹⁷ Arendt, H., 2012. *Η κρίση της κουλτούρας και άλλα κείμενα*. Μτφ. Γ. Ν. Μερτίκας. Αθήνα: Στάσει Εκπίπτοντες, σ. 16.

προσπάθειες μέτρησης του κύκλου εργασιών τους, του αριθμού των επιχειρήσεων, του αριθμού των εργαζομένων, του όγκου των εξαγωγών, των περιθωρίων κέρδους κ.λπ. Οι κύριες μεθοδολογίες ταξινόμησης είναι έξι, αλλά εδώ θα παρουσιαστούν (πίνακας 1) μόνο αυτές της UNESCO, της Ε.Ε. και των Ομόκεντρων Κύκλων, επειδή σχετίζονται περισσότερο με το αντικείμενο της συγκεκριμένης εργασίας.

Πίνακας 1. Μοντέλα ταξινόμησης των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών.

ΜΟΝΤΕΛΟ ΟΜΟΚΕΝΤΡΩΝ ΚΥΚΛΩΝ	UNESCO	ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ
Βασικές δημιουργικές Βιομηχανίες	Πολιτιστικό Πεδίο	Πολιτιστική Κληρονομιά (Μουσεία, Ιστορικοί και Αρχαιολογικοί Χώροι)
Λογοτεχνία	Μουσεία	Βιβλιοθήκες-Αρχεία
Μουσική	Αρχαιολογικοί και Ιστορικοί Χώροι	Εκδόσεις και Εκτυπώσεις
Τέχνες Θεαμάτων	Πολιτιστικά Τοπία	Οπτικές Τέχνες (Πλαστικές Τέχνες, Φωτογραφία, Σχέδιο)
Εικαστικές Τέχνες	Πολιτιστική Κληρονομιά	Τέχνες Θεαμάτων
Φιλμ	Αναπαραστατικές Τέχνες	Φιλμ
Μουσεία και Βιβλιοθήκες	Μουσική	Τηλεόραση-Ραδιόφωνο
Ευρύτερες πολιτιστικές βιομηχανίες	Φεστιβάλ και Πανηγύρια	Μουσική
Πολιτιστική Κληρονομιά	Καλές Τέχνες	Ψηφιακά Παιχνίδια
Παραγωγή Ήχου	Φωτογραφία	Αρχιτεκτονική
Τηλεόραση και Ραδιόφωνο	Χειροτεχνία	Διαφήμιση

Ψηφιακά Παιχνίδια	Εκθέσεις και Παζάρια Βιβλίου	
Συναφείς βιομηχανίες	Βίντεο	
Διαφήμιση	Κινηματογράφος	
Αρχιτεκτονική	Τηλεόραση και Ραδιόφωνο	
Ειδικευμένο Σχέδιο	Διαδικτυακό Podcasting	
Μόδα	Βιντεο-παιχνίδια	
	Συναφή Πεδία	
	Τουρισμός	
	Φιλοξενία	
	Αθλητισμός	
	Τυχερά Παίγνια	
	Διασκέδαση	

Πηγή: Αυδίκος Β., 2014, σσ. 56-57, υποσημ. 18, 19 και 20.

Το μοντέλο των ομόκεντρων κύκλων, που προτείνεται από τον Throsby,¹¹⁸ κατανέμει τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες σε τέσσερις ομόκεντρους κύκλους τοποθετώντας στο κέντρο αυτές με τη μεγαλύτερη πολιτιστική αξία και προς την περιφέρεια αυτές με τη μεγαλύτερη εμπορική αξία, αυξητικά. Το μοντέλο ταξινόμησης της UNESCO¹¹⁹ περιλαμβάνει τους περισσότερους κλάδους, ενώ η Ε.Ε.¹²⁰ προτάσσει ένα μοντέλο ταξινόμησης όπου οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες διαχωρίζονται σε δυο ευδιάκριτους τομείς: ο πρώτος περιλαμβάνει τις κλασικές/παραδοσιακές τέχνες και ό,τι δημιουργείται είναι αποκλειστικά πολιτισμικό, ενώ ο δεύτερος τομέας αφορά μη πολιτισμικά προϊόντα, για την παραγωγή των οποίων αξιοποιείται ο πολιτισμός ως προστιθέμενη αξία και πλαίσιο δημιουργίας και προώθησης.

¹¹⁸ Throsby, D., 2008. *The concentric circles model of the cultural industries*. *Cultural Trends*. Vol.17, Issue 3, pp. 147-164.

¹¹⁹ UNESCO, 2009. *UNESCO framework for Cultural Statistics*. Canada

¹²⁰ ΚΕΑ, 2006. *The economy of culture in Europe*. Brussels

Εν συντομία, ως “δημιουργικά” θα μπορούσαν να οριστούν τα επαγγέλματα που σχετίζονται με το σύνολο της πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας, δηλαδή με τα μουσεία, τις βιβλιοθήκες, τις εικαστικές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, φωτογραφία κ.λπ.), τις παραστατικές τέχνες (θέατρο, χορός, μουσική κ.λπ.), τις εφαρμοσμένες τέχνες (γραφιστική, product design, web design), την αρχιτεκτονική, τη λογοτεχνία αλλά και ό,τι σχετίζεται με την αναπαραγωγή τους, όπως είναι οι εκδόσεις, τα περιοδικά, οι εφημερίδες, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, η διαφήμιση κ.ά.,¹²¹ και είναι κυρίως αυτά που λαμβάνονται υπ’ όψιν στην εξέταση του ρόλου της πολιτιστικής δημιουργίας στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Ε.Ε.

4.4. Το οικονομικό περιβάλλον της πολιτιστικής βιομηχανίας στην Ε.Ε.

Το μεγάλο ενδιαφέρον για τις οικονομικές παραμέτρους της πολιτιστικής βιομηχανίας στην Ε.Ε., αρχικά κυρίως στη Μεγάλη Βρετανία και αργότερα διευρυμένο και στην υπόλοιπη Ευρώπη, αιτιολογεί την αύξηση των επιχορηγήσεων και των επενδύσεων για στήριξη και ενίσχυση του τομέα. Στη Μεγάλη Βρετανία (όπως και σε άλλες χώρες) δεν περιορίστηκαν στις κρατικές επιχορηγήσεις, αλλά ακολουθήθηκε μια πολιτική ενθάρρυνσης ιδιωτών και επιχειρήσεων για επενδύσεις στους κλάδους της πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας μέσω συγκεκριμένων φορολογικών μέτρων, διάθεσης μέρους των εισπράξεων των λαχείων, επενδύσεων των εταιριών επιχειρηματικών συμμετοχών και κεφαλαίων (venture capital) κ.λπ., με αποτέλεσμα η χώρα να αναδειχτεί δεύτερη παγκόσμια δύναμη στον τομέα.¹²²

Στην Ελλάδα, όπου οι αυτοαπασχολούμενοι κατέχουν το 38% των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών και ο δημόσιος φορέας έχει στην άμεση κυριότητά του μουσεία, βιβλιοθήκες, τηλεόραση, ραδιόφωνο και πολιτιστικές εκδηλώσεις,

---

¹²¹ Creativity Platform. Διαθέσιμο στην: <http://creativityplatform.org/>

¹²² Κραβαρίτου, Αιμ., 2016. Εξέλιξη Πολιτιστικών Βιομηχανιών: Σύγκριση πολιτιστικής πολιτικής μεταξύ Ελλάδας και Μεγάλης Βρετανίας. [Online] *CityBranding*.

επειδή ακριβώς στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό σε κρατικές επιχορηγήσεις, από το 2010 έγιναν έντονα αισθητές οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης.

Στις οικονομικά πιο ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, οι επιπτώσεις της κρίσης έγιναν εντονότερα αισθητές το 2009, αλλά λίγα χρόνια αργότερα άρχισαν να ανακάμπτουν ορισμένοι κλάδοι του τομέα, όπως αυτοί της παραγωγής λογισμικού, του ειδικευμένου σχεδίου, της μουσικής και του κινηματογράφου, με προοπτική η απασχόληση να επιστρέψει σε προ κρίσης επίπεδα.¹²³

Επομένως, στις αναπτυγμένες χώρες οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις παραμένουν στο διεθνή ανταγωνισμό με αξιώσεις και μπορούν αξιοποιώντας το ανθρώπινο κεφάλαιο και το κεφάλαιο της γνώσης να πρωταγωνιστήσουν και σε νέα πεδία πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Από την άλλη, στις ασθενέστερες οικονομίες η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, τα δυναμικά κέντρα των πόλεων, οι επενδύσεις σε βιώσιμες μορφές τουρισμού και η διάθεση για δημιουργία και οικονομική ανάκαμψη μπορούν να αποτελέσουν μέσα/εργαλεία για εισοδο στο διεθνή καταμερισμό του εμπορίου και των οικονομικών συναλλαγών αυξάνοντας το εισόδημά τους, παρά την έλλειψη ανταγωνιστικών επενδυτικών κεφαλαίων.

Η Ευρώπη, βέβαια, εξακολουθεί να απέχει πολύ από τις Η.Π.Α., τόσο από την άποψη της καινοτομίας όσο και από την άποψη του εμπορικού δυναμικού. Εξακολουθούν να υφίστανται πολλά εμπόδια για την ανάπτυξη, ενώ στις περισσότερες χώρες τα επιχειρηματικά κεφάλαια δεν είναι τόσο εύκολα προσβάσιμα όσο στις Η.Π.Α., με αποτέλεσμα σε ορισμένα κράτη μέλη να παραμένει αναγκαία η πολιτική προστατευτικής στάσης απέναντι στις πολιτιστικές βιομηχανίες.¹²⁴

Παρόλα αυτά, η πολιτιστική βιομηχανία φάνηκε ανθεκτική απέναντι στην κρίση χρέους και την κατάσταση ύφεσης ως προς τις προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης και απασχόλησης, ιδιαίτερα των νέων, συνεισφέροντας το 3% του ΑΕΠ της Ε.Ε. και επιδεικνύοντας μετά το 2010 ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης που κυμαινόταν από 7% έως

---

¹²³ Αυδίκος, Β., 2014., ό.π., σσ. 80-81.

¹²⁴ Mc Clarkin, E., 2014. Cultural and creative sectors can drive EU growth. *The Parliament Magazine*.

9%, το 2012, και οι προοπτικές ήταν ευοίωνες για τα επόμενα έτη.¹²⁵ Μία μεταγενέστερη μελέτη, του ΚΕΑ (2017),¹²⁶ δίνει μια ευρωπαϊκή επισκόπηση των αλυσίδων αξίας των διάφορων πολιτιστικών και δημιουργικών τομέων και παρέχει συστάσεις στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής για την ανάπτυξη ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών, αφού καταδεικνύει πως αυτές αντιπροσωπεύουν το 4,4% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ και το 3,8% των θέσεων εργασίας (8,3 εκατ. άτομα). Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα έρευνας που δημοσίευσε και η Eurostat για το 2019,¹²⁷ 1,2 εκατομμύρια πολιτιστικές επιχειρήσεις στην Ε.Ε. παρήγαγαν προστιθέμενη αξία 158 δισεκατομμυρίων ευρώ, ενώ η συνολική αξία των πωλήσεων στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών του πολιτιστικού τομέα ήταν 402 δισεκατομμύρια ευρώ.

Την τελευταία διετία, ωστόσο, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης εξαιτίας του Covid-19, ο τομέας του πολιτισμού και της πολιτιστικής βιομηχανίας δέχτηκε σοβαρό πλήγμα στην Ευρώπη, όπως και στον υπόλοιπο κόσμο. Τα διαδοχικά lockdown, η αύξηση της ανεργίας και η οικονομική κρίση δεν άφησαν πολλά περιθώρια για ανάπτυξη και έσοδα ούτε στους πολιτιστικούς και δημιουργικούς τομείς. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της Ε.Ε. μειώθηκε κατά 5,9% το 2020, αλλά το 2021 αυξήθηκε κατά 5,4% σημειώνοντας σημάδια ανάκαμψης, τα οποία αφορούν μερικώς και τον πολιτιστικό τομέα, σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε η Eurostat το 2022.¹²⁸

Ο πολιτισμός, όμως, λόγω της μοναδικότητας και ιδιαιτερότητας των τοπικών, εθνικών, ακόμη και των περιφερειακών χαρακτηριστικών και αγαθών του, δύναται να διατηρεί τη βιωσιμότητα και την ανταγωνιστικότητά του σε μια διεθνή ανοιχτή αγορά, καθώς αυτή η ιδιαιτερότητα αποτελεί και την ασπίδα προστασίας του από

---

¹²⁵ Frontier Economics, 2014. The contribution of the high-end cultural and creative industries to the European economy. *ECCIA*.

¹²⁶ De Voldere Isabelle et al., 2017. *Mapping the Creative Value Chains. A study on the economy of culture in the digital age*. Brussels: KEA

¹²⁷ EUROSTAT – Culture Statistics, (2022).

¹²⁸ EUROSTAT, (2022).

τον ξένο ανταγωνισμό.¹²⁹ Αν ληφθεί υπόψη ότι 40% των μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO βρίσκονται στην Ευρώπη, γίνεται αντιληπτό ότι η πολιτιστική κληρονομιά της αποτελεί σημαντικότατο κεφαλαιακό αγαθό, που μέχρι σήμερα έδωσε την ευκαιρία για οικονομικά κέρδη και ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και του τουρισμού, ενώ η επένδυση για την προστασία και διατήρησή του αποτελεί επένδυση στο μέλλον.

Αξιοσημείωτα παραδείγματα της επένδυσης στον πολιτισμό αποτελούν το νέο μουσείο της Ακρόπολης, που επανατοποθέτησε την Αθήνα στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη, και το μουσείο του Λούβρου, που είναι το πρώτο σε επισκεψιμότητα μουσείο στον κόσμο. Το τελευταίο απασχολεί 2000 υπαλλήλους και, σύμφωνα με ετήσια έκθεσή του, το 2016, 71% των επισκεπτών του είναι αλλοδαποί, συμπεριλαμβανομένων περίπου 1,5 εκατομμυρίου πολιτών από τις Η.Π.Α. και την Κίνα. Μπορεί να γίνει αντιληπτό το μέγεθος συνεισφοράς του στο γαλλικό τουριστικό τομέα και στην οικονομία της Ευρώπης, κατ' επέκταση. Το 2009 δημοσιεύτηκε ένα ακαδημαϊκό έγγραφο από καθηγητή οικονομικών της Σορβόνης, που υπολόγισε τον ετήσιο οικονομικό αντίκτυπο του Λούβρου να κυμαίνεται από 721 εκατομμύρια έως 1,16 δισεκατομμύρια σε άμεση και έμμεση συνεισφορά.¹³⁰ Το 2018, μάλιστα, που ήταν και η τελευταία χρονιά πριν την πανδημία Covid-19, το Μουσείο του Λούβρου σημείωσε ρεκόρ επισκεπτών, καθώς ξεπέρασε το όριο των δέκα εκατομμυρίων επισκεπτών, καταγράφοντας έναν πρωτοφανή αριθμό για πρώτη φορά στην ιστορία του, και για πρώτη φορά στην ιστορία των μουσείων.¹³¹

---

¹²⁹ Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της Πολιτιστικής Διπλωματίας. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σ. 136

¹³⁰ Schellen, Th., 2016. The economies of cultural wealth. Art and culture as a means to economic prosperity. *EXECUTIVE magazine*.

¹³¹ Γαλλία: Νέο ρεκόρ για το Λούβρο – 10,2 εκατομμύρια επισκέπτες το 2018, 2019. *ΕΘΝΟΣ*.

Εικόνα 1: Το Λούβρο στο Παρίσι, το πρώτο σε επισκεψιμότητα μουσείο στον κόσμο.

Πηγή: *EXECUTIVE magazine*¹³²

Και, προφανώς, η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης δεν περιορίζεται σε μουσεία - ναυαρχίδες, μνημεία - σύμβολα και γνωστούς ιστορικούς τόπους. Ιδιαίτερη ακτινοβολία απέκτησε και ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, που ξεκίνησε το 1985 στην Αθήνα, και εξελίχθηκε σε ένα από τα παραδείγματα των νέων τάσεων του πολιτιστικού τουρισμού στην Ευρώπη.¹³³ Κάθε χρόνο, στις δύο πλέον πόλεις που αναλαμβάνουν το ρόλο δίνεται η ευκαιρία να αναδειχτούν, να εκφραστούν πολιτιστικά, να αναδιοργανωθούν με την αστική αναγέννηση, να συμβάλουν στην άνθηση δραστηριοτήτων με τη συμμετοχή της κοινωνίας και να προσελκύσουν τουρισμό, αλλά και μελλοντικό επενδυτικό ενδιαφέρον. Αξιόλογα οφέλη αποκομίζουν και οι συνυποψήφίες τους πόλεις, χάρη στην προβολή με τη διαδικασία της υποψηφιότητας.¹³⁴

---

¹³² Schellen, Th., 2016. The economies of cultural wealth. Art and culture as a means to economic prosperity. *EXECUTIVE magazine*.

¹³³ Yi-De, L., 2014. Cultural Events and Cultural Tourism Development: Lessons from the European Capitals of Culture. In: *European Planning Studies*, Vol. 22, Issue 3.

¹³⁴ Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Η πολυμερής Πολιτιστική Διπλωματία. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σ. 109.

Επίσης, οι βραβεύσεις “EU Prize for Cultural Heritage/Europa Nostra Awards”,¹³⁵ σε συνεργασία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της EUROPA NOSTRA, η οποία αποτελεί το μεγαλύτερο ευρωπαϊκό δίκτυο μη κυβερνητικών οργανισμών για την υποστήριξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη, ενισχύουν τη διεθνή εικόνα της χώρας που βραβεύεται σε κάποιον πολιτιστικό τομέα, ενώ οι συγκεκριμένες διακρίσεις, εκτός από την προβολή τους ως παραδειγμάτων βέλτιστων πρακτικών στους τομείς της τεχνολογίας, των υλικών, της εκπαίδευσης, των καλών τεχνών κ.λπ., συγχρόνως μπορούν να ενεργοποιήσουν συστήματα καινοτομίας και οικονομικής ανάπτυξης με προώθηση των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών και συνακόλουθη αύξηση των θέσεων εργασίας.¹³⁶

Τέλος, στους τομείς σημαντικής ανάπτυξης συγκαταλέγονται οι βιομηχανίες μόδας και υψηλής τεχνολογίας, με παραγωγή λογισμικού, ηλεκτρονικών και ειδικευμένου σχεδίου, οι οποίες συμβάλλουν όλο και περισσότερο στις εξαγωγές της Ε.Ε. Οι κλάδοι του κινηματογράφου και της μουσικής, παρά την ανάκαμψή τους, εξακολουθούσαν να μην αξιοποιούνται στρατηγικά στο εξωτερικό, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στην πρόκληση να αυξήσουν τις εξαγωγές προς όφελος της ευρωπαϊκής οικονομίας και συγχρόνως να δημιουργήσουν τη δυναμική εικόνα μιας ελκυστικής και δημιουργικής Ευρώπης, ανοιχτής στους πολιτισμούς και τα ταλέντα από όλο τον κόσμο,¹³⁷ αλλά η εικόνα βελτιώθηκε σημαντικά την περίοδο 2016 -2019.¹³⁸ Αξιοσημείωτο είναι ότι, από τα τρία σκέλη (Πολιτιστικό, MEDIA και Διατομεακό) του προγράμματος “Δημιουργική Ευρώπη”¹³⁹ 2021-2027, στο πρόγραμμα MEDIA θα διατεθεί το μεγαλύτερο μέρος των 2,4 εκατομμυρίων ευρώ

---

¹³⁵ EUROPA NOSTRA. Διαθέσιμο στην: <https://www.europanostra.org/our-work/awards/> και στην: <https://www.europeanheritageawards.eu/>

Τα βραβεία *Europa Nostra Awards* ιδρύθηκαν το 1978, προκειμένου να αναδείξουν εξαιρετικές πρωτοβουλίες αναφορικά με τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Από το 2002, καθιερώθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τα *European Heritage Awards/Europa Nostra Awards* και από τότε λειτουργούν σε συνεργασία με τη EUROPA NOSTRA και την υποστήριξη του προγράμματος CREATIVE EUROPE.

¹³⁶ Μπουτσιούκη, Σ., 2021. Η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά στο διεθνές πλαίσιο: «διάκριση» και «αριστεία». Στο: Δ. Κιζιάρη & Μ. Σιεχατέ (επιμ.), *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία, Σύγχρονες Προσεγγίσεις – Μελλοντικές Προκλήσεις* (2021). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο, σσ. 100-101.

¹³⁷ EUR-Lex (2012), 52012DC0537.

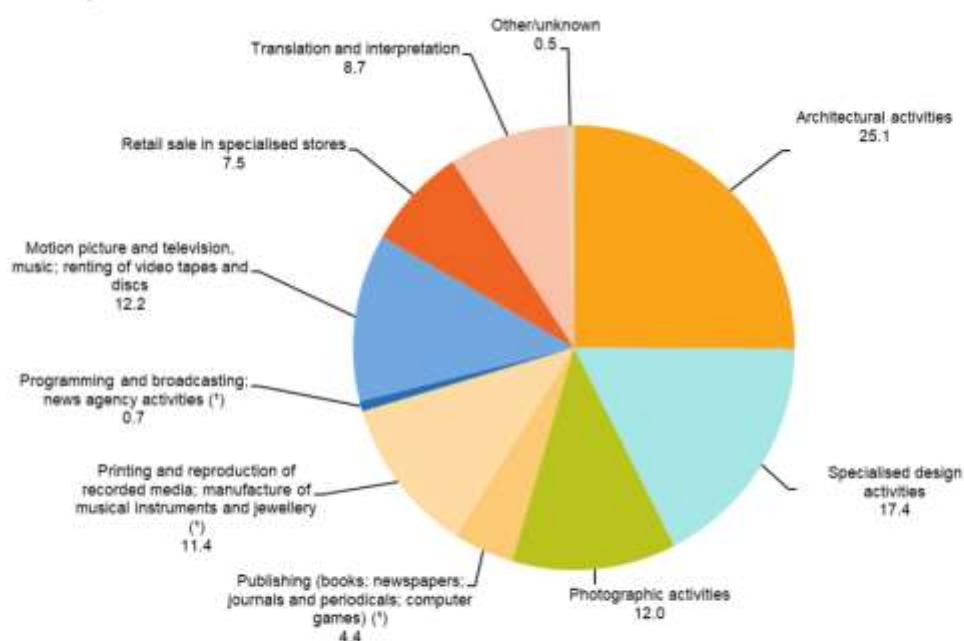
¹³⁸ Eurostat – Culture Statistics, (2022).

¹³⁹ Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, *Δημιουργική Ευρώπη 2021-2027*. Διαθέσιμο στην: <https://www.culture.gov.gr/en/service/SitePages/view.aspx?iID=4536>

του προϋπολογισμού του (τουλάχιστον 58% αυτού), για τη χρηματοδότηση οπτικοακουστικών έργων και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του οπτικοακουστικού τομέα στην Ευρώπη, με διαρκή στήριξη της ανάπτυξης, της διανομής και της προώθησης ευρωπαϊκών ταινιών, τηλεοπτικών προγραμμάτων και βιντεοπαιχνιδιών.

Εικόνα 2: Ποσοστό πολιτιστικών επιχειρήσεων ανά τομέα στην Ε.Ε., το 2019.

Number of cultural enterprises, by broad heading, EU, 2019
(% share of total)

Note: a list of the activities (NACE codes) included in the aggregate for cultural enterprises is provided in Table 1
(*) Estimate made for the purpose of this article.

Source: Eurostat (online data code: cult_ent_num)

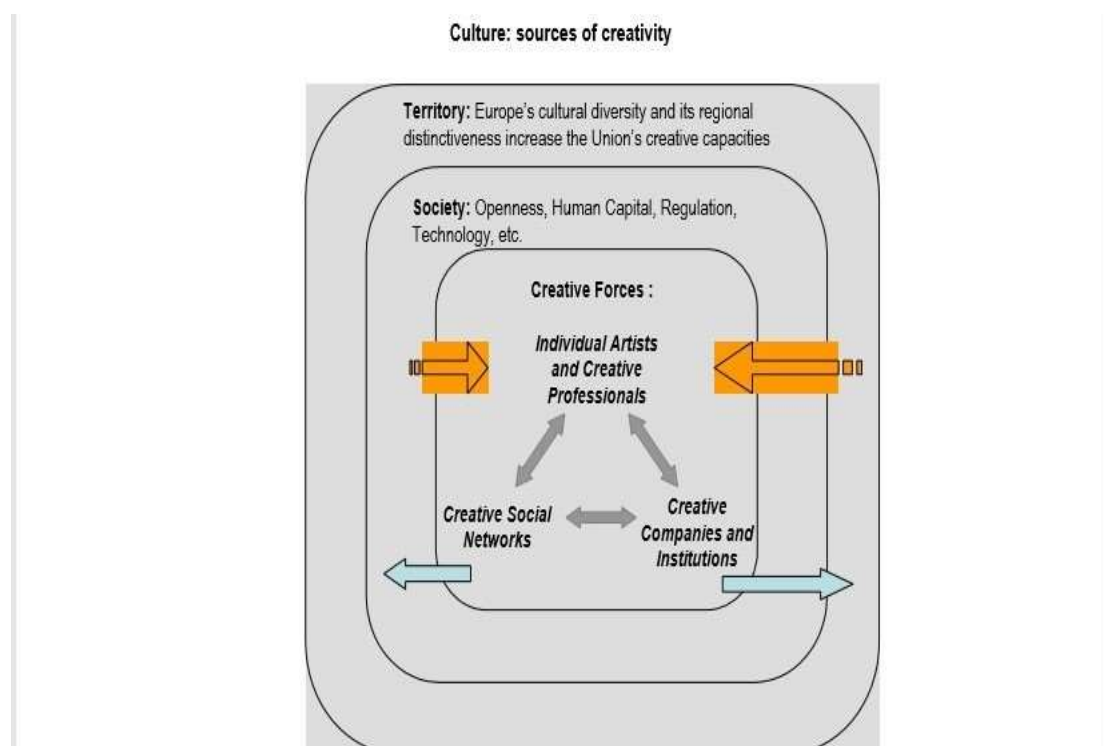
eurostat

Πηγή: EUROSTAT – Culture Statistics (2022)¹⁴⁰

¹⁴⁰ EUROSTAT, (2022).

Εικόνα 3: Χαρτογράφηση της πολιτιστικής οικονομίας στην ψηφιακή εποχή.

Πηγή: **KEA** (2017), *Mapping the Creative Value Chains. A study on the economy of culture in the digital age*¹⁴¹

4.5. Πολιτικές και στόχοι της Ε.Ε. για την πολιτιστική βιομηχανία

Στην Ε.Ε. έχει διαμορφωθεί ένα ευρύτερο πλαίσιο θεσμικών οργάνων με τα οποία διασφαλίζεται η πολύπλευρη προσέγγιση των ζητημάτων που αφορούν τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και την προαγωγή κάθε είδους πολιτιστικής έκφρασης. Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο λειτουργεί η “Επιτροπή Πολιτισμού και Παιδείας”, στο Συμβούλιο της Ε.Ε. λειτουργεί το “Συμβούλιο Παιδείας, Νεολαίας, Πολιτισμού και Αθλητισμού”, στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή λειτουργεί ο “Εκτελεστικός

¹⁴¹ De Voldere Isabelle et al., 2017. *Mapping the Creative Value Chains. A study on the economy of culture in the digital age*. Brussels: KEA.

Οργανισμός Εκπαίδευσης Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού” και στην Επιτροπή των Περιφερειών η Επιτροπή “Εκπαίδευση, Νεολαία, Πολιτισμός και Έρευνα”.¹⁴²

Η πολιτιστική πολιτική και οι σχετικές οικονομικές παρεμβάσεις της Ε.Ε. πραγματοποιούνται και προωθούνται κυρίως μέσα στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων, με τα οποία διασφαλίζεται η αρχή της πολιτιστικής ισοτιμίας. Τα σημαντικότερα από αυτά, με χρονολογική σειρά, είναι¹⁴³:

- Το πρόγραμμα **Kaleidoscope** (1996-1999) ενθάρρυνε την καλλιτεχνική και πολιτιστική δημιουργία και αφορούσε κυρίως τις τέχνες του θεάματος, τις εικαστικές τέχνες, τις εφαρμοσμένες τέχνες και τα πολυμέσα.
- Το πρόγραμμα **Ariane** (1997-1999), με αντικείμενο ενδιαφέροντος την ιστορία και τη λογοτεχνία των ευρωπαϊκών λαών. Στο πλαίσιο του θεσπίστηκαν το “Ευρωπαϊκό λογοτεχνικό βραβείο” και το “Ευρωπαϊκό βραβείο μετάφρασης”.
- Το πρόγραμμα **Raphael** (1997-2000), με στόχο την ενημέρωση των πολιτών για την προστασία και την προβολή της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία αντιμετωπιζόταν ως πυρήνας της διαμόρφωσης κοινής πολιτισμικής ταυτότητας, αναγκαίας για την ευρωπαϊκή ενοποιητική πορεία. Η Ελλάδα επιχορηγήθηκε από το πρόγραμμα για έργα αποκατάστασης στην Ακρόπολη και σε μονές του Αγίου Όρους.
- Το πρόγραμμα **Πολιτισμός 2000** (2000-2006). Στην προσπάθειά της Ε.Ε. να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα των δράσεών της, τις ενέταξε όλες σε ένα πρόγραμμα. Για πρώτη φορά υπογραμμιζόταν και ότι το ενδιαφέρον δεν περιοριζόταν στο αξιακό βάρος του πολιτιστικού τομέα, αλλά επεκτεινόταν και στις κοινωνικοοικονομικές διαστάσεις του, με έμφαση στο σημαντικό

---

¹⁴² Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Η πολυμερής Πολιτιστική Διπλωματία. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σ. 105.

¹⁴³ Μπουτσιούκη, Σ., 2015., ό.π., σσ. 106-109.

ρόλο του πολιτισμού για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή.

- Το πρόγραμμα **Πολιτισμός** (2007-2013), με προϋπολογισμό 400 εκατ. ευρώ και με έμφαση στην ενίσχυση της διασυνοριακής κινητικότητας και του διαπολιτισμικού διαλόγου.
- Το πρόγραμμα **MEDIA** (2007-2013), με προϋπολογισμό 755 εκατ. ευρώ για ενίσχυση του οπτικοακουστικού τομέα και των νέων ψηφιακών τεχνολογιών.
- Το πρόγραμμα **Δημιουργική Ευρώπη** (2014-2020),¹⁴⁴ με αυξημένο προϋπολογισμό 1,46 δισ. ευρώ και πολύ μεγάλο εύρος δράσεων, που άντλησε εμπειρία από τα προηγούμενα προγράμματα και επιμερίστηκε στα προγράμματα “Culture” και “MEDIA”. Η καινοτομία του σε σύγκριση με τα προηγούμενα είναι κυρίως ότι προώθησε την ευρωπαϊκή πολιτιστική δημιουργία σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης μέσα από την αξιοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας. Καίριας σημασίας ήταν και η ένταξη του πολιτισμού στο πλαίσιο των στόχων της στρατηγικής “Ευρώπη 2020”, καθώς και η προώθηση της διασυνοριακής συνεργασίας μεταξύ πολιτιστικών οργανισμών, της αναζήτησης νέων διεθνών αγορών, της ενίσχυσης πρωτοεμφανιζόμενων καλλιτεχνών, του ευρωπαϊκού κινηματογράφου και δραστηριοτήτων επαγγελματικής κατάρτισης αναφορικά με τον οπτικοακουστικό τομέα. Η “Δημιουργική Ευρώπη” διαδραμάτισε άμεσο ρόλο και στην υποστήριξη της νέας Ευρωπαϊκής Ατζέντας για τον Πολιτισμό (2018). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή βελτιώνει τις συνέργειες μεταξύ έργων και δραστηριοτήτων πολιτικής, ενώ η στρατηγική Digital4Culture ενισχύει τη συνοχή μεταξύ πολιτιστικών, ψηφιακών και οπτικοακουστικών πρωτοβουλιών.¹⁴⁵

---

¹⁴⁴ European Commission (Culture and Creativity). Διαθέσιμο στην: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/european-heritage-label_en

¹⁴⁵ EUR-Lex, COM (2018) 267 final.

- Το πρόγραμμα **Δημιουργική Ευρώπη (2021-2027)**¹⁴⁶ διαδέχτηκε το προηγούμενο, αξιοποιεί την εμπειρία και τα επιτεύγματά του, αλλά είναι πιο φιλόδοξο, καθώς επιδιώκει, με συντονισμένη και εποικοδομητική στήριξη στον πολιτισμό όλης της ηπείρου, να ανταποκριθεί σε προκλήσεις, όπως είναι ο αυξημένος ανταγωνισμός και η ψηφιοποίηση, και να συμβάλει στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας. Για το λόγο αυτό, αποτελεί ένα από τα χρηματοδοτικά εργαλεία του “Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021-2027”, ενώ ο προϋπολογισμός του φθάνει τα 2,4 δις ευρώ, αυξημένος σε σχέση με την αρχική πρόταση της Ε.Ε., λόγω του αντικτύπου που είχε η πανδημία του covid-19 στον συγκεκριμένο τομέα.

Πριν τη Νέα Ατζέντα (2018), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε το 2014 έναν πρωτότυπο διαγωνισμό για την ανάδειξη της “Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Καινοτομίας”. Ο σκοπός της είναι να παροτρύνει τις αστικές περιοχές, με τη συμμετοχή φορέων και πολιτών, να αναπτύξουν ένα βιώσιμο οικοσύστημα γνώσης και καινοτομίας, ικανό να προσελκύει ταλαντούχους δημιουργούς και επενδυτικούς φορείς, και να επιδιώξουν μια έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, με στήριξη της γνώσης, της καινοτομίας και της δημιουργικότητας, σύμφωνα με τους στόχους της οικονομικής στρατηγικής “Ευρώπη 2020”¹⁴⁷ και της “Στρατηγικής Έρευνας και Καινοτομίας 2020 – 2024”.¹⁴⁸ Ο διαγωνισμός αυτός αποδεικνύει περίτρανα την έμφαση που αποδίδει η Ε.Ε. στον οικονομικό τομέα των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών και στον απώτερο στόχο να καταστεί “Ένωση της Καινοτομίας”, ικανή για την αποτελεσματική προώθηση του πολιτισμού ως μοχλού κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, αφού ο πολιτισμός και ο τουρισμός αποτελούν ισχυρές κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής δραστηριότητας. Οι

---

¹⁴⁶ Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Δημιουργική Ευρώπη 2021-2027. Διαθέσιμο στην: <https://www.culture.gov.gr/en/service/SitePages/view.aspx?iID=4536>

¹⁴⁷ Λαζαρέτου, Σ., 2014. *Η Έξυπνη Οικονομία: Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξέξου από την Κρίση; Working paper*. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, σ. 5.

¹⁴⁸ European Commission (Research and innovation strategy 2020 – 2024). Διαθέσιμο στην: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/strategy-2020-2024_en

πόλεις που επενδύουν στον πολιτισμό μπορούν να αποκομίσουν σημαντικά οφέλη, καθώς προσελκύουν περισσότερες θέσεις εργασίας και ανθρώπινο κεφάλαιο σε σχέση με συγκρίσιμες άλλες πόλεις, όπως καταδεικνύεται από το Παρατηρητήριο Πολιτιστικών και Δημιουργικών Πόλεων,¹⁴⁹ το οποίο αναπτύχθηκε από το Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Κάποιες άλλες πρωτοβουλίες της Ε.Ε. που αποσκοπούν στην ενίσχυση της πολιτιστικής βιομηχανίας της είναι η ένταξη του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε. μέσω της πολιτιστικής διπλωματίας, η Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον Πολιτισμό, το Σήμα Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς από το 2011, το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου (2008), οι Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η Θέσπιση Βραβείων, το Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018 και η Ευρωπαϊκή Ψηφιακή Βιβλιοθήκη EUROPEANA,¹⁵⁰ η δημιουργία της οποίας εντάχθηκε το 2005 στη στρατηγική της Ε.Ε. για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής κοινωνίας της πληροφορίας.¹⁵¹

Τέλος, για να είναι εφικτή η βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς οικονομική ανάπτυξη, είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί και η ισότιμη συμμετοχή των ενδιαφερομένων στις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, αφού στην πλειοψηφία τους πρόκειται για μικρομεσαίες ή πολύ μικρές επιχειρήσεις, ενώ οι επαγγελματίες του κλάδου χαρακτηρίζονται συχνά από κινητικότητα, χωρίς σταθερό εισόδημα ή χωρίς να μπορούν να προβλέψουν το εισόδημά τους. Γι' αυτό και στην Πράσινη Βίβλο (2010)¹⁵² υπογραμμιζόταν η ανάγκη υποστήριξης της επιχειρηματικότητας. Ειδικά, η έλλειψη ιδιωτικού κεφαλαίου και ο αθέμιτος ανταγωνισμός θα καταστήσουν αυτό το μοντέλο ανάπτυξης μη βιώσιμο και γι' αυτό η Ε.Ε. καλείται να δημιουργήσει και να διασφαλίσει το σωστό ρυθμιστικό περιβάλλον.¹⁵³ Ο ενισχυμένος, λόγω των επιπτώσεων του Covid-19, προϋπολογισμός

---

¹⁴⁹ European Commission (JRC – Publications Repository). Διαθέσιμο στην: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/>

¹⁵⁰ EUROPEANA: <https://www.europeana.eu/portal/el>

¹⁵¹ Μπουτσιούκη, Σ., 2015., ό.π., σσ. 113-114.

¹⁵² European Parliament, COM (2010) 561 final.

¹⁵³ EUR-Lex (2012), 52012DC0537.

του νέου προγράμματος “Δημιουργική Ευρώπη” 2020 - 2027 είναι προς αυτήν την κατεύθυνση και σύμφωνα με το πλαίσιο στρατηγικής της Νέας Ατζέντας για τον Πολιτισμό (2018).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

5.1. Η Ε.Ε. ως διεθνής δρών

Η Συνθήκη της Λισαβόνας (2007) αποτέλεσε το πιο σημαντικό βήμα για τη μετατροπή και την καθιέρωση της Ε.Ε. ως σημαντικού και αποτελεσματικού διεθνή δρώντα. Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας, που υπήρχε ήδη από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), έδινε έμφαση στις κοινές επιχειρήσεις αφοπλισμού, στη μετά - συγκρουσιακή σταθεροποίηση και στη μάχη κατά της τρομοκρατίας.¹⁵⁴ Η Smith υποστηρίζει ότι η Ε.Ε. προτιμά τα θετικά πολιτικά από τα τιμωρητικά στρατιωτικά μέτρα και ότι αυτό είναι το κύριο χαρακτηριστικό του διεθνούς ρόλου της¹⁵⁵ έχοντας, βέβαια, γνώση ότι η ειρήνη δε διασφαλίζεται από τους διεθνείς οργανισμούς αλλά από ένα σύστημα ισορροπίας δυνάμεων.¹⁵⁶

Η άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας αποτελεί κατεξοχήν θετικό πολιτικό μέσο άσκησης επιρροής και επίλυσης διαφορών. Για να μπορέσει, όμως, η Ε.Ε. να την αξιοποιήσει ικανοποιητικά και να λειτουργήσει ως σημαντική διεθνής δύναμη, αρχικά πρέπει να έχει την πρόθεση και τη δυνατότητα να αφήνει το αποτύπωμά της στις διεθνείς υποθέσεις και να επηρεάζει και τους άλλους δρώντες της διεθνούς πολιτικής σκηνής. Τόσο η Ένωση, όσο και τα κράτη μέλη της, πρέπει συνειδητά και συλλογικά να εκδηλώσουν την επιθυμία τους να καταστούν ένας από τους βασικούς πόλους του πολυπολικού κόσμου προωθώντας την ήπια ισχύ και τη δική τους διακριτή πολιτική, με παγκόσμιο στόχο τη συνεργατική ασφάλεια και με έμφαση στην ευρύτερη γειτονιά της Ευρώπης, ώστε να μπορέσει η Ε.Ε. να αξιοποιήσει όλα τα διαθέσιμα σε αυτήν εργαλεία για τη συνεργασία με άλλα κράτη, περιφερειακές ενώσεις και διεθνείς οργανισμούς.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Menon, A., 2011. European Defence Policy from Lisbon to Libya. *Survival*, Vol. 53, No.3, pp. 75-90.

¹⁵⁵ Smith, K., 2003. *European Union Foreign Policy in a Changing World*. London: Wiley, p. 111.

¹⁵⁶ Πλατιάς, Γ.Α., 1994. *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Εσωτερικές και διεθνείς παράμετροι*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας, σ. 167.

¹⁵⁷ Καρατράντος, Τρ., 2019. *Πραγματικές και Δυνητικές Απειλές και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας*. Διδακτορική διατριβή [online]. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σ. 41.

Ο Howorth υποστηρίζει πως το σημαντικό στοιχείο για να καταστεί η Ε.Ε ένας σημαντικός δρων στον κόσμο είναι η υιοθέτηση Υψηλής Στρατηγικής. Ο συγγραφέας θεωρεί πως η Ε.Ε. έχει μια σειρά από αδυναμίες λόγω του δημογραφικού προβλήματος, της ενεργειακής εξάρτησης,¹⁵⁸¹⁵⁹ της έλλειψης στρατιωτικών δυνατοτήτων κ.λπ., τα οποία ενισχύονται από την αστάθεια του πολυπολικού, πλέον, συστήματος των διεθνών σχέσεων. Επιπρόσθετα, ο Howorth υποστηρίζει ότι η σημαντικότητα της Ε.Ε. στις διεθνείς υποθέσεις έχει τρωθεί αξιοσημείωτα τόσο από την αποτυχία της Ε.Ε. να αποκτήσει Σύνταγμα, όσο και από την τελευταία οικονομική κρίση, που κλόνησε τη συνοχή της Ευρωζώνης. Αυτοί οι παράγοντες αναδεικνύουν την αναγκαιότητα ύπαρξης Υψηλής Στρατηγικής, αν η Ε.Ε. θέλει να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο παγκοσμίως. Στο πλαίσιο της στρατηγικής, ο Howorth υποστηρίζει πως η Ένωση πρέπει να αναπτύξει μεγαλύτερη θεσμική και πολιτική ολοκλήρωση, να αποκτήσει αναβαθμισμένη στρατιωτική και πολιτική - διπλωματική ικανότητα, να διαθέτει αυτόνομη υπηρεσία συλλογής και ανάλυσης πληροφοριών κ.ά. Η προώθηση αυτών των μέτρων θα οδηγήσει στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας και θα φέρει την Ε.Ε. πιο κοντά σε μια μορφή συνομοσπονδίας με μεγαλύτερη ισχύ. Αξιοσημείωτη είναι η έμφαση που δίνει στο γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες οι παραδοσιακοί τρόποι άσκησης επιρροής στις παγκόσμιες εξελίξεις έχουν αποδειχτεί αντιπαραγωγικοί. Η νέα προσέγγιση που προσφέρει η Ε.Ε. -με τη μορφή στρατηγικής πλέον από το 2018- μέσω της αξιοποίησης του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις της και της επιδίωξης της βιώσιμης ανάπτυξης, μπορεί να καταστεί αποτελεσματικότερη, αλλά, για να γίνει αυτό, χρειάζεται στενότερη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών και εμβάθυνση της ολοκλήρωσης,¹⁶⁰ για την οποία οι προοπτικές θα είναι ευοίωνες, εάν η Ε.Ε. εστιάσει στη διαμόρφωση ευρωπαϊκής συνείδησης και ταυτότητας μέσω της προστασίας της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και τον απαραίτητο σεβασμό

---

¹⁵⁸ Αυτή έγινε εντονότερα αισθητή από τον Φεβρουάριο, αμέσως μετά τη ρωσική επίθεση και τον πόλεμο στην Ουκρανία.

¹⁵⁹ Tidey, A., 2022. Ukraine war is a “wake – up call” for faster transition to green energy. *Euronews*.

¹⁶⁰ Howorth, J., 2009. What Europe badly needs is a “Grand Strategy”. *Official website of Europe’s World Journal*. Στο: Τρ. Καρατράντος, 2019, (επιμ.) *Πραγματικές και Δυνητικές Απειλές και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας*. Διδακτορική διατριβή [online] Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σ. 35.

στην πολυμορφία της. Σύμφωνα με τη Νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό (2018),¹⁶¹ ο πολιτισμός και η συμμετοχή στις πολιτιστικές δραστηριότητες μπορούν να συμβάλουν στη γεφύρωση των διαφορών και να δημιουργήσουν το αίσθημα του ανήκειν σε μια κοινότητα, καθώς φέρνουν κοντά τους ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων των νεοαφιχθέντων προσφύγων και άλλων μεταναστών.

Κατά τον Ιωακειμίδη, ο χαρακτηρισμός της “υπερδύναμης” για την Ε.Ε. συνδέεται με δύο βασικές κατηγορίες ιδιοτήτων της: α) της κατοχής ήπιων μέσων ισχύος και β) της “παιδαγωγικής” λειτουργίας της. Ειδικότερα, ο Ιωακειμίδης σημειώνει πως είναι γενικότερη «η εκτίμηση ότι το εύρος των απειλών και κινδύνων που αντιμετωπίζει σήμερα η ανθρωπότητα (κλιματολογικές αλλαγές, τρομοκρατία, μεταναστευτικές ροές, πανδημίες, αποτυχημένα κράτη, εσωτερικές συγκρούσεις, ανάπτυξη κ.λπ.) δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά με τη χρήση μόνο της στρατιωτικής ισχύος. Απαιτείται ένα μείγμα ήπιων μέσων δύναμης και στρατιωτικής ισχύος, με την κεντρική, ωστόσο, θέση να κατέχουν οι ήπιες μορφές ισχύος. Από την άποψη αυτή, η Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζεται σε πλεονεκτική θέση, αν και επικρίνεται από ορισμένους σχολιαστές ότι τείνει να στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε ήπιες, πολιτικές- civilian- μορφές ισχύος».¹⁶²

Η ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Προς μια στρατηγική της Ε.Ε. για διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις», που παρουσίασε η Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) στα μέσα του 2016, αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ της Ε.Ε. και των χωρών εταίρων της και την προώθηση μιας διεθνούς τάξης πραγμάτων που βασίζεται στην ειρήνη, το κράτος δικαίου, την ελευθερία της έκφρασης, την αμοιβαία κατανόηση και το σεβασμό των θεμελιωδών αξιών.¹⁶³ Δηλαδή, προωθείται η ιδέα της ευρωπαϊκής και της

---

¹⁶¹ EUR-Lex, COM (2018) 267 final.

¹⁶² Ιωακειμίδης, Π.Κ., 2007. Θα Επιβιώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση; Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 20. Στο: Τρ. Καρατράντος, 2019, (επιμ.) *Πραγματικές και Δυνητικές Απειλές και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας*. Διδακτορική διατριβή [online] Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σ. 37.

¹⁶³ Iskra, K., A. (2017). Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας ως ένα επιεικές σύστημα συνεργασίας, όπως περίπου ορίζεται φιλοσοφικά από τον J. Rawls.¹⁶⁴

Η Federica Mogherini στην ομιλία της στο Culture Forum στις Βρυξέλλες, στις 20-04-2016, εισήγαγε τον πολιτισμό στην καρδιά της εξωτερικής δράσης της Ε.Ε.¹⁶⁵ Αρχικά, επεσήμανε ότι ο πολιτισμός μπορεί να είναι πεδίο σύγκρουσης (άποψη την οποία δε συμμερίζεται η ίδια), αλλά μπορεί επίσης να είναι το πεδίο όπου οι άνθρωποι συναντιούνται και αξιοποιούν στο έπακρο τη διαφορετικότητά τους. Αυτή είναι η επιλογή που έγινε όταν ιδρύθηκε η Ένωση. Το άνοιγμα που έκανε η Ευρώπη του πλουραλισμού και των τόσων παλιών πολιτισμών στην πορεία προς την ολοκλήρωση και οι ανταλλαγές μεταξύ των ευρωπαϊκών λαών ουσιαστικά την ενίσχυσαν, καθώς η απομόνωση προκαλεί φόβο και εχθρότητα. Οι ισχυρές ταυτότητες αποτελούν τη βάση για το άνοιγμα, που σημαίνει επίσης ότι, πολύ συχνά, αυτοί που φοβούνται τη διαφορετικότητα δεν έχουν ισχυρή ταυτότητα αλλά μάλλον πολύ αδύναμη. Γι' αυτό, υποστηρίζει ότι στο σημερινό κόσμο είναι ζωτικής σημασίας η κατανόηση των ιδιαίτερων ταυτοτήτων παράλληλα με τις διαφορές, ώστε η διαφορετικότητα να μη γίνεται αντιληπτή ως απειλή, αλλά να αξιοποιείται ως κοινό έδαφος για διάλογο και να μετουσιώνεται σε δημιουργική και συνεργατική δύναμη για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη και την αντιμετώπιση των κοινών απειλών. Ο πολιτισμός, λοιπόν, πρέπει να είναι στον πυρήνα της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. στην προσπάθεια πρόληψης και αντιμετώπισης της ριζοσπαστικοποίησης, καθώς μπορεί να ενισχύσει την αμοιβαία κατανόηση, το σεβασμό, τις διπλωματικές σχέσεις, τη συνεργασία και τη σύναψη συμμαχιών απέναντι σε κοινές απειλές. Γι' αυτό και η σημασία της προώθησης του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε. κρίθηκε ως τόσο σημαντική, ώστε να χαραχτεί μία στρατηγική για την πολιτιστική διπλωματία της Ε.Ε. και να αποφευχθεί η άσκησή της με αυτοσχεδιασμούς και ερασιτεχνισμό.

---

¹⁶⁴ Rawls, J., 2017. *Ο Πολιτικός Φιλελευθερισμός*. Μτφ. Σπ. Μαρκέτος & Αλ. Κιουπκιολής. Αθήνα: Εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, σσ. 67-74.

¹⁶⁵ EEAS (2016).

5.2. Η Πολιτιστική Διπλωματία στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε.

Ο πολιτισμός είναι πλεονέκτημα ιδιαίτερης βαρύτητας για την ευρωπαϊκή διπλωματία, αφού ο σεβασμός των κοινών πολιτιστικών αξιών και η χρηματοδότηση σχετικών προγραμμάτων συνεργασίας με τους εταίρους της Ε.Ε. ενισχύει τους δεσμούς αλληλοκατανόησης και συνεργασίας μεταξύ των ατόμων, των ομάδων και των οργανισμών που δραστηριοποιούνται στο χώρο του πολιτισμού. Η σοβαρότερη απόδειξη για τη βαρύτητα που αποδίδει η Ε.Ε. στην αξιοποίηση της πολιτιστικής διπλωματίας στις εξωτερικές σχέσεις της είναι η άμεση προσχώρησή της σε θεσμικές πρωτοβουλίες και διεθνείς διασκέψεις με αντικείμενο τις πολιτιστικές πολιτικές, όπως είναι αυτές που αναλαμβάνουν το Συμβούλιο της Ευρώπης και η UNESCO.¹⁶⁶

Η συνειδητοποίηση από την Ε.Ε. ότι η οργανωμένη και μεθοδική άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας θα συμβάλει σημαντικά όχι μόνο στην καλύτερη αντίληψη της δικής της πολιτιστικής ταυτότητας και τη βελτίωση των σχέσεων εμπιστοσύνης, αλληλοκατανόησης και συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών της, αλλά και σε πιο επιτυχή διάδραση με τον υπόλοιπο κόσμο, οδήγησε σε αναδιοργάνωση και ενίσχυση της στρατηγικής και των πολιτικών της που αποσκοπούν στην άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας με την κοινή ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, στην οποία παρουσιάστηκε η Νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό (2018).¹⁶⁷ Σχετικά με τα παραπάνω, η ανακοίνωση περιγράφει τη συμβολή της Ένωσης στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις και προτείνει για την ανάπτυξή τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να προαχθούν οι στόχοι της για προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου, της διεθνούς ειρήνης, της σταθερότητας, της απασχόλησης και της βιώσιμης ανάπτυξης.

---

¹⁶⁶ Καρβούνης, Α., 2018. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΠΟΛΕΩΝ IV. Η Πολιτιστική Διπλωματία των Διεθνών Δικτύων Πόλεων. Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών, σσ. 43-44.

¹⁶⁷ EUR-Lex, COM (2018) 267 final.

Εικόνα 4: From the heart of Europe to the world.
Since 2017, the EU has organised the annual #EUBeachCleanup campaign.

Πηγή: EEAS (2021)¹⁶⁸.

Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι πολιτιστικές σχέσεις της Ευρώπης με άλλες χώρες είναι ήδη ισχυρές, καθώς τα κράτη μέλη έχουν ήδη στενούς και μακροχρόνιους διεθνείς πολιτιστικούς δεσμούς και η Ευρώπη χαίρει μεγάλης εκτίμησης στον κόσμο για τις πολιτιστικές της παραδόσεις και δημιουργίες. Σύμφωνα με αιτήματα του Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου, η συντονισμένη δράση της Ε.Ε., που βασίζεται στην «έξυπνη συμπληρωματικότητα», μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση των εν λόγω δεσμών με τη δημιουργία συνεργειών, τη συγκέντρωση πόρων, τη διευκόλυνση της συνεργασίας και την εξασφάλιση περισσότερης προβολής σε αυτές τις πολιτισμικές ανταλλαγές και δράσεις.¹⁶⁹ Το ενδιαφέρον της Ε.Ε. για την άσκηση εντονότερης και καλύτερα οργανωμένης πολιτιστικής διπλωματίας στις εξωτερικές

¹⁶⁸ EEAS, 2021. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eubeachcleanup-together-protect-marine-life-0_en

¹⁶⁹ European Commission, 8.6.2016 JOIN (2016) 29 final. Διαθέσιμο στην: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0029&from=HR>

της σχέσεις εστιάζει αρχικά στη σχέση της με τις αρχικά 16 και πλέον 15 χώρες (Ισραήλ, Παλαιστίνη, Ιορδανία, Αίγυπτος, Αζερμπαϊτζάν, Αλγερία, Αρμενία, Γεωργία, Λευκορωσία, Λίβανος, Λιβύη, Μαρόκο, Ουκρανία, Μολδαβία, -Συρία-, Τυνησία) που συμπεριλαμβάνονται στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, καθώς και με τις 10 χώρες που θεωρούνται στρατηγικοί εταίροι της Ευρώπης (Βραζιλία, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Καναδάς, Κίνα, Ινδία, Ρωσία, Μεξικό, Νότια Κορέα, Νότια Αφρική), αλλά συγχρόνως ενδιαφέρεται για την ανάπτυξη πολιτιστικών συνεργασιών και με άλλες χώρες και διεθνείς οργανισμούς.

5.2.1. Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ)

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας,¹⁷⁰ θεμελιωμένη στις αρχές της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και με επιδίωξη την εδραίωση της ευημερίας, της σταθερότητας και της ασφάλειας όλων των χωρών που συμμετέχουν σ' αυτήν, είναι διμερής πολιτική μεταξύ της Ε.Ε. και της κάθε χώρας - εταίρου, με πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας, την Ένωση για τη Μεσόγειο και την Ανατολική Εταιρική Σχέση.

α) EUROMED – UfM (Ένωση για τη Μεσόγειο)

Μία από τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες της Ε.Ε. αναφορικά με την αξιοποίηση της πολιτιστικής διπλωματίας στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων της συνιστά η ίδρυση και λειτουργία της Ευρω - Μεσογειακής Συνεργασίας (Euro – Mediterranean Partnership – EUROMED), η οποία ξεκίνησε στη Βαρκελώνη το 1995, μετά από πρόταση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, και αρχικά έγινε γνωστή ως “Διαδικασία της Βαρκελώνης”.¹⁷¹ Πρόκειται για μια Ένωση των κρατών μελών της Ε.Ε. και 16 χωρών της Νότιας Μεσογείου, βασισμένη σε συμφωνίες συνεργασίας, σε ισότιμη βάση και με κοινό θεσμικό πλαίσιο,¹⁷² που αποσκοπεί στην προώθηση της οικονομικής

¹⁷⁰ Carmona, F., Jongberg, K., & Trapouzanlis, Chr. (2021). *The European Neighbourhood Policy*. Brussels: European Parliament.

¹⁷¹ Καρβούνης, Α., 2018, ό.π., σ. 45.

¹⁷² Calleya, St. & Xenakis, D., 2008. *Ασφάλεια & Στρατηγική Συνεργασία στη Μεσόγειο: Οικοδόμηση Εμπιστοσύνης & Πρόληψη Συγκρούσεων*. Policy Paper. No 11, 10/2008. Athens: ELIAMEP, p. 40.

ολοκλήρωσης και της δημοκρατικής μεταρρύθμισης στους γείτονες της Ε.Ε. στα ανατολικά, στη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή, στο διαπολιτισμικό διάλογο, την ασφάλεια και την ειρήνη στην περιοχή.

Στη Διακήρυξη της Βαρκελώνης καθορίστηκαν από τους ευρω - μεσογειακούς εταίρους τρεις βασικοί στόχοι ¹⁷³:

- Στον πολιτικό τομέα και τον τομέα ασφάλειας, στόχος είναι ο καθορισμός κοινού χώρου ειρήνης και σταθερότητας, μέσω της ενίσχυσης του πολιτικού διαλόγου και του διαλόγου για την ασφάλεια.
- Στον οικονομικό και χρηματοδοτικό τομέα, στόχος είναι η κατασκευή ζώνης κοινής ευημερίας, μέσω οικονομικής και χρηματοπιστωτικής σύμπραξης και σταδιακής δημιουργίας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών.
- Στον κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα, επιχειρείται η προσέγγιση των λαών μέσω μιας κοινωνικής, πολιτιστικής και ανθρώπινης εταιρικής σχέσης, με στόχο την ενθάρρυνση της κατανόησης μεταξύ των πολιτισμών και των ανταλλαγών μεταξύ των κοινωνιών.

Πέραν της οικονομικής βοήθειας που παρείχε η Ε.Ε. στους Μεσογειακούς εταίρους, μπορούσε να ανταμείβει τις χώρες που προωθούσαν αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό τους καταδεικνύοντας έτσι τη σημασία που απέδιδε η νέα μεσογειακή πολιτική της στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών και την καλλιέργεια σχέσεων μη κυβερνητικού επιπέδου.¹⁷⁴

Στο πλαίσιο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, ιδρύθηκε και το «Ευρω – Μεσογειακό Ίδρυμα Anna Lindh» (“The Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for the Dialogue between Cultures”),¹⁷⁵ ένας διακυβερνητικός οργανισμός με έδρα στη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας στην Αίγυπτο, που υποστηρίζει τη συνεργασία οργανισμών της κοινωνίας των πολιτών στην περιφέρεια της Μεσογείου. Σκοπός της

---

¹⁷³ The Barcelona Process or Euro-Mediterranean Partnership (Euromed). *Barcelona.com*.

¹⁷⁴ Τσούκαλης, Λ., 1998. *Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ. Στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*. Μτφ. Α. Παππάς. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σσ. 357-358.

¹⁷⁵ Περισσότερες πληροφορίες στο: <https://www.annalindhfoundation.org/>

ίδρυσής του είναι η προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου, της πολυμορφίας και της αμοιβαίας κατανόησης, ενώ διαδραματίζει το ρόλο ενός διαύλου επικοινωνίας μεταξύ των ευρω - μεσογειακών πολιτισμών, θρησκειών και αντιλήψεων και ενός πόλου συνεργασίας με άλλους συναφείς οργανισμούς, όπως είναι το Συμβούλιο της Ευρώπης, η UNESCO, η Συμμαχία των Πολιτισμών των Ηνωμένων Εθνών (UN Alliaance of Civilisation – UNAOC)¹⁷⁶ κ.λπ.

Η συνεργασία που ξεκίνησε στη Βαρκελώνη (1995) εξελίχθηκε, από το 2008, στην “Ένωση για τη Μεσόγειο”, (“Union for the Mediterranean” - UfM), εντασσόμενη στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, σύμφωνα με την κοινή δήλωση που εγκρίθηκε κατά τη συνάντηση των αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων. Η εταιρική σχέση περιλαμβάνει τα 27 κράτη μέλη της Ε.Ε., την Ευρωπαϊκή Ένωση και 15 (πλέον) Μεσογειακές χώρες: Αλβανία, Αλγερία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Μαυριτανία, Μαυροβούνιο, Μονακό, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία (η ιδιότητα μέλους της οποίας έχει ανασταλεί λόγω του εμφυλίου πολέμου), Τυνησία και Τουρκία. Ο Αραβικός Σύνδεσμος έχει συμμετάσχει σε όλες τις συνεδριάσεις από το 2008, ενώ στη Λιβύη ισχύει καθεστώς παρατηρητή.¹⁷⁷

Καθώς η Μεσόγειος αποτελεί ιστορικά ένα πεδίο βίαιων συγκρούσεων και ανισότητας, η Ε.Ε. από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 επιχειρεί να οικοδομήσει έναν περιφερειακό κλοιό από ευημερούντα και, στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό, ευνομούμενα και δημοκρατικά κράτη,¹⁷⁸ παρόλο που -ούτως ή άλλως- κυριαρχεί στις εμπορικές δραστηριότητες της Μεσογείου. Ως εκ τούτου, δεν προκαλεί εντύπωση η έμφαση που δίνει η UfM στην ασφάλεια και τη σταθερότητα, με δόγμα το «Δεν υπάρχει ανάπτυξη χωρίς ασφάλεια και ασφάλεια χωρίς ανάπτυξη»,¹⁷⁹ προκειμένου να δημιουργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της περιοχής και την επίτευξη της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης.

---

¹⁷⁶ Καρβούνης, Α., 2018., ό.π., σ. 47.

¹⁷⁷ Carmona, F., Jongberg, K., & Trapouzanlis, Chr., 2021. *The European Neighbourhood Policy*. Brussels: European Parliament.

¹⁷⁸ Ξενάκης, Δ., 2009. Στη Σκιά της Βαρκελώνης: Η «Ένωση για τη Μεσόγειο» και οι προοπτικές περιφερειακής οργάνωσης. *ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ*. Τεύχος 6. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, σσ. 133-134

¹⁷⁹ UfM (Who we are). Διαθέσιμο στην: <https://ufmsecretariat.org/who-we-are/>

β) Ανατολική Εταιρική Σχέση (*Eastern Partnership*)

Το 2008, η Ε.Ε. ξεκίνησε μια προσπάθεια για την προώθηση της δημοκρατίας, της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και των μεταρρυθμίσεων σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της περιοχής του Καυκάσου, οι οποίες δεν είχαν άμεση προοπτική ένταξης στην Ε.Ε., ενεργοποιώντας το 2009 την *Ανατολική Εταιρική Σχέση (Eastern Partnership)*. Αυτή αναπτύσσεται σε τέσσερις θεματικές πλατφόρμες και υπηρετείται από επιτροπές ειδικών, εμβληματικές πρωτοβουλίες και ερευνητικά σχέδια. Τα ζητήματα του πολιτισμού συμπεριλαμβάνονται στην Πλατφόρμα 4 “Επαφές μεταξύ των λαών”, μαζί με τα θέματα εκπαίδευσης έρευνας και νεολαίας και, ενώ η ΑΕΣ ξεκίνησε ως πολιτική με επίκεντρο τη διακυβέρνηση, σταδιακά απέκτησε ισχυρό το στοιχείο της κοινωνίας των πολιτών και στράφηκε περισσότερο προς τις επαφές μεταξύ ανθρώπων (εκπαίδευση, εταιρικές σχέσεις κινητικότητας και επιχειρήσεις).¹⁸⁰

Η Ανατολική Εταιρική Σχέση (ΑΕΣ) είναι κοινή πρωτοβουλία της Ε.Ε, των κρατών μελών της και της Αρμενίας, του Αζερμπαϊτζάν, της Λευκορωσίας (ανέστειλε τη συμμετοχή της τον Ιούνιο του 2021), της Γεωργίας, της Δημοκρατίας της Μολδαβίας και της Ουκρανίας, που αποτελούν τις “χώρες εταίρους”. Ξεκίνησε, μετά τις συγκρούσεις στη Γεωργία και τις επιπτώσεις τους, ως μια στρατηγική και φιλόδοξη εταιρική σχέση στοχεύοντας στην ενίσχυση και εμπάθυνση των πολιτικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ της Ε.Ε., των κρατών μελών της και των χωρών εταίρων και υποστηρίζοντας βιώσιμες μεταρρυθμιστικές διαδικασίες στις χώρες εταίρους, καθώς η ασφάλεια, η σταθερότητα και το κράτος δικαίου¹⁸¹ στην

---

¹⁸⁰ Manoli, P., 2017. *Eastern Partnership: Looking beyond the 2017 Summit*. ELIAMEP.

¹⁸¹ Παπαδοπούλου, Τρ., 2022. Το κράτος δικαίου στην Ευρώπη και ο αυταρχικός λαϊκισμός ως «δούρειος ίππος» για την άλυσή του. *Όμιλος “Αριστόβουλος Μάνεσης”*. (προδημοσίευση από Τόμο που θα εκδώσει η Ελληνική Εταιρεία Δικαίου του Περιβάλλοντος προς τιμήν της ΠτΔ).

Το κράτος δικαίου αντιμετωπίζει πλήθος προκλήσεων στη σύγχρονη εποχή, με καθεστώς “ανελεύθερη δημοκρατίας” σε χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ, αλλά ακόμη και στην καρδιά της Ευρώπης με χαρακτηριστικά παραδείγματα την Πολωνία και την Ουγγαρία, γι’ αυτό και η αντίδραση της Ε.Ε. πρέπει να καταγραφεί θετικά.

Ανατολική Ευρώπη και τον Νότιο Καύκασο εντάσσονται στις προτεραιότητες της Ε.Ε.

Η Ανατολική Εταιρική Σχέση συνδυάζει διμερείς και πολυμερείς διαδρομές. Το συνολικό πλαίσιο που καθοδηγεί τις σχέσεις μεταξύ της Ε.Ε. και των έξι ανατολικών εταίρων της παρέχεται από τις σχετικές διμερείς συμφωνίες, όπως είναι οι Συμφωνίες Σύνδεσης, τα Προγράμματα Σύνδεσης και οι Προτεραιότητες Σύμπραξης, ενώ σε επίπεδο πολυμερούς συνεργασίας εστιάζει σε τέσσερις βασικές προτεραιότητες: (α) βιώσιμη οικονομία με ανάπτυξη των εμπορικών δυνατοτήτων και συμφωνιών και με διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας (β) ισχυρότερη διακυβέρνηση με ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών και του κράτους δικαίου (γ) ισχυρότερη συνδεσιμότητα με αύξηση της κινητικότητας και των επαφών μεταξύ των λαών και (δ) ισχυρότερη κοινωνία με στόχους τη χειραφέτηση των γυναικών και την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων, παράλληλα με τη στρατηγική επικοινωνία και τη συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών. Η Ανατολική Εταιρική Σχέση συμβάλλει στον γενικό στόχο της αύξησης της σταθερότητας, της ευημερίας και της ανθεκτικότητας των γειτόνων της Ε.Ε., όπως αυτός ορίζεται στην Παγκόσμια Στρατηγική για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας της Ε.Ε. του 2016.¹⁸² Συγχρόνως, υποστηρίζει την επίτευξη πολλών στόχων παγκόσμιας πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης της Συμφωνίας του Παρισιού για την Κλιματική Αλλαγή και της Ατζέντας του ΟΗΕ για το 2030 και των στόχων της για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.¹⁸³

Η Παγκόσμια Στρατηγική του 2016 αναγνωρίζει και το ρόλο της εκπαίδευσης τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό, για την οικοδόμηση αμοιβαίας κατανόησης και κοινωνικής ανθεκτικότητας, καθώς τα προγράμματα εκπαίδευσης και ανταλλαγής φοιτητών και ακαδημαϊκού προσωπικού αποτελούν αναπόσπαστο συστατικό της εκπαιδευτικής διπλωματίας και, κατά συνέπεια, της πολιτιστικής διπλωματίας. Στο πλαίσιο της πολυμερούς συνεργασίας, η Ανατολική Εταιρική Σχέση

---

¹⁸² European Parliament, 2016/2067 (INI). Διαθέσιμο στην:

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0440_EL.html

¹⁸³ https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/eastern-partnership/419/eastern-partnership_en

(ΑΕΣ) στήριξε και τέτοιες προσπάθειες, όπως τη μεταρρύθμιση και τον εκσυγχρονισμό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τα προγράμματα ανταλλαγής.¹⁸⁴

Αξίζει να σημειωθεί ότι εν μέσω πανδημίας Covid-19 η Ε.Ε. στήριξε τις χώρες της ΑΕΣ με έκτακτα μέτρα ύψους 1 δισεκατομμυρίου ευρώ, στην προσπάθεια να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας. Επιπλέον, στις 18 Μαρτίου 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την κοινή ανακοίνωση με τίτλο “Πολιτική για την Ανατολική Εταιρική Σχέση μετά το 2020: Ενίσχυση της ανθεκτικότητας - μια Ανατολική Εταιρική Σχέση που αποφέρει αποτελέσματα για όλους”, η οποία, μάλιστα, προέκυψε από ευρεία διαβούλευση χωρίς αποκλεισμούς. Ως πέντε βασικοί στόχοι πολιτικής του προγράμματος αυτού περιγράφονται οι ανθεκτικές και βιώσιμες οικονομίες, η ασφάλεια και οι θεσμοί που λογοδοτούν σε κράτος δικαίου, η περιβαλλοντική ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή, ο ψηφιακός μετασχηματισμός και, τέλος, οι δίκαιες και πολυδεκτικές κοινωνίες, ενώ στη σύνοδο κορυφής της ΑΕΣ του 2021, οι ηγέτες της Ε.Ε. και της ΑΕΣ δεσμεύτηκαν να ενισχύσουν τη συνεργασία τους με βάση την εν λόγω Πολιτική.¹⁸⁵

5.2.2. Διαδικασία της Λιουμπλιάνια (Ljubljana Process)

Το 2003 ξεκίνησε η **Διαδικασία της Λιουμπλιάνια (Ljubljana Process)** ως τμήμα ενός ευρύτερου συνδυαστικού προγραμματισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ε.Ε. με στόχο την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε οχτώ χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Αλβανία, Βοσνία - Ερζεγοβίνη, Κροατία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία, Σερβία και Ρουμανία), λόγω και των ειδικών συνθηκών που προέκυψαν μετά τον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας. Αρχικός σκοπός ήταν η υποστήριξη της σταθερότητας και η ανάπτυξη δημοκρατικών, ειρηνικών και ελεύθερων κοινωνιών στην περιοχή. Ως μέσο ορίστηκε η αποκατάσταση και

---

¹⁸⁴ Piros, S., Koops, J., 2020. Towards a Sustainable Approach to EU Education Diplomacy? The Case of Capacity-Building in the Eastern Neighbourhood. In: C., Carta, R., Higgott, (2020) *Cultural Diplomacy in Europe, Between the Domestic and the International*. [eBook]. Springer, pp.113-138.

¹⁸⁵ European Council (Policies). Διαθέσιμο στην: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eastern-partnership/>

διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ οι ειδικοί επαγγελματίες ενθαρρύνθηκαν να υιοθετήσουν ευρωπαϊκά πρότυπα, ώστε να συνειδητοποιήσουν το δυναμικό ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς στη συμφιλίωση των λαών και των ευρύτερων ωφελειών που προκύπτουν από αυτήν. Σε ό,τι αφορά τους δύο βασικούς δρώντες, η Ε.Ε. μέσω της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αναλαμβάνει τη διεθνή υποστήριξη και τη χρηματοδότηση, ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης επιλέγει και διαχειρίζεται τη Διεθνή Ομάδα Ειδικών. Παράλληλα, εμπλέκονται και άλλοι διεθνείς οργανισμοί προσδίδοντάς της πιο συνεργατικό χαρακτήρα.¹⁸⁶ Μέσα από δράσεις σε περισσότερα από 220 μνημεία και χώρους, η Διαδικασία της Λιουμπλιάννα απέφερε σημαντικά οφέλη στην πολιτική, θεσμική, κοινωνική και οικονομική ζωή των χωρών που επωφελήθηκαν από τις πρωτοβουλίες της. Από το 2011, το Συμβούλιο Περιφερειακής Συνεργασίας (RCC) ανέλαβε την ευθύνη για την επίβλεψη της Διαδικασίας (Διαδικασία της Λιουμπλιάννα II) μέσω της Task Force για τον Πολιτισμό και την Κοινωνία, προκειμένου να διασφαλίσει την πολιτική και οικονομική βιωσιμότητα των μόνιμων δομών διαχείρισης.¹⁸⁷

Η Διαδικασία της Λιουμπλιάννα αναπτύχθηκε σύμφωνα με το πνεύμα και το γράμμα των Συμβάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης στη Γρανάδα (1985), τη Βαλέτα (1992), τη Φλωρεντία (2000) και το Φάρο (2005). Κινητοποίησε και βοήθησε διατομεακά ιδρύματα και κοινωνικούς φορείς να αναπτύξουν έργα αποκατάστασης μνημείων και χώρων, ώστε να συνδεθούν στενά με το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον τους, προκειμένου να εξασφαλίσουν εξωτερική χρηματοδότηση και επενδύσεις.

Τα δύο κύρια ζητήματα που διακυβεύονταν ήταν¹⁸⁸:

α) ότι τα ιστορικά μέρη πρέπει να διατηρούνται με τα υψηλότερα πρότυπα.

---

¹⁸⁶ Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Η ένταξη του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σ. 119.

¹⁸⁷ Council of Europe (2014). Διαθέσιμο στην: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/ljubljana-process>

¹⁸⁸ Council of Europe (2014). Διαθέσιμο στην: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/ljubljana-process>

β) ότι προωθούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μεγιστοποιούν τη συμβολή τους στην τοπική οικονομία χωρίς να μειώνεται η πολιτιστική τους σημασία.

Τα έργα αποκατάστασης συνέβαλαν στην ενίσχυση των δυνατοτήτων του ιστορικού περιβάλλοντος να συνδράμει στην οικονομική ανάπτυξη, την αύξηση της απασχόλησης, την τόνωση της ευημερίας και στην ενίσχυση της ποιότητας ζωής, ενώ η κορυφαία ιδέα ήταν ότι τα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς είναι περιουσιακά στοιχεία, μέρος της λύσης για την οικονομική ανάπτυξη και όχι εμπόδιο σε αυτό. Η διαδικασία αποκατάστασης βασίστηκε στη “μεθοδολογία IRPP/SAAH”,¹⁸⁹ η οποία καθιέρωσε ένα σύνολο εννοιολογικών κατευθυντήριων γραμμών σχεδιασμένων να επιφέρουν απτά οφέλη τόσο για τις τοπικές κοινότητες, όσο και για το ίδιο το εύθραυστο ιστορικό περιβάλλον. Τέλος, είναι σημαντικό ότι η Διαδικασία της Λιουμπλιάννα προσφέρει αρκετές ευκαιρίες για συνέχιση στα περισσότερα κράτη μέλη με αξιοποίηση της εμπειρίας και των διαθέσιμων εργαλείων και με εφαρμογή της υπάρχουσας μεθοδολογίας.¹⁹⁰

5.2.3. Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Ιδρυμάτων για τον Πολιτισμό (EUNIC)

Στην αξιοποίηση της πολιτιστικής διπλωματίας ως μέσου στις διεθνείς σχέσεις της Ε.Ε. εξαιρετικά σημαντική είναι και η δραστηριότητα του **EUNIC (Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Ιδρυμάτων για τον Πολιτισμό)**, το οποίο ιδρύθηκε το 2008 και αποσκοπεί στην προώθηση των ευρωπαϊκών αξιών και της πολιτιστικής πολυμορφίας εντός και εκτός Ευρώπης μέσα από τη συνεργασία διαφόρων πολιτιστικών οργανισμών.

---

¹⁸⁹ Σχέδιο Ολοκληρωμένου Έργου Αποκατάστασης / Έρευνα της Αρχιτεκτονικής και Αρχαιολογικής Κληρονομιάς (IRPP/SAAH). Εφαρμόστηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ε. Έ. σε χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης από το 2003 έως το 2010 και ακολουθήθηκε από τη Διαδικασία της Λιουμπλιάννα έως το 2014, ως εργαλείο προσδιορισμού επεμβάσεων προτεραιότητας και ολοκληρωμένων έργων αποκατάστασης, αναδεικνύοντας το ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς στην εφαρμογή εθνικών αναπτυξιακών στρατηγικών.

Council of Europe. Διαθέσιμο στη: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/irpp>

¹⁹⁰ Council of Europe (2014). Διαθέσιμο στην: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/ljubljana-process>

Το EUNIC, με τη στήριξη του European Cultural Foundation, είναι ευρωπαϊκό δίκτυο οργανώσεων αρμόδιων για πολιτιστικές σχέσεις, που αναπτύσσουν την ευρωπαϊκή πολιτιστική συνεργασία σε περισσότερες από 100 χώρες παγκοσμίως με ένα δίκτυο 133 ομάδων, αξιοποιώντας την ευρεία εμπειρία όλων των μελών που συμμετέχουν. Ως στρατηγικός εταίρος της Ε.Ε. υποστηρίζει έναν εξέχοντα ρόλο του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις, καθώς συμμετέχει ενεργά στον περαιτέρω καθορισμό της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής, ως μια πλατφόρμα για την ανταλλαγή γνώσεων και τη δημιουργία νέων δεξιοτήτων μεταξύ των μελών και των εταίρων του.¹⁹¹ Το έργο του οποίου βασίζεται στις αρχές των πολιτιστικών σχέσεων, εργάζεται για την εδραίωση του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις και προσπαθεί - μέσω του πολιτισμού- να οικοδομήσει, μεταξύ των ανθρώπων της Ευρώπης και διεθνώς, σχέσεις κατανόησης και εμπιστοσύνης, κοινή ανάπτυξη ικανοτήτων και δίκαιες συνεργασίες με την εξάσκηση της αμοιβαίας ακρόασης και μάθησης και τη συμμετοχή σε διάλογο.

Στο πλαίσιο ενδιαφερόντων του και δράσης για τον πολιτισμό, εντάσσονται οι τέχνες, οι δημιουργικές βιομηχανίες, η δημιουργική και αναπτυξιακή συνεργασία, η ψηφιοποίηση, η εκπαίδευση, τα ζητήματα του φύλου, η πολιτιστική κληρονομιά, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η γλώσσα και η πολυγλωσσία, τα ζητήματα κοινωνικής ένταξης, ο αθλητισμός, η βιωσιμότητα, ο τουρισμός, η νεολαία κ.ά., γι' αυτό και είναι ένα από τα 28 ευρωπαϊκά δίκτυα που υποστηρίζονται από το πρόγραμμα *Creative Europe* της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επωφελούμενο συνεχώς από το 2014. Τα 38 μέλη του, που είναι εθνικά ινστιτούτα πολιτισμού ή άλλοι οργανισμοί που ενεργούν για λογαριασμό της Ε.Ε. ή μιας εθνικής οντότητας, εδρεύουν σε όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε. και τις συνδεδεμένες χώρες, ενώ συμμετέχουν σε πολιτιστικές και συναφείς δραστηριότητες και πέρα από τα εθνικά τους σύνορα.¹⁹²

Οι κύριοι σκοποί του EUNIC, όπως καθορίζονται στο καταστατικό του, συνοψίζονται στη συνεργασία για την ανάπτυξη συνθηκών κατανόησης, ώστε να προωθηθεί η πολιτιστική ποικιλομορφία, στην ενίσχυση του διεθνούς διαλόγου και της πολιτιστικής συνεργασίας, στον καθορισμό και την εφαρμογή της πολιτιστικής

---

¹⁹¹ EUNIC. Διαθέσιμο στην: <https://www.eunicglobal.eu/about>

¹⁹² EUNIC. Διαθέσιμο στην: <https://www.eunicglobal.eu/about>

πολιτικής της Ε.Ε. με σχέση εταίρου της, στην υποστήριξη της αξίας των πολιτιστικών σχέσεων ως ισχυρή και ανεξάρτητη φωνή που υπηρετεί τον πολιτιστικό τομέα και, τέλος, στη διεξαγωγή τεκμηριωμένης έρευνας για τον εντοπισμό και την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών.¹⁹³

Στις 4 Ιουνίου 2020, το EUNIC υιοθέτησε το νέο στρατηγικό πλαίσιο 2020-2024 και οι τρεις κύριοι στόχοι του διαμορφώθηκαν ως εξής¹⁹⁴:

- να ενισχύσει τις πολιτιστικές σχέσεις παγκοσμίως σε συνεργασία με τους εταίρους.
- ως στρατηγικός εταίρος της Ε.Ε., να υποστηρίξει τον πολιτισμό και την εδραίωσή του στις διεθνείς σχέσεις της.
- να ενισχύσει την ικανότητά του ως δίκτυο για τον πολιτισμό.

Με το νέο στρατηγικό πλαίσιο 2020 – 2024, το EUNIC δείχνει να ενισχύει το ρόλο του τόσο στην ανάπτυξη στρατηγικών με τους εταίρους αλλά και με τις αντιπροσωπείες της Ε.Ε. στην από κοινού με την κοινωνία των πολιτών προώθηση της σημασίας του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις της Ε.Ε., όσο και στους στόχους αναφορικά με τη συμβολή του στη βελτίωση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής, τη συνεργασία μεταξύ των εταίρων, την υποστήριξη της τεκμηριωμένης έρευνας και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω της υποστήριξης της πολιτιστικής ποικιλομορφίας.

5.2.4. Πολιτιστικός διάλογος Ευρώπης-Κίνας

Στην πολιτιστική πολιτική της Ε.Ε. που σχετίζεται με τις διεθνείς σχέσεις της, είναι απαραίτητο να επισημανθεί και ο πολιτιστικός πυλώνας μεταξύ Ε.Ε. και Κίνας, που ιδρύθηκε το 2012.¹⁹⁵

---

¹⁹³ EUNIC. Διαθέσιμο στην: <https://www.eunicglobal.eu/about>

¹⁹⁴ EUNIC. Διαθέσιμο στην: <https://www.eunicglobal.eu/media/site/3129979799-1591718794/eunic-strategic-framework-2020-2024-final.pdf>

¹⁹⁵ Πολιτιστική διπλωματία Ε.Ε. – Κίνας: περιθώρια βελτίωσης σε ταραγμένους καιρούς; (2022). *culturesolutions.eu*. Διαθέσιμο στην: <https://www.culturesolutions.eu/articles/eu-china-cultural-diplomacy/>

Το έτος 2012 σηματοδοτήθηκε ως ένα σημαντικό ορόσημο,¹⁹⁶ καθώς οι δυο πλευρές καθιέρωσαν το διάλογο υψηλού επιπέδου με τίτλο “μηχανισμός διαλόγου υψηλού επιπέδου Ε.Ε.-Κίνας μεταξύ των ανθρώπων”,¹⁹⁷ σε σύνοδο κορυφής στο Πεκίνο, ως τον τρίτο πυλώνα της στρατηγικής συνεργασίας Ε.Ε.-Κίνας, παράλληλα με τον στρατηγικό διάλογο, τον οικονομικό και τον εμπορικό, για μια συνεργασία βασισμένη στην αμοιβαία μάθηση και κατανόηση, που εγκαινιάστηκε με μεταξύ τους ανταλλαγές στους τομείς της εκπαίδευσης, του πολιτισμού, της έρευνας και της νεολαίας. Επίσης, το 2012, που ήταν έτος διαπολιτισμικού διαλόγου Ε.Ε.-Κίνας, τονίστηκε η σημασία του πολιτισμού και της αμοιβαίας κατανόησης στις σχέσεις τους, ενώ έλαβαν χώρα μια σειρά δραστηριοτήτων που πραγματοποιήθηκαν στην Ε.Ε. και την Κίνα. Η διευκόλυνση στήριξης του πολιτιστικού διαλόγου Ε.Ε.-Κίνας (PDSF) χρηματοδοτήθηκε από κοινού από την Ε.Ε. και την Κίνα, με σκοπό την προώθηση και υποστήριξη του εν λόγω εγχειρήματος, το οποίο περιλαμβάνει βασικούς τομείς και στόχευε σε ολοκληρωμένη εμβάθυνση της στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ τους.¹⁹⁸

Η κοινή ανακοίνωση του 2016 “Προς μια στρατηγική της Ε.Ε. για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις” καταδεικνύει την πολιτιστική κληρονομιά, τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες και την τριτοβάθμια εκπαίδευση ως τους τομείς που ευνοούν περισσότερο τη συνεργασία τους, ενώ το “Έτος Τουρισμού Ε.Ε.-Κίνας” 2018 δηλώνει τη σημασία που αποδίδουν και οι δύο πλευρές στον τουρισμό.¹⁹⁹

Παρά τη διαφορετική προσέγγισή τους για τον πολιτισμό στις διεθνείς σχέσεις και παρά το γεγονός ότι οι διμερείς σχέσεις ΕΕ-Κίνας έχουν επιδεινωθεί, κυρίως λόγω των πολιτικών της Κίνας στους τομείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του εμπορίου, συνεχίζει να υφίσταται η δέσμευση για συνεργασία και για όσα διατυπώνονται στην κοινή δήλωση του 2019 “Strategic Outlook”.²⁰⁰ Άλλωστε, για να μετριαστούν οι διαφορές και να επιτευχθεί σύγκλιση με αποκατάσταση της

---

¹⁹⁶ Qiao, C. et al., 2015. *Mapping the EU-China Cultural and Creative Landscape*. Ministry of Culture (MoC) of the People's Republic of China and DG Education and Culture (EAC) of the European Commission.

¹⁹⁷ Την επόμενη χρονιά (2013) μετονομάστηκε σε “διασταυρούμενη γονιμοποίηση μεταξύ των κοινωνιών”. Βλ. <https://www.culturesolutions.eu/articles/eu-china-cultural-diplomacy/>

¹⁹⁸ Qiao, C. et al., 2015. *Mapping the EU-China Cultural and Creative Landscape*.

¹⁹⁹ Kokinou, I., 2022. Πολιτιστική διπλωματία Ε.Ε. – Κίνας: περιθώρια βελτίωσης σε ταραγμένους καιρούς; *Culture Solutions*.

²⁰⁰ European Commission, 2019. *EU-China – A strategic outlook*.

αμοιβαίας εμπιστοσύνης, είναι απαραίτητο να επανέλθει ο πολιτισμός στην καρδιά της σινο-ευρωπαϊκής δέσμευσης με ανάπτυξη διαπολιτισμικών δεξιοτήτων, αμοιβαίο σεβασμό, προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας και ενίσχυση της χρήσης των ψηφιακών εργαλείων.²⁰¹

5.2.5. Άλλες δράσεις

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της άσκησης ήπιας ισχύος, αξίζει αναφοράς η συμμετοχή και η σωστική παρέμβαση των Επιχειρήσεων Πολιτικής Προστασίας και Ανθρωπιστικής Βοήθειας της Ε.Ε. (European Civil Protection And Humanitarian Aid Operations), με πιο πρόσφατα παραδείγματα τη συμμετοχή, με παροχή οικονομικής και ανθρωπιστικής βοήθειας, στην αντιμετώπιση της κρίσης λόγω σεισμού στην Αϊτή²⁰² (2021) και την κρίση λόγω κατάληψης του Αφγανιστάν από τους Ταλιμπάν²⁰³ (2021).

Τέλος, πολύ σημαντική μπορεί να θεωρηθεί η συμβολή της εκπαιδευτικής διπλωματίας στο πλαίσιο της πολιτιστικής διπλωματίας. Οι εκπαιδευτικές και καλλιτεχνικές αποστολές σε άλλες χώρες, τα προγράμματα ανταλλαγών, η χορήγηση υποτροφιών σε αλλοεθνείς, οι έδρες εθνικών σπουδών σε πανεπιστήμια άλλων χωρών (π.χ. η έδρα Κ.Π. Καβάφη στο πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν και το Ελληνικό Παρατηρητήριο στο LSE), η διοργάνωση διεθνών συνεδρίων σε τόπους με ισχυρή πολιτιστική ταυτότητα, όπως είναι το οικονομικό forum στους Δελφούς, και η επιδίωξη προβολής κάποιων γλωσσών (π.χ. μέσω του British Council, του Goethe-Institute, του Institut Francaise κ.λπ.) αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα ειρηνικής διείσδυσης μέσω της γλώσσας, των ιδεών και των πολιτιστικών προτύπων που τη συνοδεύουν.²⁰⁴

---

²⁰¹ Kokino, I., 2022. Πολιτιστική διπλωματία Ε.Ε. – Κίνας: περιθώρια βελτίωσης σε ταραγμένους καιρούς; *Culture Solutions*.

²⁰² ECHO (European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations) (2021). Διαθέσιμο στην: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/latin-america-and-caribbean/haiti_en

²⁰³ Euronews (2021). EU announces 1 billion euros in humanitarian aid for Afghanistan.

²⁰⁴ Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της Πολιτιστικής Διπλωματίας. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σσ. 138-141.

Παράλληλα, τα εκπαιδευτικά προγράμματα Erasmus Mundus, αλλά και αυτά της βασικής εκπαίδευσης που χρηματοδοτούνται από την Ε.Ε. και εφαρμόζονται μεθοδικά σε τρίτες χώρες (σε Ασία, Αφρική κ.λπ.),²⁰⁵ ανεξάρτητα από το επίπεδο ανάπτυξής τους, μπορούν να επηρεάσουν τους θεσμούς και τη διοίκηση των χωρών αυτών με στελέχη που έχουν λάβει ευρωπαϊκή εκπαίδευση. Και το σημαντικότερο, ίσως, είναι ότι, αφού εξοικειωθούν οι νέοι με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και τις ευρωπαϊκές αξίες, θα ενσωματωθούν κοινωνικά και πολιτισμικά ευκολότερα, σε περίπτωση που μεταναστεύσουν μελλοντικά στην Ευρώπη ως εργαζόμενοι ή σπουδαστές. Από αυτήν την άποψη, πρόκειται για πολύ σημαντική επένδυση της Ε.Ε., τόσο για την πορεία προς την ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών και των δημοκρατικών θεσμών, όσο και για το όφελος που θα έχει η ίδια η Ευρώπη, καθώς το πρόβλημα της υπογεννητικότητας σε μια ήπειρο που γερνάει θα καταστήσει μονόδρομο την υποδοχή μεταναστών από τρίτες χώρες, ενώ οι ροές τους θα συνεχίσουν να αυξάνονται τις προσεχείς δεκαετίες.

Εικόνα 5: the EU Strategy on the Rights of the Child

Πηγή: UNICEF.²⁰⁶

²⁰⁵ ECHO, https://ec.europa.eu/echo/news/statement-commissioner-lenarcic-international-day-protect-education_en

²⁰⁶ UNICEF. Διαθέσιμο στην: <https://www.unicef.org/partnerships/european-union>

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σ'έναν κόσμο πιο περίπλοκο, συνεχώς μεταβαλλόμενο, ραγδαία εξελισσόμενο και περισσότερο αλληλεξαρτώμενο, όπως αποδείχτηκε προσφάτως και με την πανδημία Covid-19, αλλά και με τα τρομοκρατικά και φονταμενταλιστικά κινήματα, όπως είναι ο ISIS, την ενεργειακή κρίση που εκδηλώθηκε πιο έντονα με τον πόλεμο στην Ουκρανία, την εξάντληση των φυσικών πόρων σε συνδυασμό με την αναζήτηση νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, καθώς και το πολύ σοβαρό πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής, η έννοια της απόλυτης κυριαρχίας και η επικράτηση αποκλειστικά με τα παραδοσιακά μέσα της σκληρής ισχύος γίνεται ολοένα και πιο θεωρητική.

Σ'αυτό το πλαίσιο, κάποιοι μελετητές, όπως ο Zielonka (2008), αντιμετωπίζουν την Ένωση ως μια γεωπολιτική οντότητα χωρίς σαφή εδαφικά όρια και χωρίς ευδιάκριτους στρατηγικούς στόχους.²⁰⁷ Η Ε.Ε. ως διεθνής παίκτης, πράγματι αναπτύχθηκε μη ισορροπημένα, ενώ οι δυνατότητες και οι αρμοδιότητές της στους τομείς του εξωτερικού εμπορίου και της οικονομικής πολιτικής έρχονται σε αντιδιαστολή με τις περιορισμένες πολιτικές και κυρίως στρατιωτικές ικανότητές της για τη διαχείριση των κρίσεων. Σύμφωνα, όμως, με άλλους αναλυτές, αυτές οι αδυναμίες της συνθέτουν ουσιαστικά την ισχύ της. Για αυτούς η Ε.Ε. αντιπροσωπεύει ένα καινούριο και πιο επιτυχημένο διεθνή δρώντα από τις παραδοσιακές μεγάλες δυνάμεις στη σημερινή παγκόσμια σκακιέρα.²⁰⁸

Ως μία από τις μεγαλύτερες εμπορικές δυνάμεις παγκοσμίως, ο μεγαλύτερος χορηγός ανθρωπιστικής βοήθειας και η πηγή του 70% της αναπτυξιακής βοήθειας προς τρίτες χώρες, γίνεται αντιληπτό ότι η Ε.Ε. ενδεχομένως να έχει σημαντική επιρροή στο διεθνές σύστημα με έναν τρόπο διαφορετικό από τον στρατιωτικό.²⁰⁹

---

²⁰⁷ Zielonka, J., 2008. "Europe as a global actor: empire by example?". In: *International Affairs*, Vol. 84, No. 3, pp. 475-484.

²⁰⁸ Καρατράντος, Τρ., 2019. *Πραγματικές και Δυνητικές Απειλές και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας*. Διδακτορική διατριβή [online]. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σ. 26.

²⁰⁹ Sangiovanni, M.E., 2003. Why a Common Security and Defence Policy is Bad for Europe. *Survival*, Vol. 45, No. 4, pp. 193-206. Στο: Τρ. Καρατράντος, (2019). *Πραγματικές και Δυνητικές Απειλές και η*

Στο ευρύ φάσμα των μέσων που διαθέτει για άσκηση επιρροής στο διεθνές σύστημα μπορεί να συμπεριληφθεί τις τελευταίες δεκαετίες και η πολιτιστική διπλωματία, καθώς μέσα από την προβολή διακεκριμένων πολιτιστικών προτύπων, η οποία συχνά είναι αμιγώς πολιτική πράξη, ενδυναμώνονται το αξιακό μήνυμα, η αλληλοκατανόηση και οι συνέργειες που αυτά ενσωματώνουν, με αποτέλεσμα να ενισχύονται οι ευκαιρίες για άσκηση επιρροής, για οικονομικές συνεργασίες και για πολιτικές συγκλίσεις.²¹⁰

Ο πολιτισμός στο πλαίσιο των εξωτερικών σχέσεων της Ε.Ε. αποτελεί έναν από τους τρεις πυλώνες της Ευρωπαϊκής Ατζέντας για τον Πολιτισμό (2007), ενώ η ανάπτυξη μιας στρατηγικής προσέγγισης στον τομέα αυτόν αποτελεί προτεραιότητα για τα Προγράμματα εργασίας για τον πολιτισμό του Συμβουλίου από το 2011. Ένα μεγάλο βήμα έγινε με την προπαρασκευαστική δράση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «Πολιτισμός στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε.» (2013 – 2014), η οποία επεσήμανε το σημαντικό δυναμικό του πολιτισμού στο πλαίσιο των εξωτερικών σχέσεων της Ευρώπης και υπογράμμισε το όφελος που θα μπορούσε να προκύψει από τον καλύτερο συντονισμό της πολιτιστικής διπλωματίας.²¹¹

Η “Στρατηγική στον τομέα των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων” (2016), όμως, που παρουσίασαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η πρώην Ύπατη Εκπρόσωπος της Ε.Ε. για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, αντικατοπτρίζει τις φιλοδοξίες της Ε.Ε. για την επικείμενη παγκόσμια στρατηγική. Κρίθηκε αναγκαίο να δοθεί νέα ώθηση και εκφράστηκε η πεποίθηση ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη της έχουν να κερδίσουν πολλά αξιοποιώντας την “ήπια ισχύ” της. Υπάρχουν πολλά οφέλη αρχικά για την οικονομία, χάρη στη διεύρυνση της πρόσβασης στην αγορά των ευρωπαϊκών πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών, αλλά και στον τομέα των διεθνών σχέσεων, με την ενίσχυση της πολιτιστικής πολυμορφίας και τη μεγαλύτερη εξάπλωση των ευρωπαϊκών αξιών, αφού η Ε.Ε. δεν είναι μια αφηρημένη

Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας. Διδακτορική διατριβή [online]. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σ. 43.

²¹⁰ Μπουτσιούκη, Σ., 2021. Η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά στο διεθνές πλαίσιο: «διάκριση» και «αριστεία». Στο: Δ. Κιζλάρη & Μ. Σιεχατέ, (2021) *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία. Σύγχρονες Προσεγγίσεις – Μελλοντικές Προκλήσεις*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, σ. 89.

²¹¹ European Commission. Διαθέσιμο στην:

https://ec.europa.eu/greece/news/2016/20160608_politismos_diethneis_sxeseis_el

ή μόνο οικονομική ιδέα. Περικλείει αξίες, πολιτισμό, τρόπο ζωής, ευημερία, ελευθερία λόγου και ιδεών και πολιτική υπόσταση στο διεθνή χώρο.²¹²

Αυτή η στρατηγική δεν αποσκοπεί μόνο στην ενθάρρυνση της πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ της Ε.Ε. και των χωρών εταίρων, αλλά και στην προώθηση μιας διεθνούς τάξης πραγμάτων που θα βασίζεται στην ειρήνη, το κράτος δικαίου, την ελευθερία της έκφρασης, την επιδιωκόμενη κατανόηση και τον σεβασμό των θεμελιωδών αξιών. Επιπρόσθετα, αναγνωρίζει την ιδιότητα του παγκόσμιου πολίτη, την πολιτιστική πολυμορφία και τον διαπολιτισμικό διάλογο ως βασικές αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και των πολιτικών γειτονίας και διεύρυνσης της Ε.Ε., ενώ συγχρόνως αποκαλύπτει την επιθυμία της Ε.Ε. να επενδύσει στην “ήπια ισχύ” της, ώστε να ενισχύσει τη διεθνή της επιρροή και να καταστεί ισχυρότερος παγκόσμιος παράγοντας. Σ’ αυτές τις αρχές εδράζεται και το επιχείρημα του Habermas (2012) ότι το ευρωπαϊκό εγχείρημα πρέπει να αξιοποιήσει τις δημοκρατικές του δυνατότητες, ώστε η Ε.Ε. να εξελιχθεί από διεθνή σε κοσμοπολίτικη κοινότητα.²¹³

Το 2018, λοιπόν, ανανεώθηκαν οι στόχοι και οι φιλοδοξίες της Ε.Ε. ως προς το ρόλο και τη σημασία της πολιτιστικής διπλωματίας με τη «Νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα 2018 για τον Πολιτισμό», με έμφαση σε τρεις βασικούς στόχους: α) διεύρυνση των δυνατοτήτων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας για βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, β) προώθηση της ειρήνης και καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης μέσω του διαπολιτισμικού διαλόγου και γ) ενίσχυση της συνεργασίας για την πολιτιστική κληρονομιά. Στη νέα στρατηγική, οι Ευρωπαίοι ηγέτες τόνισαν, επίσης, τη σημασία της κοινωνικής, εκπαιδευτικής και πολιτιστικής διάστασης των πολιτικών της Ε.Ε., που φέρνουν κοντά τους Ευρωπαίους και χτίζουν το κοινό τους μέλλον. Βάσει των Συνθηκών της Ένωσης, τα κράτη μέλη παραμένουν πρωτίστως αρμόδια γι’ αυτούς τους τομείς, αλλά περισσότερα μπορούν να επιτευχθούν, αν συνεργαστούν όλοι με διακυβέρνηση και πλήρη σεβασμό στην αρχή της επικουρικότητας.

---

²¹² Παπαδήμος, Λ., 2012. Ανοιχτή επιστολή προς τον ελληνικό λαό. *Ναυτεμπορική*.

²¹³ Habermas, J., 2012. *The Crisis of the European Union. A Response*. Translated from German by Ciaran Cronin. Cambridge: Polity.

Στο μέλλον η Ε.Ε. θα κληθεί να διαχειριστεί τις προκλήσεις ενός ασταθούς και πιο ρευστού περιφερειακού περιβάλλοντος ασφαλείας, τη διεθνή τρομοκρατία, μεγαλύτερες ροές μεταναστών και προσφύγων, το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, την έλλειψη φυσικών πόρων και το σημαντικό πρόβλημα της υπογεννητικότητας στην Ευρώπη, σε αντίθεση με άλλα σημεία του πλανήτη. Όλα τα παραπάνω καθιστούν αναγκαία όσο ποτέ την αποτελεσματική αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων μέσων και εργαλείων ήπιας ισχύος, προκειμένου να αντεπεξέλθει και να παραμείνει σημαίνων παράγοντας σταθερότητας στην περιοχή και στο διεθνές σύστημα.

Ως εκ τούτου, η σημασία της “ήπιας ισχύος” (soft power) και η συμβολή της στην επίτευξη των στόχων εξωτερικής πολιτικής, καθώς και της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, είναι πλέον αδιαμφισβήτητες, ιδιαίτερα για την Ευρώπη που γειτνιάζει με ασταθείς περιοχές. Είναι γνωστό ότι το παιχνίδι της εξωτερικής πολιτικής και της προάσπισης των συμφερόντων διαδραματίζεται συχνά και εκτός επισήμων διπλωματικών διαύλων και οργάνων, μέσω άτυπων διαύλων επικοινωνίας, ενώ αποτελεί δοκιμασμένη μέθοδο η προσπάθεια επίλυσης συγκρούσεων, όχι μόνο διά της επισήμου οδού, αλλά και μέσω ανεπίσημων ή ημιεπίσημων επαφών και διαβουλεύσεων, με διερεύνηση και εφαρμογή νέων πρωτοβουλιών από μη κρατικούς θεσμούς και οργανισμούς.²¹⁴ Σε τέτοιες περιπτώσεις, η Ε.Ε. φαίνεται να ευνοείται, παρόλο που επικρίνεται από αρκετούς, επειδή στηρίζεται περισσότερο σε ήπιες πολιτικές ισχύος.²¹⁵ Γι’ αυτό, και οι αντιπροσωπεΐες της Ε.Ε. σε τρίτες χώρες είναι επιφορτισμένες να διαδραματίσουν βασικό ρόλο και ως διπλωματικοί κόμβοι πολιτισμικού χαρακτήρα,²¹⁶ καθώς μόνο η οργανωμένη, συστηματική και μεθοδική άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας, με την αξιοποίηση του πολιτισμού ως πολύτιμου εργαλείου ήπιας ισχύος, μπορεί να βοηθήσει την Ε.Ε. να αντιμετωπίσει τις σύγχρονες οικονομικές και διεθνείς προκλήσεις.

---

²¹⁴ Ντόκος, Θ.Π., 2016. Ο ρόλος της ήπιας ισχύος στη διπλωματία. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*.

²¹⁵ Ιωακειμίδης, Π.Κ., 2007. *Θα Επιβιώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση*; Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 20.

²¹⁶ Triandafyllidou, A., Szucs, T., 2017. *EU Cultural Diplomacy: Challenges and Opportunities* [online]. European University Institute.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ -ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ :

Adorno, Th., Horkheimer, M., 1996. *Διαλεκτική του Διαφωτισμού*. Μτφ. Λ. Αναγνώστου. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.

Arendt, H., 2012. *Η κρίση της κουλτούρας και άλλα κείμενα*. Μτφ. Γ. Ν. Μερτίκας. Αθήνα: Στάσει Εκπίπτοντες.

Αυδίκος, Β., 2014. *Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο.

Βαρβαρούσης, Π., 2004. *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Γεωργογιάννης, Π., 2008. *Διαπολιτισμικότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Στο: Π. Γεωργογιάννης, (επιμ.) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Πάτρα: τόμ. 7.

Γιανναράς, Χ., 2001. *Πολιτιστική Διπλωματία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος.

Γιάνναρου, Λ., 2014. Το στοίχημα είναι να μεταφράσεις τη δημιουργία σε εμπορική αξία. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* [online]. Διαθέσιμο στην: <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/787105/to-stoichima-einai-na-metafraseis-ti-dimioyrgia-se-emporiki-axia/> [Ανάκτηση 17-6-2021]

ΕΘΝΟΣ, 2019. Γαλλία: Νέο ρεκόρ για το Λούβρο – 10,2 εκατομμύρια επισκέπτες το 2018. *ΕΘΝΟΣ* [online]. Διαθέσιμο στην: https://www.ethnos.gr/politismos/13607_gallia-neo-rekor-gia-loybro-102-ekatommyria-episkeptes-2018 [Ανάκτηση 24-3-2021]

ΕΛΙΑΜΕΠ, 2016. Ο πολιτισμός στο επίκεντρο των διεθνών σχέσεων της Ε.Ε. *ΕΛΙΑΜΕΠ* [online]. Διαθέσιμο στην: <https://europedirect.eliamep.gr/politismos-sto-epikentro-ton-diethnon-scheseon-tis/> [Ανάκτηση 24-3-2021]

Ζαφειρόπουλος, Κ., 2015. *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*, (2^η έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ.

Giscard d'Estaing, V., 2015. *EUROPA, Η τελευταία ευκαιρία για την Ευρώπη*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Howorth, J., 2009. What Europe badly needs is a "Grand Strategy". *Official website of Europe's World Journal*. Στο: Τρ. Καρατράντος, 2019, (επιμ.) *Πραγματικές και*

Δυνητικές Απειλές και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας. Διδακτορική διατριβή [online]. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Θουκυδίδης, επιμ. Ν.Μ.Σκουτερόπουλος, 2011. *Θουκυδίδη Ιστορία*. Αθήνα: Πόλις.

Ιλίνσκαγια, Σ., 2003. *Κ. Π. Καβάφης. Άπαντα τα ποιήματα*. Αθήνα: Νάρκισσος.

Ιλίνσκαγια, Σ., 1983. *Κ. Π. Καβάφης. Οι δρόμοι προς το ρεαλισμό στην ποίηση του 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Κέδρος

Ιωακειμίδης, Π.Κ., 2010. *Η Συνθήκη της Λισσαβόνας. Παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

Ιωακειμίδης, Π.Κ. , 2007. *Θα Επιβιώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση*; Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. Στο: Τρ. Καρατράντος, 2019, (επιμ.) *Πραγματικές και Δυνητικές Απειλές και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας*. Διδακτορική διατριβή [online]. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Κανακίδου, Ε. & Παπαγιάννη, Β., 1998. *Διαπολιτισμική Αγωγή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Καρατράντος, Τρ., 2019. *Πραγματικές και Δυνητικές Απειλές και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας*. Διδακτορική διατριβή [online]. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Διαθέσιμο στην: <https://hellanicus.lib.aegean.gr/handle/11610/20435> [Ανάκτηση 9-6-2021]

Καρβούνης, Α., 2018. *ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΠΟΛΕΩΝ IV. Η Πολιτιστική Διπλωματία των Διεθνών Δικτύων Πόλεων*. Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών [online]. Διαθέσιμο στην: https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/diplo_iv.pdf [Ανάκτηση: 9-6-2020]

Κοσμίδου, Ζ., 2000. *Ο πολιτισμός ως επικοινωνιακό μέσο για τη βελτίωση των διεθνών σχέσεων και η ελληνική πολιτιστική διπλωματία*. Διδακτορική διατριβή [online]. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο στην: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/12825> [Ανάκτηση 9-6-2021]

Κουλουμπής, Θ., Κώνστας, Δ., 1985. *Διεθνείς Σχέσεις. Μια Συνολική Προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κουσκουβέλης, Η., 1997. *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κραβαρίτου, Αιμ., 2016. *Εξέλιξη Πολιτιστικών Βιομηχανιών: Σύγκριση πολιτιστικής πολιτικής μεταξύ Ελλάδας και Μεγάλης Βρετανίας*. [Online] *CityBranding* [online]. Διαθέσιμο στην: https://www.citybranding.gr/2016/03/blog-post_7.html [Ανάκτηση 19-5-2021]

Λαζαρέτου, Σ., 2014. *Η Έξυπνη Οικονομία: Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την Κρίση*; Working paper. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.

Lawspot, 2009. Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *LAWSPOT* [online] Διαθέσιμο στην: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/synthiki-gia-ti-leitoyrgia-tis-eyropaikis-enosis> [Ανάκτηση 3-5-2021]

Λίτσας, Σπ., 2014. *ΙΛΙΑΔΑ και Διεθνής Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της Πολιτιστικής Διπλωματίας. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ.) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. [eBook] Αθήνα: ΣΕΑΒ.

Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Η πολυμερής Πολιτιστική Διπλωματία. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ.) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. [eBook] Αθήνα: ΣΕΑΒ.

Μπουτσιούκη, Σ., 2015. Η ένταξη του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε. Στο: Ν. Βασιλειάδης & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ.) *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. [eBook] Αθήνα: ΣΕΑΒ.

Μπουτσιούκη, Σ., 2021. Η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά στο διεθνές πλαίσιο: «διάκριση» και «αριστεία». Στο: Δ. Κιζλάρη & Μ. Σιεχατέ, (2021) *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία. Σύγχρονες Προσεγγίσεις – Μελλοντικές Προκλήσεις*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο.

Νάσκου-Περράκη, Π., & Ζάικος, Ν., 2016. *ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΡΟΞΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Νάσκου – Περράκη, Π. (2017). Προσωπικό ιστολόγιο. Διαθέσιμο στην: <https://naskouperraki.gr/the-international-covenant-on-economic-social-and-cultural-rights-and-the-monitoring-of-its-enforcement/> [Ανάκτηση 9-5-2021]

Ντάλης, Σ., 2014. Η Ευρώπη δεν είναι το πρόβλημα, είναι η λύση. Στο: Γ. Κόκκινος & Σ. Ντάλης, (2014) *Η ευρωπαϊκή ιστορική συνείδηση και ο ρόλος της Ε.Ε. στο σύγχρονο κόσμο, Δύο Ανοικτές Διαλέξεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Ντόκος, Θ.Π., 2016. Ο ρόλος της ήπιας ισχύος στη διπλωματία. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. [online] Διαθέσιμο στην: <https://www.kathimerini.gr/opinion/879862/o-rolis-tis-ippias-ischyos-sti-diplomatia/> [Ανάκτηση: 27-7-2019]

Νγε, J. , 2005. *Ήπια ισχύς το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*. Μτφ. Ε. Μπαρτζινόπουλος. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Ξενάκης, Δ., 2009. Στη Σκιά της Βαρκελώνης: Η «Ένωση για τη Μεσόγειο» και οι προοπτικές περιφερειακής οργάνωσης. *ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ*. Τεύχος 6. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.

Παγουλάτος, Γ., 2021. Πρόλογος. Στο: Δ. Κιζλάρη & Μ. Σιεχατέ, (2021) *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία. Σύγχρονες Προσεγγίσεις – Μελλοντικές Προκλήσεις*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο.

Παναγοπούλου, Α., 2001. *Τα διπλωματικά γαμικά συναλλάγια στο Βυζάντιο (6^{ος}-12^{ος} αιώνας)*. Διδακτορική διατριβή [online]. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Διαθέσιμο στην: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/12600> [Ανάκτηση 5-3-2021]

Παπαδήμος, Λ., 2012. Ανοιχτή επιστολή προς τον ελληνικό λαό. *Ναυτεμπορική*. [online] Διαθέσιμο στην: <https://www.naftemporiki.gr/story/381847/l-papadimos-katastrofiki-tuxon-eksodos-apo-to-euro> [Ανάκτηση: 9-6-2021]

Παπαδοπούλου, Τρ., 2022. Το κράτος δικαίου στην Ευρώπη και ο αυταρχικός λαϊκισμός ως «δούρειος ίππος» για την άλωσή του. Όμιλος “Αριστόβουλος Μάνεσης”. (προδημοσίευση από Τόμο που θα εκδώσει η Ελληνική Εταιρεία Δικαίου του Περιβάλλοντος προς τιμήν της ΠτΔ) Διαθέσιμο στην: <https://www.constitutionalism.gr/to-kratos-dikaiou-stin-evropi-kai-o-aftarxikos-laikismos-os-doureios-ippos-gia-tin-alosi-tou/> [Ανάκτηση: 3-6-2022]

Πλατιάς, Γ.Α., 1994. *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Εσωτερικές και διεθνείς παράμετροι*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Rawls, J., 2017. *Ο Πολιτικός Φιλελευθερισμός*. Μτφ. Σπ. Μαρκέτος & Αλ. Κιουπκιολής. Αθήνα: Εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ.

Sangiovanni, M.E., 2003. Why a Common Security and Defence Policy is Bad for Europe. *Survival*, Vol. 45, No. 4, pp. 193-206. Στο: Τρ. Καρατράντος, (2019). *Πραγματικές και Δυνητικές Απειλές και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας*. Διδακτορική διατριβή [online]. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Σαρηγιαννίδης, Μ., 2014. Ιστορική εξέλιξη. Στο: Π. Νάσκου-Περράκη, Κ. Αντωνόπουλος, Μ. Σαρηγιαννίδης, (2014) *Δίκαιο Διεθνών Οργανισμών*. Αθήνα: Εκδόσεις Θέμις.

Schmidt, Helmut Heinrich Waldemar, 2003. *Η αυτοδυναμία της Ευρώπης, Προοπτικές για τον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Τζουμάκα, Ε., 2005. *Πολιτιστική Διπλωματία: Διεθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές*. Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης.

Τσάτσος, Δ.Θ., 2005. *Το αξιακό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Τσούκαλης, Λ., 1998. *Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*. Στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα. Μτφ. Α. Παππάς. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Χανιώτης, Άγγ., 2015. *Η μακρά ελληνιστική εποχή: Ο ελληνικός κόσμος από τον Αλέξανδρο στον Αδριανό*. Mathesis [online]. Ηράκλειο: ΠΕΚ.

Χανιώτης, Άγγ., 2019. *Μνήμη, πάθος, πίστη: Το ανθρώπινο πρόσωπο του μετακλασικού ελληνικού κόσμου*. Mathesis [online]. Ηράκλειο: ΠΕΚ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ :

Ang, Ien et al., 2015. Cultural diplomacy: beyond the national interest? *International Journal of Cultural Policy*, [online] 21 (4), pp. 365-381. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10286632.2015.1042474?src=recsys> [Accessed 9-5-2021]

ARU Harvard. Available through: ARU Library website <https://library.aru.ac.uk/referencing/harvard.htm> [Accessed 9-6-2022]

Barston, R. P., 2006. *Modern diplomacy*. New York: Pearson Longman.

Bolewski, W., 2007. *Diplomacy and International Law in Globalized Relations*. Berlin: Springer.

Calleya, St., Xenakis, D., 2008. *Ασφάλεια & Στρατηγική Συνεργασία στη Μεσόγειο: Οικοδόμηση Εμπιστοσύνης & Πρόληψη Συγκρούσεων*. Policy Paper. No 11, 10/2008. Athens: ELIAMEP, p. 40. Available at: <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2008/10/asfaleia-kai-stratigiki-synergasia-sti-mesogeio.pdf> [Accessed 3-6-2021]

Carmona, F., Jongberg, K., & Trapouzanlis, Chr., 2021. *The European Neighbourhood Policy*. [online] European Parliament. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/170/the-european-neighbourhood-policy> [Accessed 3-6-2021]

De Voldere, Isabelle et al., 2017. *Mapping the Creative Value Chains. A study on the economy of culture in the digital age*. Brussels: KEA.

Friedrich, R., 1937. *The XIth Olympic Games Berlin 1936*. (Official Report, V1). Berlin: W. Limpert.

Frontier Economics, 2014. The contribution of the high-end cultural and creative industries to the European economy. *ECCIA*. [online] Available at: https://www.eccia.eu/assets/activities/files/2014%2011%2027_FINAL_Frontier%20Economics%20report%20prepared%20for%20ECCIA.pdf [Accessed 1-4-2021]

Habermas, J., 2012. *The Crisis of the European Union. A Response*. Translated from German by Ciaran Cronin. Cambridge: Polity.

Iskra, K.A., 2022. Culture. [online] *European Parliament*. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/137/%CF%80%CE%BF%CE%B%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82> [Accessed 1-6-2022]

Jones, T., 2018. The contribution of Europe's Rural Areas to the 2018 Year of Cultural Heritage ensuring sustainability and urban/rural cohesion (own-initiative opinion). *European Economic and Social Committee*. [online] Available at: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/contribution-europes-rural-areas-2018-year-cultural-heritage-ensuring-sustainability-and-urbanrural-cohesion-own> [Accessed 9-6-2021]

Kokinova, I., 2022. EU-China cultural diplomacy: room for improvement in trouble times? *Culture Solutions*. [online] Available at: <https://www.culturesolutions.eu/articles/eu-china-cultural-diplomacy/> [Accessed 1-6-2022]

Manoli, P., 2017. Eastern Partnership: Looking beyond the 2017 Summit. *ELIAMEP* [Online]. Available at: <https://www.eliamep.gr/en/publication/english-meeting-report-eastern-partnership-looking-beyond-the-2017-summit/> [Accessed 15-3-2021]

Mc Clarkin, E., 2014. Cultural and creative sectors can drive EU growth. *The Parliament Magazine*. [online] Available at: <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/cultural-and-creative-sectors-can-drive-eu-growth> [Accessed 9-3-2021]

Menon, A., 2011. European Defence Policy from Lisbon to Libya. *Survival*, Vol. 53, No.3, pp. 75-90.

Ministry of culture and sports. *Creative Europe Programme 2021-2027*. Athens: Ministry of culture and sports. [online] Available at: <https://www.culture.gov.gr/en/service/SitePages/view.aspx?iID=4536> [Accessed 17-4-2021]

Osojnik, M. Cultural Diplomacy and the European Union: Key Characters and Historical Development. *Institute for Cultural Diplomacy*. Available at: <https://www.culturaldiplomacy.org/pdf/case-studies/cd-eu.pdf> [Accessed 12-4-2021]

Piros, S., Koops, J., 2020. Towards a Sustainable Approach to EU Education Diplomacy? The Case of Capacity-Building in the Eastern Neighbourhood. In: C., Carta, R., Higgott, (2020) *Cultural Diplomacy in Europe, Between the Domestic and the International*. [eBook]. Springer.

Pratt, A. C., 2007. The state of the cultural economy: the rise of the cultural economy and the challenges to cultural policy making. In: Ribeiro, Antonio Pinto, (ed.) *The Urgency of Theory*. Manchester UK: Carcanet Press/Gulbenkin Foundation.

Qiao, C. et al., 2015. *Mapping the EU-China Cultural and Creative Landscape*. Ministry of Culture (MoC) of the People's Republic of China and DG Education and Culture (EAC) of the European Commission. [online] Available at: <https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-07/eu-china-cultural-mapping-2015.pdf> [Accessed 18-6-2021]

Schneider, Synthia P., 2004. Culture Communicates: US diplomacy that Works. In: J. Melissen (Ed.), *Discussion Papers in Diplomacy* (No. 94), September 2004, University of Nottingham: Netherlands Institute of International Relationships "Clingendael". Available at: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20040300_cli_paper_dip_issue_94.pdf [Accessed 7-4-2021]

Schellen, Th., 2016. The economies of cultural wealth. Art and culture as a means to economic prosperity. *EXECUTIVE magazine*. [online] Available at: <https://www.executive-magazine.com/economics-policy/the-economies-of-cultural-wealth> [Accessed 7-1-2021]

Schmidt, Helmut Heinrich Waldemar, 2011. «Germany in and with and for Europe». *Friedrich-Ebert-Stiftung*. [online] Available at: <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/08888.pdf> [Accessed 30-1-2021]

Smith, K., 2003. *European Union Foreign Policy in a Changing World*. London: Wiley.

Throsby, D., 2008. *The concentric circles model of the cultural industries*. *Cultural Trends*. Vol.17, Issue 3.

Tidey, A., 2022. Ukraine war is a “wake – up call” for faster transition to green energy. *Euronews*. Available at: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/17/watch-ukraine-war-takes-centre-stage-at-brussels-economic-forum-2022> [Ανάκτηση 3-6-2022]

Triandafyllidou, A., Szucs, T., 2017. *EU Cultural Diplomacy: Challenges and Opportunities* [online]. European University Institute. Available at: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/46904> [Accessed 7-1-2021]

Yi-De, L., 2014. Cultural Events and Cultural Tourism Development: Lessons from the European Capitals of Culture. In: *European Planning Studies*, Vol. 22, Issue 3.

Zielonka, J., 2008. *Europe as a global actor: empire by example?* In: *International Affairs*, Vol. 84, No. 3, pp. 475-484.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ :

Alliance Francaise: <https://www.alliancefr.org/> [Ανάκτηση 24-8-2021]

Anna Lindh Foundation: <https://www.annalindhfoundation.org/> [Ανάκτηση 14-5-2021]

Barcelona.com:

https://www.barcelona.com/barcelona_news/the_barcelona_process_or_euro_mediterranean_partnership [Ανάκτηση 27-5-2021]

British Council: <https://www.britishcouncil.org/> [Ανάκτηση 18-8-2021]

COUNCIL OF EUROPE:

- <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/ljubljana-process> [Ανάκτηση 3-6-2021]
- <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/irpp> [Ανάκτηση 18-8-2021]

Creativity Platform: <http://creativityplatform.org/> [Ανάκτηση 14-5-2021]

ECHO (European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations):

- https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/latin-america-and-caribbean/haiti_en [Ανάκτηση 27-8-2021]
- https://ec.europa.eu/echo/news/statement-commissioner-lenarcic-international-day-protect-education_en [Ανάκτηση 27-8-2021]

EEAS (The Diplomatic Service of the European Union):

- <https://www.eeas.europa.eu/en> [Ανάκτηση 3-6-2021]
- https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-world-0_en [Ανάκτηση 3-6-2021]
- https://www.eeas.europa.eu/eeas/speech-hrvp-federica-mogherini-culture-forum-brussels_en [Ανάκτηση 3-6-2021]
- https://www.eeas.europa.eu/eeas/eubeachcleanup-together-protect-marine-life-0_en [Ανάκτηση 9-6-2022]
- https://www.eeas.europa.eu/eeas/eubeachcleanup-together-protect-marine-life-0_en [Ανάκτηση 27-8-2021]
- <https://www.eeas.europa.eu/en> [Ανάκτηση 12-2-2021]

EUNIC (European Union National Institutes for Culture):

- <https://www.eunicglobal.eu/about> [Ανάκτηση 3-8-2021]

- <https://www.eunicglobal.eu/media/site/3129979799-1591718794/eunic-strategic-framework-2020-2024-final.pdf> [Ανάκτηση 3-8-2021]

EUR-Lex (Access to European Union Law):

- <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html> [Ανάκτηση 3-5-2022]
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT> [Ανάκτηση 7-6-2022]
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0242&from=IT> [Ανάκτηση 9-6-2021]
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016JC0029&from=EL> [Ανάκτηση 3-6-2021]
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0029&from=EN> [Ανάκτηση 9-6-2021]
- [EUR-Lex - 52016JC0029 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/52016JC0029-EN) [Ανάκτηση 3-6-2021]
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-EL/TXT/?from=EN&uri=CELEX%3A52019XG0607%2801%29> [Ανάκτηση 7-6-2021]
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52012DC0537> [Ανάκτηση 14-5-2021]
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A267%3AFIN> [Ανάκτηση 3-6-2021]
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52018DC0267> [Ανάκτηση 14-5-2021]
- [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018XG0608\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018XG0608(02)) [Ανάκτηση 14-5-2021]

EURONEWS: <https://www.euronews.com/my-europe/2021/10/12/eu-announces-1-billion-in-humanitarian-aid-for-afghanistan> [Ανάκτηση 9-6-2022]

EUROPA NOSTRA:

- <https://www.europanostra.org/our-work/awards/> [Ανάκτηση 7-6-2021]
- <https://www.europeanheritageawards.eu/> [Ανάκτηση 7-6-2021]

EUROPEANA: <https://www.europeana.eu/portal/el> [Ανάκτηση 18-3-2021]

EUROPEAN COMMISSION:

- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_925 [Ανάκτηση 12-2-2021]
- <https://culture.ec.europa.eu/el/cultural-heritage/main-actors-on-cultural-heritage> [Ανάκτηση 21-2-2021]

- <https://ec.europa.eu/culture/el/policies/diethneis-politistikes-sheseis> [Ανάκτηση 21-2-2021]
- <https://culture.ec.europa.eu/el/policies/international-cultural-relations> [Ανάκτηση 9-6-2021]
- <https://culture.ec.europa.eu/document/a-new-european-agenda-for-culture-swd2018-267-final> [Ανάκτηση 9-6-2021]
- <https://culture.ec.europa.eu/policies/strategic-framework-for-the-eus-cultural-policy> [Ανάκτηση 18-6-2021]
- <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe> [Ανάκτηση 18-8-2021]
- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en [Ανάκτηση 18-8-2021]
- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_en [Ανάκτηση 18-8-2021]
- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people_en [Ανάκτηση 1-8-2021]
- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world_en [Ανάκτηση 1-8-2021]
- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life_en [Ανάκτηση 20-8-2021]
- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy_en [Ανάκτηση 21-8-2021]
- https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/creative-europe_en [Ανάκτηση 21-8-2021]
- <https://culture.ec.europa.eu/el/cultural-heritage/main-actors-on-cultural-heritage> [Ανάκτηση 17-8-2021]
- https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/strategy-2020-2024_en [Ανάκτηση 3-8-2021]
- https://ec.europa.eu/greece/news/2016/20160608_politismos_diethneis_sxeseis_el [Ανάκτηση 3-8-2021]
- https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf [Ανάκτηση 3-8-2021]
- https://culture.ec.europa.eu/creative-europe/actions/european-heritage-label_en [Ανάκτηση 24-3-2021]
- <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf> [Ανάκτηση 21-8-2021]

EUROPEAN COUNCIL / COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION:

- <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/05/26/culture-and-audiovisual-the-council-adopts-conclusions-on-risk-management-in-the-area-of-cultural-heritage-media-literacy-and-the-amendment-of-the-work-plan-for-culture-2019-2022/> [Ανάκτηση 12-6-2021]

- <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eastern-partnership/>
[Ανάκτηση 24-3-2021]

European Economic and Social Committee (EESC): <https://www.eesc.europa.eu/en>
[Ανάκτηση 12-6-2021]

EUROPEAN PARLIAMENT:

- https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0207_EN.html
[Ανάκτηση 21-6-2021]
- [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_m_com\(2010\)0561_/com_com\(2010\)0561_el.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_m_com(2010)0561_/com_com(2010)0561_el.pdf) [Ανάκτηση 9-6-2021]
- https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0440_EL.html
[Ανάκτηση 3-6-2021]

EUROSTAT:

- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_enterprises
[Ανάκτηση 15-6-2022]
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220629-2> [Ανάκτηση 30-6-2022]
- [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Figure_2_-_Number_of_cultural_enterprises,_by_broad_heading,_EU,_2019_\(%25_share_of_total\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Figure_2_-_Number_of_cultural_enterprises,_by_broad_heading,_EU,_2019_(%25_share_of_total).png) [Ανάκτηση 30-6-2022]

FRA (European Union Agency for Fundamental Rights):

- <https://fra.europa.eu/en/about-fra> [Ανάκτηση 9-6-2021]
- <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/22-cultural-religious-and-linguistic-diversity> [Ανάκτηση 13-9-2021]

Fulbright Program: <https://us.fulbrightonline.org/> [Ανάκτηση 21-2-2021]

Goethe Institut: <https://www.goethe.de/de/index.html> [Ανάκτηση 21-2-2021]

ICD (Institute for Cultural Diplomacy):

https://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy [Ανάκτηση 24-7-2021]

Oxford Dictionaries, 2014. *“Culture: Definition of Culture in Oxford Dictionary (British & World English)”*. Available at:

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/culture_1

[Ανάκτηση 24-3-2020]

Publications Office of the European Union:

- <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/3c777648-6aef-11e8-9483-01aa75ed71a1> [Ανάκτηση 19-5-2021]
- <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/b678c957-10cc-11e5-8817-01aa75ed71a1> [Ανάκτηση 19-5-2021]
- <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4737f41d-45ac-11e7-aea8-01aa75ed71a1> [Ανάκτηση 7-4-2021]

Publications Repository (JRC): <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/>
[Ανάκτηση 24-3-2021]

UfM (Union for the Mediterranean): <https://ufmsecretariat.org/who-we-are/>
[Ανάκτηση 9-6-2021]

UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization):
<https://www.unesco.org/en> [Ανάκτηση 25-1-2021]

UNICEF: <https://www.unicef.org/partnerships/european-union>
[Ανάκτηση 3-6-2022]

UNRIC (United Nations Information Centres): <https://unric.org/el/> [Ανάκτηση 3-8-2021]